

POTUNGĀUE TOUTAI

Lipooti Fakata'u

Ta'u Fakapa'anga 2018/2019

Vahe 1: Kanotohi

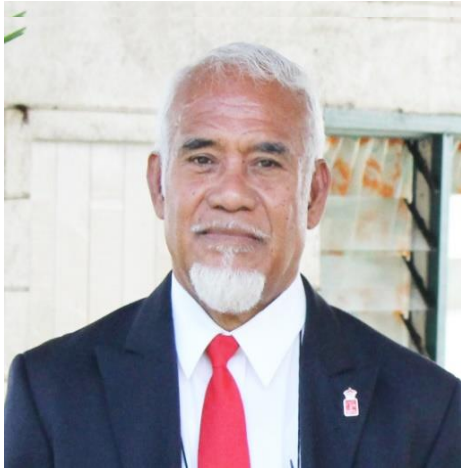
Vahe 1: Kanotohi.....	2
Vahe 2: Lea nounou.....	3
Vahe 3: Talateu ‘a e ‘Eiki Minisitā	5
Vahe 4: Fakamatala mei he ‘Ofisa Pule Ngāue	7
Konga lalahi ‘o e fakahoko fatongia fakalukufua ‘a e Potungāue Toutai	10
1. Sio Fakalukufua ki he Potungāue Toutai.....	22
1.1 Puipuitu’a.....	22
1.2 Lao, Tefito’i Ngāue, Kupu Fekau’aki	23
1.3 Fa’unga ‘o e Potungāue.....	27
1.4 Mape ki he Fokotu’u Palani.....	28
2. Fakahoko Ngāue ‘a e Potungāue Toutai.....	29
2.1 Va’a Ngāue faka’ofisi	29
2.2 Ngaahi Ola Ngāue.....	34
2.2.1 ‘Ofisi ‘o e ‘Eiki Minisitā	34
2.2.2 ‘Ofisi ‘o e ‘Ofisa Pule Ngāue	35
2.2.3 Va’a Ngāue Faka’ofisi	40
2.2.4 Va’a Ngāue ki hono Pule’i mo e Fakalalakaka ‘o e Toutai	58
2.2.5 Va’a Saienisi ki he Toutai	74
2.2.6 Va’a Muimui’i Lao ‘a e Toutai	98
2.2.7 PROP Project Management Unit (PMU).....	111
2.3 Tafa’aki Pule’i ‘o e Pa’anga	115
2.4 Fefakatau’aki Fakapule’anga.....	117
2.5 Pule’i ‘o e koloa ‘a e Pule’anga	117
3. Ngaahi Pole Fakangāue	119
3.1 Ngaahi pole fakangāue.....	119
3.2 Ngaahi Fakatu’utāmaki mo hono Pule’i	123
4. Fakamatala mo e Muimui ki he Ngaahi Tu’utu’uni	125
4.1 Fakamatala ‘Aotita.....	125
4.2 Ngaahi Tu’utu’uni FakaMinisitā mo e Kapineti	125
4.3 Pule Lelei.....	127
4.4 Ngaahi Tu’utu’u Ngāue Faka-Pule’anga.....	128
4.5 Poate mo e Ngaahi Komiti.....	129
Vahe 5: Fakamā’opo’opo	130

Vahe 2: Lea nounou

ADB	Pangike Fakalalakaka ‘a ‘Esia
AMP	Palani Pule Fakata’u
ANCORS	Senita fakafonua ‘a ‘Aositelelia ki hono malu’i ‘o e me’a mo’ui ‘o ‘oseni
AR	Lipooti Faka-ta’u
CP	Palani Fakata’u Tolu
CEO	‘Ofisa Pule Ngāue
CFEC	Ako fekau’aki mo hono muimui’i ‘o e lao
CITES	Konivēsio ‘o e Lao Toutai ‘a e Ngaahi Pule’anga Fakatahataha
CSU	Va’a ngāue lotoloto
DPD	Fakaikiiki fakamatala Poloseki
EEZ	Konga tahi toutai’anga faka’ekonomika
EFY	Faka’osinga ‘o e Ta’u Faka-Pa’anga
ESMF	Puleí ó e ‘ataakai mo e tu’unga fakasosiale
FAD	Naunau tauhele ika
FCD	Va’a ngāue ki hono muimui’i e lao toutai
FFA	Kautaha Toutai ‘a e Pasifiki
FFC	Komiti alealea ki he toutai
FFC MIN	Komiti alealea ki he toutai ‘a e kau Minisitā
FLOW	Ako fekau’aki mo e Laiseni Toutai
FY	Ta’u Faka-Pa’anga
GDP	Koloa ‘oku Ngaahi Fakalotofonua
GPA	Ngaahi Fiema’u vivili ‘a e Pule’anga
HMAF	Kau Tau ‘a ‘Ene ‘Afio
ICT	Fakamatala, Fetu’utaki Tekinolosia
IP	Tu’utu’uni Ngāue fakaloto’i Potungāue
IUU	Toutai Ta’efakalao mo ‘ikai ke lipooti
KPI	Me’afua Ngāue
LAN	Netiueka fakalotofonua
MC	Konifelenisi FakaMinisitā
MCS	Muimui’i malu mo le’ohi
MSC	Ako ki he Setifikeiti ke lava heka he ‘u vaka kupenga
MDA	Ngaahi Potungāue
MFNP	Potungāue Pa’anga mo Palani Fakafonua
MoF	Potungāue Toutai
NFOSC	Ako ma’ae kau ‘Ofisa Toutai fekau’aki mo hono le’ohi ‘o ‘oseni
NPOA	Palani ngāue fakafonua
NTSA	Talite Alepau ‘a Niue
NIWA	Kautaha fakafonua ki he Vai mo e ‘Etimosifia
NZ	Nu’usila
OPM	Polokalama ki hono pule’i ‘o e kau ‘ofisa taulama fakamafai
PC	Komiuniti ‘a e Pasifiki
PSC	Komisoni ki he kau ngāue Faka-Pule’anga
PMS	Me’afua Fakahoko Ngāue
PNA	Paati ki he Alepau mo Niue
POI	Tokotaha Tukupau

POM	Tohi Fakahinohino ki hono tokangai ó e poloseki
PMU	Iuniti Puleí ó e Poloseki
PROP	Polokalama ki hono tokanga'i 'o e Potutahi feitu'u Pasifiki
PSMA	Aleapau ki he malu 'o e ngaahi taulanga
PMSP	Polokalama ki hono malu'i 'o e fefononga'aki 'i tahi 'o e Pasifiki
QGIS	Lahi 'o e polokalama fakamatala fakasiokalafi
RIMSW	Ako ki hono pule'i 'o e ngaahi sisitemi fakamatala fakafeitu'u
ROCW	Ako ki he kau 'ofisa taulama fakamafai fakafeitu'u
SAW	Ako ki he toenga 'o e sitoka 'oku toe 'i 'oseni
SDG	Taumu'a Langa Fakalalakaka Tu'uloa (Pule'anga Fakatahataha)
SIDS	Fonua iiki kei Langalanga hake
SMA	Ngaahi Feitu'u Pule'i Makehe
SOP	Fakahinohino ngāue
SPC	Komiuniti 'a e Pasifiki Tonga
TC	Saikolone Fakatalopiki
TDW	Ako ki he Tanaki Fakamatala ki he Valu
TFSP	Palani 'a e Sekitoa Toutai 'a Tonga
TSDf II	Palani Fakalalakaka Fakafonua 'a Tonga II
TPFES	Sisitemi ki he hū atu 'o e ngaahi me'atokoni 'i he kau fefolau'aki 'a Tonga
TOR	Tuúnga ó e Fatongia
UN	Pule'anga Fakatahataha
UNCLOS	Konivesio 'o e Lao Toutai 'a e Ngaahi Pule'anga Fakatahataha
UNDESA	Potungue ki he 'Ekonomika mo e vā fakasosiale 'a e Pule'anga Fakatahataha
WCPFC	Komisoni Toutai ki he Uesite mo e Pasifiki
WB	Pangike 'a Mamani
WTO	Kautaha Fefakatau'aki 'a Mamani
VMS	Me'angāue ki hono muimui'i ngaahi vaka toutai

Vahe 3: Talateu ‘a e ‘Eiki Minisitā

‘Oku ou fiefia ke ‘oatu á e fakamatala fakataú á e Potungāue Toutai’ ki he Ta’u Fakapa’anga 2018/2019, á ia óku ha ai á e ngaahi ngāue naé lava’, ola ngāue mo e ngaahi fakafe’atungia naé hoko lolotonga ó e taú.

Ko e taha ó e ngaahi meá mahu’inga naé hoko lolotonga ó e taú, ko e kau atu á e Potungāue Toutai’ ki he Maa’imoa Faka’ali’ali Ngoue mo e Toutai ‘a ia ko e kātonga fakafonua naé hoko fakataú ó álu fakataha mo hono katoangaí á e ‘aho áloí ó Éne Áfio’, King Tupou VI. Ko e Maa’imoa Faka’ali’ali Ngoue mo e Toutai í he 2019, na’e kamata mei Tongatapu, pea hiki ki Haápai, Vavaú,

Niuafóou, Niuatoputapu ó fakaósi ki Éua.

Naé fakaola é he Potungāue Toutai’ á e Tuútu’uni Fakafonua ki he Toutai’ fakataha mo hono hopoki mo fakaava ‘a e fale fakafanau mokohunu fo’ou á e kautaha ko e Vast Ocean Aquaculture Tonga ‘i Tisema 2018. ‘Oku tuú eni í he élia ó e Potungāue Toutai.

Naé ngāue fakataha á e mataotao mei he Pangike a Mamani mo e kau ngāue á e Potungāue Toutai’ í he taú fakapa’anga ko éni’ ki hono palani mo teuteu á e ngaahi fakamatala ki hono fakakakato á e poloseki á e Potungāue’ óku íloa í he lea fakatonga ko e “Halafononga ki ha Ngatai Tu’uloa” (“Pathway to Sustainable Oceans (TongaFish Pathway)”) á ia naé fakahū ki he Pangike á Mamani í fepueli 2019. Naé tali é he Pangike á Mamani á e poloseki’ ni ó fe’unga mo e pa’anga ‘Amelika é 10 miliona ki he taú é 6, pea naé fokotuú mo fakangāueí ai pe á e kau ngāue ki he ‘iuniti ki hono puleí ó e Poloseki’ ‘i Épeleli 2019.

Naé houngaía á e Potungāue Toutai’ í he ááhi mai ‘a e Duke mo e Duchess ‘o Sussex ki he Potungāue, pea kau ki ai á e Ta’ahine Pilinisesi Latufuipeka Mata’aho Tuku’aho. Naé kau atu á e Potungāue Toutai’ ‘i hono faka’ali’ali á e ngaahi koloa ó óseni’ ki he Duke mo e Duchess ‘o Sussex í he fale fakatahaánga Fa’onelua. Naé ááhi mai á e ta’ahine Pilinisesi’ Latufuipeka Mata’aho Tuku’aho ki he Potungāue Toutai’ í he áho 25 ‘o Sune 2019. Ko e taúmuá ó éne ‘a’ahi mai ko éni’ ke áleaí ha founga ki hono fakalalakaka mo puleí lelei ó e toutai valu ‘i he fonua ni pea kau ki ai mo ha founga é malava ke faamaí á e valu ‘i hotau potutahi ‘i he kaha’u.

‘Oku ou fakamālōia á e takilelei naé fakahoko é he ‘ofisa taki ngāue á e Potungāue Toutai, Dr. Tu’ikolongahau Halafihi pea mo e tokoni á e tokotaha faleí fakatoutai ko Mr. Stephenpaul Dunn, á ia naé tokoni lahi ki hono fakakakato á e poloseki ki he Halafononga ki ha Ngatai Tu’uloa í Fepueli 2019’. Pea na’e tali é he Poate á e Pangike a Mamani ‘i ‘Epeleli 2019’, ‘o feúnga mo e paánga ‘Amelika é 10 milliona ki he ta’u é 6 ‘o kau ki ai mo hono fokotu’u mo fakahū mai á e kau ngāue á e ‘iuniti ke ne puleí á e poloseki.

Naé kau atu á e ‘Eiki Minisitā ki he Toutai’ ki he kau fakafofonga á e Puleánga Tonga ki hono fakahū atu ‘etau pepa mo e ‘u fakamatala fekauáki mo e Continental Shelf á e Puleánga Tonga ki he va’a á e Puleánga Fakatahataha’, í ‘Epeleli 2019.

Ko e hokohoko atu ó e ngaahi tokoni fakapa'anga mo e fakatekinikale mei he ngaahi hoa ngāue', ngaahi kautaha Toutai fakafeitu'u mo fakavaha'a puleánga, óku hoko ia ke tokonia á e ngaahi fiema'u fakalalakaka á e sekitoa toutai 'o tanaki ki hono hiki hake 'o e fakalalakaka ki he tu'uloa ó e toutai í Tonga.

Neongo óku lahi á e me'amo'ui ó oseni í he potutahi 'o Tonga' ni, ka 'oku 'ikai tu'umaú 'o tupu mei he uesia ó e lahi hono toutaií', mo e feliuliuaki ó e 'ea. Pea í he tu'unga ko ia, ko e fatongia ó e Potungāue Toutai mo e kotoa ó e hoangāue í he sekitoa toutai, ke nau ngāue fakataha í hono tokangai lelei 'a e founa toutai mo e feliuliuaki ó e ea. 'i he 'ena uesia ke fakapapau'i 'e tu'uloa á e toutai ke ne tokoni ki he fakalalakaka mo e tu'umalie 'o e fonua'.

'Oku 'i ai éku tokanga makehe ki he Polokalama Feitu'u Puleí Makehe' ke tokolahi á e ngaahi kolo tuú matatahi ke nau kau mai ki ai 'i he kaha'u, he tene lava 'e ia ke fakaivia á e ngahi kolo tuú matatahi, ke nau ongo'i ko 'enau koloa mo nau kau ki hono fakalalakaka ó e toutai ke tu'uloa 'o makatu'unga í hono puleí é he kakai.

Malo 'aupito

Honourable Semisi Fakahau
Minisitā ó e Toutai.

Vahe 4: Fakamatala mei he 'Ofisa Pule Ngāue

Ko e Lipoti Fakataú ko 'ení ki he Taú Fakapaánga 2018/2019, óku ne tuku mai e ngaahi ola ne aúsia é he Potungāue Toutai ó fakatatau mo e Palani Fakataú Tolu 2018/19 – 2020/21 kau ki ai mo e ngaahi moóní meá ki hono tala mo fakah'a e ngaahi fakalalakaka óku hoko.

Lolotong'a e fahaí taú fakapaánga ko eni, naé fehangahanagai e Potungāue Toutai mo e ngaahi pole pea pehe ki he ngaahi haáhaá e feliuliuaki e éa'. Neongo e ngaahi pole ko ení, kau ai e fakangatangat'a e ngaahi meá faka tekunikale mo e fakapaánga, na'e fakahoko pe é he Potungāue hono fatongia' pea ne aúsi'a e ngaahi taumuá á ia óku fokotuú 'i he Palani Fakataú tolu á e Potungāue.

Ko e ngaahi tefitoí meá mahuínga na'e fai e tokanga mamafa ki ai he taú fakapaánga ko eni, ko hono fakahoko e ngaahi ngāue ko ia óku ha he Palani Fakalukufua ki he Sekitoa Toutai (TFSP) pea kau ki ai á hono teuteu á e poloseki ki he Halafononga ki ha Ngatai Tu'uloa. Ko e ngāue ko éni naé kau ai á hono teuteu'i 'o e fakaikiiki 'a e fakamatala ki he poloseki, tohi fakahinohino ki he founga ngāue'aki ó e poloseki, puleí ó e 'ataakai mo e tu'unga fakasosiale, tu'unga 'o e fatongia, kau ngāue ki he 'iuniti puleí 'o e poloseki, patiseti mo e founga ki he fefakatau'aki fakapule'anga 'o fakatatau ki he fiema'u á e Pangike á Mamani.

Ko e taú tolu (3) éni á hono fakahoko mo fakalele á e polokalama ki hono sivií e fuafatongia á e kau ngāue fakapuleánga' pe óku íloa ko e Me'afua Fakahoko Ngāue (PMS). Na'e malava foki ke kau ki he polokalama PMS ki he faka'osinga 'o e ta'u fakapa'anga'ni, á e kau ngāue é toko 66 mei he kau ngāue fakakatoa 'e toko 77 'a e Potungāue Toutai. Na'e fakahoko ha polokalama foaki pale á e ngaahi potungāue fekau'aki mo e PMS, naé ma'u ai 'e he Potungāue 'a e pale 'uluaki 'i he fe'auhi é nima (5) pea pale ua (2) í he fe'auhi é ua 'o kau ki ai á e mateuteu á e ngaahi vaá ngāue í tahi ki hono fakahoko 'o e polokalama ni.

Naé hiki hake á e Patiseti á e potungāue mei he \$3.667 milliona í he 2017/2018 ki he \$4.2 milliona í he 2018/19, á ia naé malava ó fakamoleki ai á e \$3.625 milliona. Ko e pa'anga hu mai' naé palani ke tanaki í he taú fakapa'anga 2018/19 ko e 3 milliona ka na'e malava 'o tanaki á e \$3.4 milliona.

Í he malumalu 'o e Palani 'a e Sekitoa Toutai 'a Tonga (TFSP), na'e nofo e tokanga á e Potungāue ki hono fakahoko e ngaahi ngāue ki hono fokotuú e ngaahi Feitu'u Puleí makehe' (SMA), pea ne lava ó fokotuú foóu e ngaahi Feitu'u Pule'i Makehe foóu é 17 he taú fakapaánga ko eni. Na'e kau foki ki heni pea mo hono fakalalakaka mo hono fakalahi e ngaahi faama tofe', á ia na'e hiki hake mei he faama tofe 'e 18 ki he 21 he taú fakapaánaga ko eni.

Óku kei fakafalala pe á Tonga ni he ngaahi meá móui mei ósení ki he ma'u meátokoni' pea mo e ma'u'anga pa'anga. Ko e tefito'i koloa mei 'oseni 'e tolu 'oku hū atu ki tuápuleánga', 'a ia ko e Valu (Tuna), Palu (snapper) pea mo e ngaahi meá móui kehe óku fakataumuá ki he ngaahi puha sioáta (aquarium).

Ko e lahi fakakatoa 'o e ngaahi koloa mei 'oseni na'e hū atu ki tuápuleánga' (í kai ke kau ai e ngaahi meá mouí ki he ngaahi puha sioáta) í he ta'u fakapa'anga lolotonga 2018/19, na'e feúnga mo e metuliki toni é 1,788 ó fakahoa ki he metuliki toni é 1,196 í he 2017/18. Ko e hiki 'aki ia á e peseti 49.5 mei he ta'u fakapa'anga kuo ósí', 'o makatu'unga mei he lahi ó e valu naé hu atu ki tuápuleánga. Ko e mahuínga (FOB) ki he hu atu ki tuápuleánga e ngaahi meá tahi kotoa pe ki he 2018/19 naé í he mahuínga ko e TOP\$ 9.4 miliona á ia ko e hiki aki i'a e peseti é 46 mei he mahuínga ó e hu atu e ika ki tuápuleánga he taú fakapa'anga ki mu'a.

Ko e metuliki toni é 1,595 fakakatoa á e valu (tuna) naé hū atu ki tuápuleánga í he taú fakapa'anga ko ení', á ia naé hiki áki á e peseti é 58% mei he taú kuo ósí'. Ko e toutai valu (tuna) lahi taha ia í he mahuínga fakapa'anga 'i hono hū atu ki tuápuleánga', á ia óku ne maú á e peseti é 89. Óku fakafuofua ki he paánaga Tonga é 9.5 miliona na'e maú ki hono uta atu e valu ki tuápuleánga he 2018/19, á ia ko e hiki 'aki ia 'a e peseti é 46 mei he taú fakapa'anga ki muá.

Ko e lahi ko ia 'a e ngaahi meá mouí mei óseni na'e hū atu ki tuápuleánga ó fakataumuá ki he ngaahi puha sioáta (aquarium) ki he taú fakapa'anga 2018/19, na'e feúnga mo e ngaahi kongokonga (pieces) é 256,517, pea óku ofi ki he paánga Tonga é 1.2 miliona hono mahuínga. Ko e hiki áki eni á e peseti é 31 í he lahi (quantity) ka óku to e hiki 'aki á e peseti é 167 í hono mahuínga fakapa'anga ó fakahoa mo e taú fakapa'anga ki muá. Ko é meá moui óku íkai hano huí tu'a'naé lahi taha hono uta atu ki tuápuleánga. Ko 'Amelika á e maketi lahi taha ki hono hū atu ki ai 'a e meá mo'ui mei óseni.

Í he toutai palu (snapper) ko e metuliki toni fakakatoa é 73 na'e lava ke hū atu ki tuápuleánga he taú fakapa'anga ko ení', á ia ko e holo 'aki ia á e peseti é 17 mei he taú kimuá, ka ko e peseti ia 'e 4 'oku ne tanaki ki he lahi 'o e me'a mo'ui 'oku hū atu ki tuápuleánga'. Óku fakafuofua ia ki he paánga Tonga é 0.4 miliona. Ko e palu tavake naé lahi taha hono hu atu ki tuápuleánga.

Ko e lahi ó e valu (tuna) mo honau faáhinga ki he ngaahi vaka 'oku nau laiseni ke toutai 'i hotau kongatahi toutai'anga faka'ekonomika (EEZ), ko e metuliki toni é 2,283.4. Ko e lahi ó e palu naé toutai 'o ma'u 'i Tonga ni ko e metuliki toni é 187.5.

Tupu mei he holoa ko ia á e ngaahi meá mouí í hotau óseni, 'i he ngaahi úhinga kehekehe ó kau ai e feliuliaki 'o e éa mo e totuá hono toutai'i, kuo kamata ai é he Potungāue Toutai 'a e ngaahi langa ngāue foóu ke fakapapauí óku kei pukepuke á hono fakalato 'o e fiemaú á e fonua mei he ngaahi koloa toutai ó óseni tautautefito ki he ma'u meátokoni pea mo e ma'u'anga pa'anga. Na'e malava é he Potungaue ke ne fokotuú ha ngaahi tauheleánga ika (FADs) í he ngaahi potutahi ó Tonga' ni, ke toe fakatupulekin'a e ola mei he ngaahi toutai fakatele. Naé lava foki hono fakalalak'a e faamaí e ngaahi meá mouí mei óseni í hano lava ke fakafanau 'a e mokohunu í Tisema 2018. Ko eúhi ko e holoa á e toutai palu, na'e fai hono vakaií e ngūfeke lalahi (giant squid) í he potutahi ó Tonga ni, í he taú fakapa'anga 2018/19 ke lava ke hoko koha toutai foóu ke afeí ki ai e tokanga á e kau toutai palu k'a e tukuange ha faingamalie ó e palu ke nau fakatupulekina.

Ko e tah'a e meá mahuínga mo foóu ko e fokotuú e polokalama ki hono tokangaekin'a e mouí lelei pea mo hono tukupi e tuúnga e ngaahi mahaki íkai ke pipihi (NCDs) pea kau ai mo e malu fakameátokoni. Ko e polokalama ko 'eni' ko hono tukupi e totongi 'o e ika é he

Potungāue Toutai ki ha tuúnga maúlalo é ala malava é he kakai e fonua ke fakatau ai. Na'e lele 'a e polokalama ko 'eni 'i he maketi ika Tu'imatamoana.

Ko e ngaahi ngāue foóu kotoa na'e kamataí he taú fakapaánga ko eni' na'e fai hono fakalalakakái he taú fakapaánga foóu pea é pehe ki he kaha'u' ke fakapapauí óku í he tuúnga maólunga 'a e ola mei he sekitoa toutai.

Óku ou ámanaki ko hono fakahoko ko i'a e ngaahi ngāue he Palani fakalukufua ó e Sekitoa Toutai pea pehe ki he Palani Fakataú Tolu á e Potungāue Toutai ki he taú fakapaánga ko eni naé tokoni lelei ia ki he fakalalakaka fakalukufua ó Tonga

'Oku ou hounga ía mo fakamälö ki he tokoni mo e ngāue fakataha naé fakahoko é he kau ngāue á e Potungāue Toutai' ó malava ai ke fakakakato mo aúsia á e ngaahi taumu'a á e potungāue ki he ta'u fakapa'anga 2018/19.

Mälö 'aupito

Dr. Tu'ikolongahau Halafihi
'Ofisa Pule Ngaue, Potungae Toutai

Konga lalahi 'o e fakahoko fatongia fakalukufua 'a e Potungāue Toutai

Ola Ngāue	Ngaahi Tefito'i Ngāue	Konga lalahi 'o e ngāue na'e fakahoko
<p>Ola Ngāue 1: Taki lelei ki he Potungāue Toutai, 'i he tu'unga fakafonua, fakafeitu'u mo fakavaha'a pule'anga.</p>	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Fakahū atu e Palani Taú Tolu mo e Patiseti á e Potungāue ➤ Fakahū atu e Lipooti Fakataú 2017-2018 ➤ Fakataha fakataú á e kau Minisitā e ngaahi fonua memipa' he Ófisi Fakafeituú e Toutai (FFA), 4 – 5 Siulai, 2018 ➤ Fakataha lahi fakataú hono 15 á e Komisoni ki he Toutai Tuna he ngaahi Fonua fakahihifo mo e lotoloto e Pasifiki 10-14 Tisema, 2018 ➤ Fakahū atu 'o e ngaahi fakamatala fekauáki mo e ngatangataánga ki tuá ó e élia faka-konitineniti ó Tonga 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Ko e Palani Taú Tolu mo e patiseti na'e fakahū atu he áho 5 Épeleli, 2019 ➤ Na'e fakahū atu 'a e Lipooti Fakataú ó fakatatau mo e áho na'e fiemaú ki ai, 28 May, 2019 ➤ Fokotuú ó Dr. Manu Matavai Tupou-Roosen ó Tonga' ke hoko ko e Talekita Seniale ki he 'Ofisi Fakafeituú e Toutai (FFA) lolotong'a e fakataha Fakataú á e Kau Minisitā ó e Ófisi Fakafeituú e Toutai, 4 – 5 Siulai 2018 ➤ Tali á hono fokotuú e fakangatangata ki hono mapule'i hono toutai'i 'o e 'alapakoa lolotonga 'a e fakataha lahi fakataú hono 15 á e Komisoni ki he Toutai Tuna ki he Usite mo e Pasifiki, 10-14 Tisema, 2018 ➤ Ola lelei hono fakahū atu 'a e ngaahi fakamatala fekauáki mo e ngatangataánga ki tuá ó e élia faka-konitineniti ó Tonga ki he Puleánga fakatahataha, 28 Fepueli – 8 Maási,
<p>Ola Ngāue 2: Pule'i lelei 'o e va'a ngāue, 'aki ha vā fetokoni'aki mo e fetu'utaki lelei, 'o makatu'unga 'i he ngaahi taimi kuo tukupau ki he ola</p>	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Na'e lava hono fakahū atu e Palani Taú tolu (CP), Patiseti, Palani Pule Fakataú (AMP), Palani Fakapaánga Fakata'u, 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Na'e lava hono fakahū atu e Palani Taú tolu (CP), Patiseti, Palani Pule Fakataú (AMP), Palani Fakapaánga Fakataú, Palani Fakatau Fakapule'anga he áho 31 Siulai, 2018 pea pehe mo e Palani Ako fakataú he áho 28

<p>ngāue.</p>	<p>Palani Fakatau Fakapule'anga mo e Palani Ako fakataú</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Fakahū atu e Lipooti Fakataú 2017-2018 ➤ Fakahū atu e Ola Ngāue (PMS) fakata'u á e Potungāue ki he vaeua ta'u ➤ Lava hono fakahū atu e Palani Fakapaánga mo e Fakamole Fakapaánaga fakamahina ➤ Fakahū atu e Lipooti Fakamahina ono (6) ➤ Fakataha hono 15 'a e Komisoni Toutai ki he Uesite mo e Pasifiki, 10 – 14 Tisema 2018 ➤ Tali e Poloseki Halafononga ki ha Ngatai Tu'uloa (Fakapaánga é he Pangike á Mamani) 	<p>Sepitema, 2018</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Fakahū atu e Lipooti Fakataú 2017-2018 he áho 28 ó Me 2019, kimuá he áho óku ngata ki ai ➤ Lava lelei hono fakahū atu e ola ngāue (PMS) fakata'u á e Potungāue ki he taú fakapaánaga 2017/18 í he 'aho 24 Áokosi 2018, pea pehe ki he ola ngāue fakata'u ki he vaeua taú ó e taú fakapaánaga 2018/2019 í he áho na'e ósi ki ai ko e 25 Sanuali, 2019 ➤ Lava hono muimuif lelei e patiseti' ó ikai ha fakalaka he taketi ➤ Na'e lava lelei hono fakahū atu e Lipooti Fakamahina ono é ua (2) á e Potungāue ó fakatatau mo e áho ke ngata ki ai hono fakahū á ia ko Siulai 2018 mo Sanuali 2019 ➤ Tali á hono fokotuú ke fakangatangata ki he pule'i 'a hono toutai'i e Alapakoá lolotonga 'a e Fakataha hono 15 'a e Komisoni Toutai ki he Uesite mo e Pasifiki, 10 – 14 Tisema 2018 ➤ Tali éhe Pangike á Mamani e Poloseki Halafononga ki ha Ngatai Tu'uloa feúnga mo e paánga Amelika é 10 milion ki he ta'u é 6 í Épeleli 2019 pea fokotuú 'iuniti pule ki he poloseki, 'i Épeleli, 2019.
---------------	--	--

	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Poloseki Kautaha Fakafonua ki he Vai mo e 'Etimosifia (NIWA) 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ kamataí hono toutai'i 'o e ngūfeke lalahi pea mo hono ngaahi founga toutai (mini-longline)
<p>Ola Ngāue 3: Ngaahi ngāue fakalao lelei mo e ngāue fakafetu'utaki ke pou pou ki he pule lelei ange, fai tu'utu'uni mo e ngaahi fetu'utaki.</p>	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Kaseteí e ngaahi Lao/Tuútuúni Toutai ➤ Ngaahi Tuútuúni Puleí hono faama'i 'o e ngaahi me'a mo'ui 'o 'oseni. ➤ Fakaáta faka-Tu'i 'a ce Fakalelei na'e fai ki he Talite Toutai he vahaá 'o e ngaahi Puleánga e ngaahi fonua he pasifiki pea mo e puleánga 'Amelika ➤ Ako fakalao ki he kau ngāue 'o e potungāue' pea pehe ki he kakai 'o e ngaahi kolo toutai tu'u matatahi. 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Naé tali éhe Kapineti e ngaahi fokotuú monomono ki he ngaahi Tuútuúni Toutai ki he ngaahi Kolo Matatahi he áho 10 'Aokosi, 2018. Ko hono tanaki ia ó e ngaahi feitu'u pule'i makehe (SMA) foóu é 12 ki he lisi lolotonga. ➤ Naé toe tali foki é he Kapineti e ngaahi fokotuútuú monomono ki he ngaahi Tuútuúni Toutai ki he ngaahi Kolo Matatahi he áho 12 Sune, 2019. Ko e toe tanaki ia á e ngaahi feitu'u pule'i makehe (SMA) foóu é 5 ki he lisi lolotonga. ➤ Na'e tali é he Minisitā e Potungāue ke kamata hono siofi fakalao pea mo e fokotuú monomono ki he Ngaahi Tuútuúni faama í tahi ke fakafaingamalieí e humai, ngaohi mo hono hu atu e ngaahi meámoúí na'e faamaí, á ia óku íkai ke ha he ngaahi Tuútuúni lolotonga. ➤ Na'e mokoi 'a Éne Áfio, Tupou VI (22 Novema, 2018) ki hono fakaáta ó e fakalelei na'e fakapaasi í Nadi, Fisi he 'aho 3 'o Tisema 2016, ki he Talite Toutai he vaha'a 'o e ngaahi fonu'a 'o e Pasifiki pea mo e pule'anga 'Amelika. ➤ Fakahoko 'a e ngaahi ako fakalao ki he kau ngāue 'o e potungāue' pea pehe ki he kakai 'o e ngaahi kolo toutai tuú matatahi mo e ngaahi meá faklao ki he

	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Faka'ali'ali Ngoue, Toutai, Takimamata mo e Fefakatauáki 2018. ➤ Ngaahi ongoongo fo'ou 	<p>Feitu'u Pule'i Makehe (SMA).</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Ngaahi polokalama letio mo e televisone na'e hiki mei he lolotonga 'o e Faka'ali'ali Ngoue, Toutai, Takimamata mo e Fefakatauáki 2018. ➤ Fa'u 'o e ngaahi 'elia he mitia fakasosiale ki hono fakamafola 'o e ngaahi ongoongo fo'ou
<p>Ola Ngāue 4: Pule'i lelei 'o e va'a ngāue, 'aki ha va fetokoni'aki mo e fetu'utaki lelei, 'o makatu'unga 'i he ngaahi taimi kuo tukupau ki he ola ngāue.</p>	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Patiseti, Palani fakata'u tolu, Palani pule fakata'u, Palani fakatau koloa fakata'u, Lipooti Fakata'u ➤ Palanisi fakata'u 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Maau pea fakahu atu 'a e Patiseti, Palani Fakata'u tolu, Palani pule fakata'u, Palani fakatau koloa fakata'u ki he 'Ofisi 'o e Palemia (tafa'aki palani), Potungāue Pa'anga 'i he 'aho 31 Siulai 19. ➤ Kakato 'a e lipooti fakata'u pea fakahū ki he Kapineti' 'i he 'aho 31 Me 2019 pea hili hono tali mei he Kapineti, pea fakahū leva ki he Falealea' 'i he 'aho 2 'o 'Aokosi 2019. ➤ Palanisi fakata'u na'e fakahū ki he Potungāue Pa'anga 'i he 'aho 31 'o Siulai 2019
<p>Ola Ngāue 5: Fakalalakaka 'a e ngāue faka'ofisi pea mo e va fakangāue ki hono tokoni'i 'a e kau ngāue fakalukufua 'a e Potungāue Toutai.</p>	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Fakamatala ngāue fakata'u ➤ Kau ngāue/lakanga hiki hake 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ To e vakai'i 'o e fakamatala ngāue' pea fakakakato e me'afua fakahoko fatongia he ta'u fakapa'anga 2018/19 ➤ Lolotonga 'o e ta'u fakapa'anga 2018/19 ko e kau ngāue fakakatoa 'e toko 78 (kakai fefine 33/ kakai tangata 45) kau ai mo e kau ngāue fo'ou 'e toko 9 pea mo e kau ngāue toko 2 ku hiki hake ki he lakanga ma'olunga ➤ Lakanga 'ataa 'e 3 pea ko e lakanga ai 'e 2 ko e lakanga 'oku lolotonga 'i ai hono pa'anga he patiseti' (ko e lakanga ai 'e taha na'e te'eki ke kakato e faka'eke'eke)

<p>Ola Ngāue 6: Hiki'i hake pea mo fakalalakaka'i 'a e ako mo e tu'unga fakalalakaka fakangāue 'a e kau ngāue 'a e Potungāue</p>	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Ako ma'ae kau ngāue 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Ako fakaloto'i Potungāue ma'ae kau ngāue fo'ou ➤ Ako fakaloto'i Potungāue ma'ae kau ngāue Toutai 'i he ngaahi 'elia kehekehe hange, ko e muimui'i e lao, ako fakasaienisi pea mo e ngaahi tafa'aki ki motu'. ➤ Ko e ngaahi ako fakakatoa 'e 58 na'e fakahoko ki tu'apule'anga pea ko e ako fakaloto fonua 'e 70 na'e kau atu ki ai 'a e kau ngāue Toutai.
<p>Ola Ngāue 7: Tauhi 'a e fakalalakaka 'a e Patiseti, Palani pea mo hono lipooti 'a e ngaahi ngāue 'a e Potungāue.</p>	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Tu'utu'uni ngāue fakaloto'i Potungāue. ➤ Palani fakata'u Tolu, Palani Pule Fakata'u, Patisepi ➤ Lipooti fakata'u ➤ Me'afua fakahoko fatongia 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Tu'utu'uni ngāue fakaloto'i Potungāue 'e 5 na'e tali. ➤ Fakahū atu 'i Ma'asi 2019 'a e Palani fakata'u tolu pea mo e Patiseti 'i he lea faka-Tonga' pea mo e faka-Pilitania ki he Potungāue Pa'anga, 'Ofisi 'o e 'Eiki Palemia (Tafa'aki Palani) pea mo e Falealea. ➤ Kakato hono fakataha'i e Lipooti fakata'u 'a e Potungāue Toutai' pea fakahū atu ki he Minisitā, 'Ofisa Pule Ngāue, Kapineti pea mo e Falealea 'i he hili hono tali mei he Kapineti. ➤ Fakahū atu he Potungāue 'a e ola 'o e Me'afua fakahoko fatongia ki he vaeua ta'u 'i he ta'u fakapa'anga 2018/19 he 'aho 25 Sanuali pea mo e faka'osi 'o e ta'u fakapa'anga 2017/18 he 'aho 24 'o 'Aokosi.
<p>Ola Ngāue 8: Fakahoko lelei'i 'a e ngaahi fatongia fakapa'anga, ngaahi aleapau mo e tokangaekina 'o e ngaahi koloa 'a e Potungāue ke</p>	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Patiseti – fakamole ➤ Pa'anga hu mai 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ \$4.2 miliona na'e tali he patiseti pea ko e 3.28 miliona 'a e fakamole ➤ Taketi ki he \$3.0 miliona 'a e pa'anga hu mai', pea

fakatatau mo e ngaahi tu'utu'uni ngāue 'a e Pule'anga.		tanaki e \$3.4 miliona he pa'anga hu mai.
Output 9: Sai ange 'a e tu'utu'uni fakatau 'a e pule'anga mo pule'i lelei 'a e koloa 'a e pule'anga 'o fakatatau ki he tu'utu'uni ngāue.	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Koloa 'a e Potungāue ➤ Fefakatau'aki fakapule'anga 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Lipooti fakata'u ki he koloa 'a e Potungāue na'e fakahū atu ki he Potungāue Pa'anga 'i 'Aokosi 2018. ➤ Peseti 'e 100 'a e muimui ki he tu'utu'uni ngāue' 'o hange ko e lipooti mei he Va'a Fefakatau'aki fakapule'anga mei he Potungāue Pa'anga. ➤ Ko e palani fefakatau'aki fakapule'anga 'e 13 na'e fakahū pea na'e tali ai 'a e 5.
Ola ngāue 10: Hiki'i hake 'a e tu'unga 'o e ngaahi fakamatala mo e fetu'utaki fakatekinolosia ke tokoni ki he ola lelei 'a e ngāue 'a e Potungāue.	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Teitapeisi ➤ E-government 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Peseti 'e 99.99 'a e faingamalie ke ngaue'aki 'e he kau ngāue' 'a e Netiueka fakalotofonua ki he fetu'utaki. ➤ Teitapeisi fakatu'apule'anga 'e 15 pea teitapeisi fakaloto fonua 'e 2 'oku tokanga'i. ➤ Hokohoko atu 'a e talanoa ki hono liliu 'a e netiueka 'a e Potungāue ki he E-government.
Ola Ngāue 11: Pule'i lelei 'o e va'a ngāue, 'aki ha va fetokoni'aki mo e fetu'utaki lelei, 'o makatu'unga 'i he ngaahi taimi kuo tukupau ki he ola ngāue.	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Patiseti, Palani fakata'u tolu, Palani pule fakata'u, Palani fakatau koloa fakata'u, Lipooti Fakata'u ➤ Palanisi fakata'u 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Maau pea fakahu atu 'a e Patiseti, Palani Fakata'u tolu, Palani pule fakata'u, Palani fakatau koloa fakata'u ki he 'Ofisi 'o e Palemia (tafa'aki palani), Potungāue Pa'anga 'i he 'aho 31 Siulai 19. ➤ Kakato 'a e lipooti fakata'u pea fakahū ki he Kapineti' 'i he 'aho 31 Me 2019 pea hili hono tali mei he Kapineti, pea fakahū leva ki he Falealea' 'i he 'aho 2 'o 'Aokosi 2019. ➤ Palanisi fakata'u na'e fakahū ki he Potungāue Pa'anga 'i he 'aho 31 'o Siulai 2019

<p>Ola Ngāue 12: Tuúnga maólunga mo to e lelei ange á e ngaahi Palani Pule ki hono puleí mo fakalalakaka ó e ú toutai pea lava ‘o muimuií mo toutou vakaif ke hoko e ‘u palani ke na’e poupou’i e tu’ulo’a e koloa ‘o ‘oseni mo fakapapau’i ‘oku tupu e ngaahi kautaha toutai</p>	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Palani Pule 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Tali ‘o e Palani pule fakafonua ki he me’a mo’ui 2018-2022
<p>Ola Ngāue 13: Fakalalakaka mo lelei ange e ngaahi tu’utu’uni ngāue fakatoutai mo e ngaahi lao ‘o e toutai ke tokoni ki hono pule’i mo tokanga’i ‘o e koloa ‘o ‘oseni.</p>	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Tu’utu’uni Ngāue Fakatoutai 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Fa’u, Tali pea mo fakaola ‘a e Tu’utu’uni Fakalotofonua ki he Toutai ➤ Toe vakai’i ‘o e palani ngāue fakafonua ki he ‘anga.
<p>Ola Ngāue 14: Tu’unga ma’olunga mo lelei ange e ngaahi lipooti faka’ekonomika ke tokoni ki he lipooti mo e ngaahi fai tu’utu’u ni fekau’aki mo e malu ‘a e koloa ‘o ‘oseni</p>	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Ngaahi koloa hū atu ki tu’apule’anga ➤ ‘Analaiso faka’ekonomika 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Ko e mahu’ing’a e ngaahi koloa ‘o ‘oseni na’e hu atu ki tu’apule’anga he ta’u fakapa’anga ko eni’, na’e fakafuofua ki he pa’anga Tonga ‘e \$10.6 miliona. Ko e lahi e me’a mo’ui na ‘e hu atu ki tu’apule’anga na’e fe’unga mo e 1,788 metuliki toni. ➤ ‘Analaiso e mahu’inga faka’ekonomika ki he palu pea fakahoko ki he kau taki ngaue ‘o e ngaahi va’a.
<p>Ola Ngāue 15: Fakalalakaka ange á e lava ó hu ki he maketi ‘a e ngaahi koloa mei óseni ke toe tupulaki ange e hu atu e koloa ki tuápuleánga, tokonif e fakalalakaka ‘o e sekitoa taautaha mo faka’ai’ai ‘a e mo’ui lelei ‘a e kakai ‘o Tonga.</p>	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Savea maketi fakalotofonua 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Koe ‘ofisa maketi na’e hiki atu ki ha potungāue ‘e taha ‘i he kamata’anga ‘o e ta’u fakapa’anga ko ‘eni. Ka na’e fakahoko pe ‘a e savea ki he maketi fakalotofonua ‘e he kau ‘ofisa pe ‘i loto ‘i he va’a ngaue.
<p>Ola Ngāue 16: Fakamalohif e tuúnga lelei mo e tonu ange á e ngaahi maúanga fakamatala fakasitesitika</p>	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Fakamatala fakasitesitika 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Kakato ‘a e fakamatala fakasitesitika pea fakahoko ‘a e lipooti ‘o fakatatau ki he taimi ‘oku fiema’u ai.

<p>toutai ke tokoni ki he fai tuútuúni ki hono puleíí mo fakalalakaka ó e toutai.</p>		
<p>Ola Ngāue 17: Pule'i lelei 'o e va'a ngāue, 'aki ha va fetokoni'aki mo e fetu'utaki lelei, 'o makatu'unga 'i he ngaahi taimi kuo tukupau ki he ola ngāue.</p>	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Patiseti, Palani fakata'u tolu, Palani pule fakata'u, Palani fakatau koloa fakata'u, Lipooti Fakata'u ➤ Palanisi fakata'u 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Maau pea fakahu atu 'a e Patiseti, Palani Fakata'u tolu, Palani pule fakata'u, Palani fakatau koloa fakata'u ki he 'Ofisi 'o e Palemia (tafa'aki palani), Potungāue Pa'anga 'i he 'aho 31 Siulai 19. ➤ Kakato 'a e lipooti fakata'u pea fakahū ki he Kapineti' 'i he 'aho 31 Me 2019 pea hili hono tali mei he Kapineti, pea fakahū leva ki he Falealea' 'i he 'aho 2 'o 'Aokosi 2019. ➤ Palanisi fakata'u na'e fakahū ki he Potungāue Pa'anga 'i he 'aho 31 'o Siulai 2019
<p>Ola Ngāue 18: Fakatupulekina 'a e fakatotolo ki he faama ika ke tokoni ki he fakalalakaka ngaahi faama ika</p>	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Fakatotolo ki he faama ika mo hono fakalalakaka 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Faama tofe 'e 21, Feitu'u Pule'i Makehe 'e 40, Faama mokohunu 'e 1 ➤ Na'e tufa atu 'a e fanga ki'i tofe iiki ki he kau Faama tofe 'e toko 21, pea Feitu'u Pule'i Makehe 'e 9 na'e tufa ki ai 'a e vasuva iiki'.
<p>Ola Ngāue 19: Fakalahi mo fakalalakaka 'a e tu'unga hono fakahoko 'o e polokalama Feitu'u Pule'i Makehe pea muimui'i 'a e ngaahi kolo tu'u matatahi.</p>	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Ngaahi Feitu'u Pule'i Makehe (SMA) 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Feitu'u Pule'i Makehe 'e 40 'i Tonga ni (2 x 'Eua, 17 x Ha'apai, 13 x Vava'u, 8 x Tongatapu). ➤ SMA 'e 1 na'e to'o mei he lao SMA (fakatatau ki he tu'utu'uni kapineti)
<p>Ola Ngāue 20: Fakalalakaka e ako ngāue mo e taukei ngāue ki he tu'unga ma'olunga ki he ngaahi Feitu'u Pule'i Makehe, faama ika mo e ngaahi kolo.</p>	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Ngaahi ako ngāue ki he ngaahi kupu felāve'i 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Ngaahi ako mo e taukei ngāue ki he ngaahi kolo Feitu'u Pule'i Makehe 'i Ha'apai, 'Eua, Vava'u 'i he tanaki fakamatala toutai, ako tauhilao mo e poe tauhele ika. ➤ Ngaahi ako ki he fakamata tofe, faka kalakalasi 'o e

		<p>mata'itofe, ngaahi mo hono teuteu'i 'o e koloa mata'itofe.</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Ngaahi tokoni fakame'angāue mo e ngaahi ako ki he toutai Laine loloa iiki, toutai ngūfeke pea mo e ako ki hono ngāue'aki 'o e founga 'analaiso 'o e fakamatala toutai (R-statistics software).
<p>Ola Ngāue 21: Fakalalakaka mo lelei ange 'a e va fengāue'aki 'a e Potungāue Toutai mo e kakai pea ke tokoni'i e ngaahi kolo,</p>	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Va'a ngāue kit tu'a mo e 'otumotu 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ 'Oku hokohoko atu pe 'a e ngaahi ako ngāue 'oku fakahoko 'e he Potungāue Toutai ki he kakai, ke tokoni'i kinautolu 'o hange ko hono tufa 'o e fanga ki'i vasuva iiki ki he ngaahi kolo feitu'u pule'i pea fakahoko mo e fakataha faka-kuata, kau faama tofe ke tokanga'i 'enau laine tofe. Ko e fanga ki'i vaka toutai iiki 'e 4 'i Ha'apai na'e fakahoko hono monomono mo fakafo'ou. Na'e fakahoko mo e ako ngāue ki hono pena 'a e kupenga mo e kau toutai pea mo e ako ngāue ki he to'utupu 'a e anga hono ngāue'aki 'a e naunau toutai. ➤ Na'e fakahoko 'a e Maai'imoa Faka'ali'ali Ngoue 2019, 'o kamata mei Tongatapu, Ha'apai, Vava'u, Niuafo'ou pea toki faka'osi ki 'Eua.
<p>Ola Ngāue 22: Fakatupulekina 'a e fakatotoloi ki he toutai loloto mo e toutai mamaha ke tokoni ki he fai tu'utu'u ni.</p>	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Ngaahi fakatotolo mo hono muimui'i 'o e toutai loloto mo e toutai mamaha 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Savea'i e tu'unga 'o e mokohunu, savea'i e tu'unga 'o e koloa toutai ki he feitu'upule'i makehe 'e 1 x Tongatapu (Ha'atafu), 3 x Ha'apai (Matuku, Mango, Fonoi) mo e 2 x Vava'u (Holeva, Koloa). ➤ Hokohoko atu hono tanaki 'o e ngaahi fakamatala ki he tu'unga 'o e kalasi 'o e Valu' 'o fakatau ki he tu'utu'u ni ngāue mei he Komuniti ki he Pasifiki, fakamatala toutai ki he tu'unga 'o e kalasi 'o e palu moe ngūfeke 'i he tokoni 'a e Poloseki Kautaha Fakafonua ki he Vai

		<p>mo e 'Etimosifia (NIWA).</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Fakakakato 'o e fiema'u 'o e lipooti Konga 1 ki he Komisoni Toutai ki he Uesite mo e Pasifiki (WCPFC). ➤ Lahi 'o e valu na'e toutai'i 'e he ngaahi vaka toutai 'oku laiseni ke toutai 'i he Konga Tahī Toutai'anga Faka'ekonomika (EEZ), na'e fe'unga mo e metuliti toni 'e 2,283.4. ➤ Fe'unga mo e toni 'e 187.5 'a e lahi 'o e palu mo hono kalasi kehekehe pe na'e ma'u 'i he taumata'u loloto.
<p>Ola Ngāue 23: Mateuteu ke matu'uaki mo fakahoko ha ngāue ki he kau toutai 'i ha uesia mei ha fakatamaki fakaēnatula 'i he sekitoa toutai.</p>	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Fakaakeake mei he afā ko Gita 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Pa'anga Tonga katoa 'e \$5,3271.00 na'e fakatau'aki 'a e uaea pā ika 'e 100 pea tufa ki he kau toutai pa ika 'e 25 (uaea 'e 4 ki he tokotaha 'i he \$T532.71/uaea) 'i he polokalama fakaakeake mei he afā ko Gita. ➤ Pa'anga Tonga 'e \$100,000 ki he vaka toutai palu 'e 12 na'e maumau 'i he afā ko Gita
<p>Ola Ngāue 24: Pule'i lelei 'o e va'a ngāue, 'aki ha va fetokoni'aki mo e fetu'utaki lelei, 'o makatu'unga 'i he ngaahi taimi kuo tukupau ki he ola ngāue.</p>	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Patiseti, Palani fakata'u tolu, Palani pule fakata'u, Palani fakatau koloa fakata'u, Lipooti Fakata'u ➤ Palanisi fakata'u 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Maau pea fakahu atu 'a e Patiseti, Palani Fakata'u tolu, Palani pule fakata'u, Palani fakatau koloa fakata'u ki he 'Ofisi 'o e Palemia (tafa'aki palani), Potungāue Pa'anga 'i he 'aho 31 Siulai 19. ➤ Kakato 'a e lipooti fakata'u pea fakahū ki he Kapineti' 'i he 'aho 31 Me 2019 pea hili hono tali mei he Kapineti, pea fakahū leva ki he Falealea' 'i he 'aho 2 'o 'Aokosi 2019. ➤ Palanisi fakata'u na'e fakahū ki he Potungāue Pa'anga 'i he 'aho 31 'o Siulai 2019
<p>Ola e ngāue 25: Ke toe</p>	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Ngaahi ngāue 'a e tafa'aki 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Sivi'i fakata'u 'a e Polokalama ki hono muimui'i ofi 'o e

<p>longomo'uiange mo matu'aki malu hono fakahoko ngāue ki he laiseni pehe ki hono tokanga'i 'a e polokalama tu'utu'uni ngāue ki hono muimui'i 'o e Toutai ta'efakalao 'o fou he founda 'oku matu'aki malu.</p>	<p>muimui'i ofi 'o e Lao pea mo e tafa'aki Laiseni</p>	<p>ngaahi tu'utu'uni ngāue 'i he tu'unga fakalao ki he toutai.</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Ngaahi sivi vaka mo e polokalama le'o ' e 155 na'e fakahoko. ➤ Peseti 'e 100 'a e ola 'oku ma'u mei he ngaahi ngāue uta 'o e me'atahi ki tu'apule'anga fakataumu'a ki he fakakomesiale, ma'u me'atokoni 'a e famili' pea mo e ngaahi ngāue 'o 'ikai to e tute. ➤ Peseti 'e 100 'o e fanga ki'i vaka iiki hifo 'i he mita 'e 8 kuo 'osi lesisita. ➤ Siofi 'o e ngaahi tu'utu'uni ngāue kuo foaki fakataha mo e ngaahi Laiseni.
<p>Ola e ngāue 26: Ke toe hiki'i hake ngaahi ngāue ki hono muimui'i mo le'ohi e ngaahi vaka toutai fakavaha'a Pule'anga pehe ki he fakaloto Fonua 'i he 'uhinga ki hono malu'i e ngaahi vaka toutai ta'efakalao.</p>	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Polokalama ki hono muimui'i 'o e toutai ta'efakalao 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Laka hake he peseta 'e 100 'a e kau 'ofisa taulama fakamafai 'oku nau heka he ngaahi vaka toutai muli ➤ Peseti 'e 62 'a e kau 'ofisa taulama fakamafai 'oku nau heka he vaka toutai fakalotofonua ➤ Lahi e kau 'ofisa taulama fakamafai kuo 'osi ako'i ➤ Hokohoko atu e talite mo 'Amelika ki hono fakaheka 'a e kau 'ofisa taulama fakamafai ki he ngaahi vaka toutai Cook Island ➤ Hokohoko atu hono muimui'i 'a e ngaahi vaka toutai laiseni 'i Tonga ni
<p>Ola ngāue 27: Fakahoko 'a e pule lelei ki hono pule'i 'a e poloseki ki hono fakahoko 'o e Palani ki he Sekitoa Toutai.</p>	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Pule'i mo muimui'i e Sekitoa Palani ki he Toutai 'a Tonga 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Kakato e TWG pea 'oku fakatatali ki he Pangike 'a Mamani (WB) ki ha'anau to e tanaki. ➤ Kakato hono teuteu'i e Palani ki he fefakatau'aki

		fakapule'anga pea mo e Patiseti
<p>Ola ngāue 28: Pule'i lelei 'a e 'iuniti 'oku ne tokangai hono fakalele 'o e poloseki Polokalama ki hono tokanga'i 'o e Potutahi feitu'u Pasifiki (PROP) kau ki ai 'a e alepau 'o e kau ngāue mo hono tokanga'i 'o e pa'anga 'o fakatatau ki he tu'utu'uni 'a e Pangike 'a Mamani.</p>	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Kau ngāue ki he Polokalama ki hono tokanga'i 'o e Potutahi feitu'u Pasifiki (PROP) 'iuniti pule'i 'o e poloseki (PMU) 'oku nau muimui ki he tu'utu'uni 'a e pangikē 'a mamani (WB) 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Kakato e tu'unga 'o e fatongia (TOR) ki he kau ngāue 'a e 'iuniti pule'i 'o e poloseki (PMU) ➤ Patiseti ki he Polokalama ki hono tokanga'i 'o e Potutahi feitu'u Pasifiki (PROP) 'oku peseta 'e 100 hono muimui'i 'o fakatatau mo e tu'utu'uni ngāue 'a e pangikē 'a mamani (WB) ➤ Kamata 'a e ngāue 'a e kau ngāue fo'ou ki he va'a 'iuniti poloseki 'i Siulai 2019

1. Sio Fakalukufua ki he Potungāue Toutai

1.1 Puipuitu'a

Ko e táu fakapa'anga 2019/20 ko e ta'u ia hono 3 (tolu) 'a hono fakamavahe'i 'o e Potungāue Toutai ke hoko ko ha Potungāue tu'u tokotaha pea kau ki ai mo e fehikitaki 'o e 'Eiki Minisitā Semisi Fakahau 'o óange ke tokanga taha pe ki he ngaahi ngāue 'a e Potungae Toutai. Ko e alepau ngāue ko ia 'a e 'ofisa pule ngāue 'a e Potungāue Dr. Tu'ikolongahau Halafihi naé ngata ki Sune 2019 pea toe fakaloloa 'aki á e taú e taha.

Ko e Ola Fakafonua 'o e Palani Langa Fakalalakaka 'a Tonga II (TSDF II) ke *"Paotoloaki 'a e fakalalakaka ke fakalekesi e mo'ui 'a e taha kotoa"*

Ko e TSDF 'oku ne fakamatala'i 'a e ola fakafonua mo fakapotungāue ma'ae ngaahi kautaha. Ko e konga pe eni 'oku 'i ai 'ene felave'i mo e Potungāue Toutai:

1.1.1 Ko e ngaahi Ola Fakafonua - TSDF

A: Longomo'ui e 'ilo, poto mo e taukei faka'ekonōmika.

D: Taliui ki he pule lelei mo fakamalohi'a e pule 'a e lao'.

F: Lelei ange 'a hono pule'i 'o e kelekele mo e 'ataakai pea ke fakasi'isi'i e tu'u laveangofua ki he feliuliuaki 'o e 'ea.

1.1.2 Ko e ngaahi Ola Fakapotungāue - TSDF

Pou Tuliki 1 - Ngaahi ngāue'anga faka'ekonōmika:

- Ola 'o e ngaahi fokotu'utu'u fakangāue'anga 1.2: Ngāue vāofiangē 'a e Pule'anga mo e Sekitoa Taautaha pea pehe ki he ngaahi kulupu kehekehe pe 'i he Fonua ke tokoni'i 'a e tupulekina 'a e fengāue'aki ke tu'uloa 'a e tupu faka'ekonōmika

Pou Tuliki 3 - Ngaahi Ngāue Fakapolitikale:

- Ola 'o e ngaahi fokotu'utu'u fakangāue'anga 3.1: Ke to e lelei ange, vave, faingofua, lava ke totongi, faitotonu mo 'ata ki tu'a 'a e Potungāue 'a e Pule'anga', 'o fakamamafa 'i he ngaahi fiema'u vivili 'a e kakai 'i kolo pea mo e toenga 'o e fonua, pea ke malohi 'a e muimui pau ki he ngaahi ngāue ke fakalalakaka 'a e fakahoko fatongia pea lava 'o ma'u 'a e ngaahi taumu'a ngāue 'a e Pule'anga 'oku fiema'u ki he taha kotoa

Pou Tuliki 5 - Ngaahi Ngāue'anga ki he Koloa Fakaenatula mo e 'Atakai:

- Ola 'o e ngaahi fokotu'utu'u fakangāue'anga 'i he 5.2: Vahevahe taau, 'aonga pea kau fakataha atu pea mo e pule lelei' 'i hono ngāue'aki 'a e ngaahi koloa fakaenatula 'oku lava 'o fakafo'ou mo 'ikai lava 'o fakafo'ou, ke hokohoko atu ai pē 'a e tafe mai 'a e ngaahi lelei 'o 'ikai ko ha tu'umālie lahi pea toki hoko atu ki ha taimi loloa ke fakaakeake ai.

1.2 Lao, Tefito'i Ngāue, Kupu Fekau'aki

Ko e fakahoko fatongia 'a e Potungāue Toutai 'oku makatu'unga 'i he lao mo e ngaahi tefito'i tu'utu'uni ko eni;

1.2.1 Lao

Fakalukufua	Fakapatonu ki he Potungāue Toutai
<ul style="list-style-type: none"> • Konisitutone 'o Tonga • Ngaahi 'asenita ngāue mahu'inga 'a e Pule'anga • Fa'unga Palani Langa Fakalalakaka 'a Tonga II • Lao 'o e Pule'anga • Lao ki hono Pule'i 'a e Pa'anga 'a e Pule'anga • Lao ki he 'Atita Fakapule'anga • Lao ki he ngāue Fakapule'anga • Lao ki he Ma'u Mafai Vahenga • Ngaahi Tu'utu'uni ki he Fakatau Fakapule'anga • Ngaahi Tu'utu'uni ki he Ngaahi Pa'anga Hu mai 'a e Pule'anga • 'Aotita fakaloto fonua Ngaahi Aleapau fakavaha'a pule'anga 	<ul style="list-style-type: none"> • Palani 'a Tonga ki he Sekitua Toutai 2016 • Lao ki hono Pule'i 'o e Faama ika 2003 • Lao (Fakatonutonu) ki he Pule'i 'o e ika 2005 • Lao (Fakatonutonu) ki he Faama'i 'o e ika 2009 • Lao ki he Pule'i 'o e Toutai 2002 • Lao Fakatonutonu ki he Pule'i 'o e Toutai 2009 Lao ki he ngaahi kongatahi 2009 • Lao (fakatonutonu) ki he Kau Tau Malu'i 'a Tonga 2013 • Ngaahi Tu'utu'uni ki he Pule'i 'o e Toutai Ngaohi mo Hu Atu 2008 • Ngaahi Tu'utu'uni ki he Pule'i 'o e Toutai (Fakatolonga) 2008 • Ngaahi Tu'utu'uni (Fakatonutonu) ki he Pule'i 'o e Toutai (Fakatolonga) 2013 • Ngaahi Tu'utu'uni ki he Pule'i 'o e Toutai Ngaohi mo Hu Atu (Fakatonutonu) 2010 • Ngaahi Tu'utu'uni ki he Toutai (Toutai Fakalotofonua) 2009 • Ngaahi Tu'utu'uni ki hono Pule'i 'o e Faama ika 2008 • Tu'utu'uni Feitu'u Pule'i Makehe, Lao ki he Pule'i 'o e Toutai 2002 (20/2004) • Ngaahi Tu'utu'uni Toutai 1992 • Ngaahi Tu'utu'uni ki he Toutai (Founga Muimui'i Vaka) 2009 • Ngaahi Tu'utu'uni ki he Toutai (Kolo Matatahi) 2009 • Ngaahi Tu'utu'uni ki he Toutai (Limu Tanga'u) 2009 • Tu'utu'uni Feitu'u Pule'i Makehe fika 25/2013 • Ngaahi Tu'utu'uni ki he Tauhi 'o e Naunau Toutai

1.2.2 Tefito'i Ngāue

Ko e tefito'i fatongia 'o e Potungāue Toutai, ko hono fakatolonga, pule'i, fakalalakaka 'i ha founga 'oku tu'uloa 'etau ngaahi me'a mo'ui mei 'oseni, pea ke fakapapau'i 'oku fakalalakaka 'a e tu'unga ma'u'anga mo'ui 'a e kakai 'o e fonua, fakasosiale, faka'ekonōmika, pea ke lahi mo e me'akai ke nau ma'u me'atokoni mei ai.

Ko e fakahoko fatongia 'a e Potungāue Toutai 'oku tataki ia 'e he ngaahi me'a ni;

1. Konisitutone, Tefito'i Lao mo e ngaahi tu'utu'uni ni 'a e pule'anga, ngaahi tu'utu'uni kehe mo e fekau, Fa'unga Palani Langa Fakalalakaka 'a Tonga II 2015-2025, kau ki ai mo e ngaahi lao pe 'a e Toutai hange ko e Lao ki hono Pule'i 'o e Toutai 2002; Lao ki hono Pule'i 'a e faama'i 'o e me'a mo'ui 2003, mo e Lao ki he fakangatangata 'o e folau tahi 2009.
2. Ko e ngaahi talite mo e aleapau 'oku felave'i tonu mo hono fakatolonga 'o e toutai kau ki ai 'a e Konivēsio 'o e Lao Toutai 'a e Ngaahi Pule'anga Fakatahataha (UNCLOS) 'a ia 'oku ne fakamatala'i 'a e ngatangata'anga 'o e ngaahi potu tahi fakalao pea mo e ngaahi feitu'u ke fai ai 'a e toutai.
3. Ko e Potungāue ki he 'Ekonomika mo e Vā Fakasosiale 'a e Pule'anga Fakatahataha (UNDESA) Taumu'a Langa Fakalalakaka Tu'uloa 14 (SDG 14) ke "tauhi mo fakatolonga hono ngāue'aki 'o 'oseni, tahi pea mo e ngaahi me'a mo'ui 'o 'oseni ke tu'uloa" mahu'inga ke tokoni'i ke fakasi'isi'i 'a e 'uli'i mo e 'esiti 'i he 'oseni 'i he 2025, pea pule'i lelei mo malu'i 'a 'oseni mo hono ngaahi matafanga 'i he konga kimu'a 'o e 2020. 'Oku kaveinga 'aki foki ki he 2020, ke fakalao 'a e toutai 'i ha founa lelei pea ke ta'ofi 'a hono toutai ta'e fakangatangata 'aki 'a hono fakangata 'a e Toutai Ta'efakalao mo 'ikai ke lipooti pea mo e ngaahi founa toutai faka'auha. 'ikai ke ngata ai, 'oku taumu'a foki 'a e SDG 14 ke ta'ofi 'a e ngaahi fakangatangata 'i hono tokoni'i 'a e toutai.

Misiona mo e Visone 'a e Potungāue Toutai.

Ko 'emau visone 'oku ne fakahinohino 'a e founa 'emau palani ki he kaha'u 'o makatu'unga 'i he 'emau 'ilo mo e ngaahi 'imisi 'oku mau fakakaukau ki ai. 'Oku 'omai 'e he misiona 'a e fakahinohino ke mau a'usia ai 'a e visone.

Ko 'emau Visone: *"Ke ma'u ha tu'unga faka'ekonōmika, fakasosiale, mo e 'ataakai 'e fakapotopoto ki he toutai pea tokoni ke sai ange 'a e tu'unga mo'ui ma'ae kakai Tonga kotoa"*

Ko 'emau misiona: *"Fakahoko 'a e founa ngāue lelei mo taimi totonu 'o makatu'unga 'i he faitotonu, ngāue fakataha pea fakapolofesinale"*

1.2.3 Kupu Fekau'aki

Kupu Fekau'aki	Kasitoma 'a e Potungāue Toutai	Kautaha tufaki koloa ki he Toutai	Hoa ngāue mo e Potungāue Toutai	Siofi fakalukufua Potungāue Toutai
Kapineti	Fale'i, Fokotu'u atu, Fakamatala	Tu'utu'uni	Ngāue lelei 'a e pule'anga	Tu'utu'uni
Falealea	Fale'i/Fokotu'u atu, Fakamatala	Tu'utu'uni, Lao		Tu'utu'uni
Ngaahi Potungāue (MFNP, PSC, AGO, MAFF, MEIDECC, MOFA, MET, MOI-Marine &	Fale'i, Fakahinohino, Fakamatala.	Fakamatala	Ngāue lelei 'a e pule'anga,	Siofi fakalukufua mei he PMO,

Ports and HMAF)				PSC fakahoko tu'utu'uni ngāue
Kautaha Fakapule'anga	Fale'i, Fakahinohino, Fakamatala	Fakamatala	Ngāue lelei 'a e pule'anga	
Kautaha 'ikai fakapule'anga	Fale'i, Tataki, Fakahinohino, Fakamatala, Ngāue	Koloa, ngāue, totongi,	Ngāue fakakomiuniti, ako, mo'ui.	Siofi, launga
Kakai	Fale'i, Tataki, Fakahinohino, Fakamatala, Ngāue	Koloa, ngāue, totongi,		Siofi, launga
Kupu fekau'aki, kau faama, kau ma'u laiseni mo hū koloa ki tu'apule'anga	Fale'i, Fakahinohino, Fakamatala.		Ngāue fakataha mo fetokoni'aki	
Kupu fekau'aki fakalotofonua mo fakatu'apule'anga	Fale'i, Fakahinohino, Fakamatala.	Fakamatala	Ngāue fakataha mo fetokoni'aki	
Hoa Ngāue Fakalalakaka	Fale'i, Tataki, Fakahinohino, Fakamatala, Ngāue	Tokoni Fakalalakaka mo e Fale'i	Polokalama Tokoni fakapa'anga	Siofi hono ngāueaki 'o e pa'anga fakalalakaka, mo e founa fakahoko ngāue

Ko e Potungāue Toutai 'oku fakafalala 'i he Kapineti pea mo e Falealea ki he ngaahi faitu'utu'u ni mahu'inga, mo tokoni ki he ngaahi tu'utu'uni ngāue mo e Lao, mo e ngaahi Patiseti hū mai. 'Oku fengāue'aki vāofi 'a e Potungāue Toutai pea mo e ngaahi Potungāue felāve'i. Hangē ko e kumi tokoni mo e fale'i ki he Patiseti, mo e Palani mei he Potungāue Pa'anga mo Palani Fakafonua, ngāue fakataha mo e Kautau 'a 'ene 'Afio (HMAF) 'i he ngaahi polokalama muimui'i e lao, kau ki ai mo e Potungāue Tute mo e Tukahau hono malu'i 'a e hū atu mo e hū mai 'o e ika.

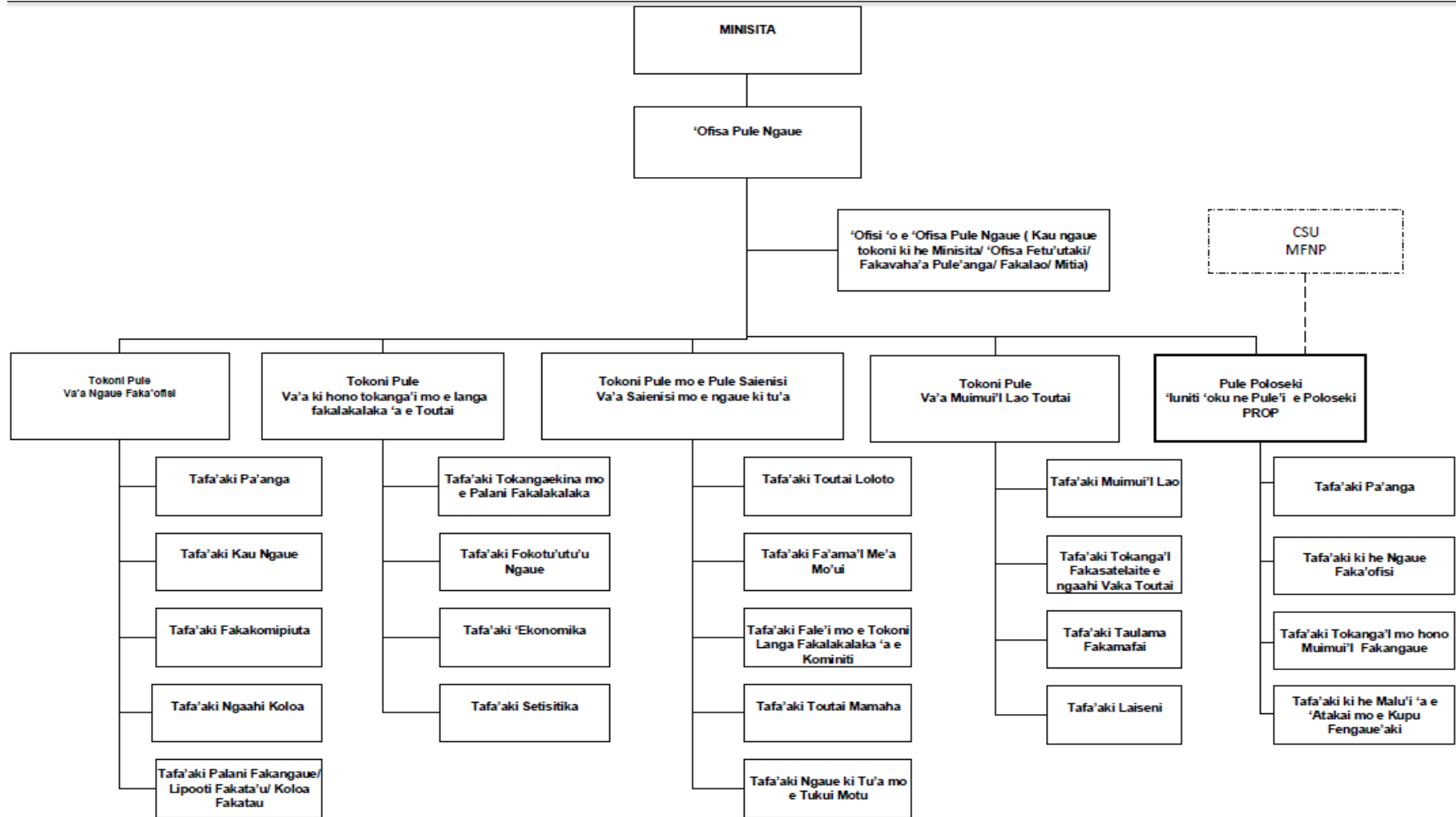
'Oku fengāue'aki vāofi 'a e Potungāue Toutai mo e ngaahi kupu fekau'aki' ki ha founa tu'uloa 'a hono pule'i lelei 'a e Toutai pea mo e ngaahi kolo tu'u matafanga, 'i hono fokotu'u pea mo fakalele 'a e polokalama pule'i 'o e Feitu'u Pule'i Makehe (SMA). Ko e lahi 'o e fa'ahinga me'a mo'ui' 'oku kei fakatotolo ki he tu'unga ki hano faama'i ke malava ke hoko ko ha ma'u'anga pa'anga ki he ngaahi kolo tu'u matatahi', ke fokotu'u 'a e ngaahi faama lalahiange mo ma'u ha ola 'oku lahi ange.

'Oku fengāue'aki vaofi 'aupito 'a e Potungāue Toutai pea mo e ongo kautaha fakatu'apule'anga 'e ua, ko e Kautaha Toutai 'a e Pasifiki pea mo e Komuniti 'a e Pasifiki, pea

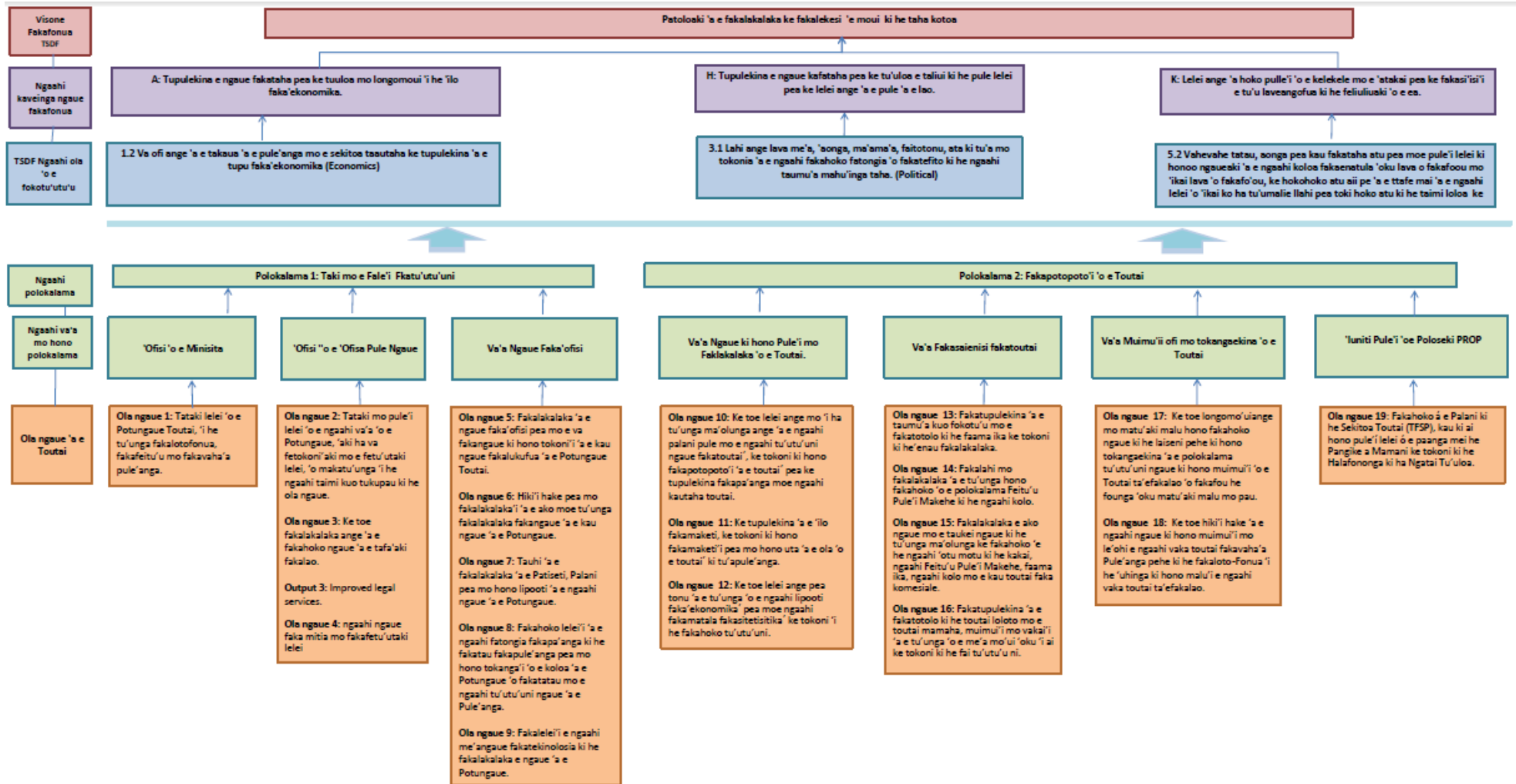
‘oku nau toutou kau atu ki he ngaahi fakataha mo e ako. ‘Oku ‘i ai ‘a e ongo Aleapau ‘oku lolotonga lele ko hano fakahoko ha ngaahi ngāue ki Tonga, hange ko e tokoni ki he palani pule, muimui’i ‘o e lao, vakai’i ‘a e ngaahi naunau, pea mo e fakalalakaka ‘o e faama.

‘Oku ngāue vāofi foki ‘a e Potungāue Toutai pea mo e ngaahi hoa ngāue fakalalakaka, ‘o hange ko e Pangikē ‘a Mamani, Potungāue ki muli mo e fefakatau’aki pea mo e Potungāue ki he ngaahi ngāue’anga ‘a Nu’usila, Pangike Fakalalakaka ‘a ‘Esia, Senita fakavaha’a pule’anga ‘a ‘Aositelelia ‘i he fekumi ki he ngoue, Tokoni fakapa’anga ‘a Siapani, pea ‘oku ‘i ai ‘a e loto hounga’ia ‘i he ngaahi tokoni ‘oku fakahoko mai ‘i he ngaahi tapa kehekehe.

1.3 Fa'unga 'o e Potungāue

1.4 Mape ki he Fokotu'u Palani

2. Fakahoko Ngāue ‘a e Potungāue Toutai

2.1 Va’a Ngāue faka’ofisi

‘i he ta’u fakapa’anga 2018/19 na’e fe’unga fakakatoa mo e kau ngāue ‘e toko 78 (kau ngāue fefine ‘e toko 33, kau ngāue tangata ‘e toko 45) kau ki ai mo e kau ngāue hu fo’ou ‘e toko 9 pea mo e kau ngāue ‘e toko 2 na’e hiki hake ki he lakanga fo’ou (2x ‘Ofisa Toutai Pule). Na’e kau foki mo e kau ngāue fo’ou ‘e toko 5 ki he tafa’aki ‘iuniti ‘oku ne pule’i e Poloseki (PMU).

Kau ngāue tu’uma’u	78
Kau ngāue fo’ou	9
Kau ngāue lau’aho	8
Kau ngāue hiki hake ki he lakanga fo’ou	2

‘iuniti ‘oku ne pule’i ‘a e Poloseki (PMU)

Kau ngāue fo’ou	5
-----------------	---

Kau Ngāue Fo’ou

Fika	Hingoa	Lakanga	Va’a	‘Aho kamata ngāue ai
1	Mr. Setaleki Mafi	Toutai Akoako	Va’a faka-saienisi	2/07/2018
2	Mr. Samisoni Finau	Faka’uli	Va’a faka-saienisi	10/08/2018
3	Mr. Manase Fosita	Faka’uli	Va’a faka-saienisi	13/08/2018
4	Mrs. Sisilia Tu’i’onetoa	Toutai Tokoni	Va’a faka-saienisi	15/11/2018
5	Ms. Makeleta Malimali	Toutai Akoako	Va’a faka-saienisi	21/01/2019
6	Ms. Amanda Le’ota	‘Ofisa Toutai	Va’a faka-saienisi	01/04/2019
7	Ms. Meletoli Fa’anunu	‘Ofisa Toutai	Va’a faka-saienisi	01/04/2019
8	Ms. Vanessa ‘Etika	‘Ofisa Toutai	Va’a ki hono Muimui’i e lao mo e ngaahi tu’utu’uni	01/04/2019
9	Mr. Michael Po’uliva’ati	‘Ofisa Toutai	Va’a fakahoko ngāue ki hono pule’i mo fakalakalak’a e ngāue toutai	04/06/2019

Kau ngāue fo'ou ki he 'iuniti 'oku ne pule'i e Poloseki (PMU)

Fika	Hingoa	Lakanga	Va'a	'Aho kamata ngāue ai
1	Mrs. Olivia Fukofuka-Fulivai	Pule Poloseki	'iuniti 'oku ne Pule'i e Poloseki	29/04/2019
2	Mr. George Vete	'Ofisa fakatau faka-Pule'anga	'iuniti 'oku ne Pule'i e Poloseki	23/04/2019
3	Dr. Tevita Vea'ila	'Ofisa ki he malu'i 'a e 'ataakai mo e kupu fengāue'aki	'iuniti 'oku ne Pule'i e Poloseki	23/04/2019
4	Mrs. Sisi'uno Leha'uli	'Ofisa Pa'anga	'iuniti 'oku ne Pule'i e Poloseki	23/04/2019
5	Ms. Simaima Bloomfield	'Ofisa ki hono tokanga'i mo hono muimui'i fakangāue	'iuniti 'oku ne Pule'i e Poloseki	23/04/2019

Lakanga hiki hake

Fika	Hingoa/Lakanga kimu'a	Lakanga hiki hake	Va'a	'Aho kamata ngāue ai
1	Mrs. Losaline Loto'aohea, 'Ofisa Toutai	'Ofisa Toutai Pule	Va'a ki hono Muimui'i e lao mo e ngaahi tu'utu'uni	31/08/2018
2	Mrs. Martin Wesley Finau, 'Ofisa Toutai	'Ofisa Toutai Pule	Va'a faka-saienisi	19/11/2018

Kau ngāue hiki atu

No.	Hingoa/Lakanga kimu'a/Potungāue	Post promoted to/lateral transferred	Potungāue	'Aho kamata ngāue ai he Potungāue fo'ou
1	Fotuika Vailea, 'Ofisa Toutai, Potungāue Toutai	Tourist Officer	Potungāue Takimamata	02/10/2018

Penisoni

Fika	Hingoa	Lakanga	Va'a	'Aho kamata ngāue ai	'Aho penisoni	Ta'u motu'a
1	Mele Silika Ngahe	'Ofisa Tekinikale Ma'olunga	Va'a faka-saienisi-Vava'u	08/02/1989	28/03/2019	62
2	'Otinili Fisi'ikava	'Ofisa Tekinikale Kalasi II	Va'a faka-saienisi-Vava'u	10/05/1976	05/04/2019	60

Ko e tepile 'oku hā atu 'i lalo 'oku ne fakahā atu 'a e tokolahi 'o e kau ngāue 'i he tu'unga vahenga takitaha;

Tu'unga	Tokolahi
E	1
G	2
H	2
I	2
J	4
K	8
L	17
M	11
N	6
Q	4
R	15
S	6
Katoa	78

Ko e tepile 'oku hā atu 'i lalo, 'oku ne fakahā atu 'a e tokolahi 'o e kau ngāue 'i he tu'unga fakaako takitaha, ko e kau ngāue fakakatoa 'e toko 42 'oku nau ma'u 'a e tu'unga fakaako ko e Toketa, Ako mata'itohi Master, Mata'itohi 'uluaki, Tipiloma', pea ko e toenga 'o e kau ngāue 'oku nau ma'u 'a e tu'unga fakaako mei he ngaahi kolisi (sivi fakafonua 'a Tonga ki he foomu 5, 6,7) pea mo e ngaahi tohi fakamo'oni ako mei he ngaahi ako makehe ma'ae Toutai.

Tu'unga fakaako	Tokolahi
Mata'itohi Toketa	2
Mata'itohi Master	9
Mata'itohi 'Uluaki	23
Tipiloma	8

Ako mo e fakalalakaka 'o e kau ngāue

Ko e ako fakalalakaka kotoa 'e 31 na'e palani he Potungāue: ko e ngaahi ako ko 'eni' na'e to'o ia mei he foomu PMS 'o e tokotaha ngāue kotoa pe. Ko e founa faingofua eni ki hono fili 'a e ngaahi ako fakalalakaka 'oku fiema'u 'e he tokotaha ngāue takitaha koe'uhi pe ke tokoni ki he'enau fakahoko fatongia. 'I he ta'u fakapa'anga 2018/19 na'e fakakakato ai he Potungāue 'a e ako fakalalakaka 'e 20 mei he ako 'e 31 na'e palani ki ai e Potungāue. Na'e 'ikai lava 'o fakakakato 'a e toenga 'o e ngaahi ako fakalalakaka tupu pe mei he to nounou fakapa'anga pea mo e ngaahi ako 'e ni'ihina'e fakahoko ki tu'apule'anga.

Ko e tepile ko eni 'oku ne fakahā ai e ngaahi ako mo e ako ngāue ki tu'apule'anga na'e kau atu ki ai 'a e kau ngāue ki he ta'u fakapa'anga 2018/19.

FY 2018/2019	Ako ki he fakalalakaka/Ako ngāue
Siulai 2018	- Ako Tipiloma ki he Ma'u'anga fakamatala pea mo e Tekinolosia, 'Apiako faka-tekinolosia 'o

	<p>Wellington, NZ</p> <ul style="list-style-type: none"> - Polokalama ki he Malu 'a e fefolau'aki 'i tahi, Solomon Island - Ako ngāue fekau'aki mo e ngaahi me'a mo'ui he matafanga pea mo honau ngaahi nofo'anga, Majuro, Marshall Island
Sepitema 2018	<ul style="list-style-type: none"> - Ako ki he ngaahi tu'utu'uni ngāue 'a e Kautaha Fefakatau'aki 'a mamani ki he ngaahi fonua 'o e Pasifiki - Ako ki he palani hono ngāue'aki e ngaahi 'elia 'o 'oseni pea mo hono malu'i e ngaahi 'elia ki he ngaahi fonua 'o e Pasifiki, Nadi, Fiji
'Okatopa 2018	<ul style="list-style-type: none"> - Ako taimi nounou 'i NZ - Ako fekau'aki mo e toutai pea mo e ngaahi tokoni fakapa'anga ki he feliuliuaki e 'ea
Novema 2018	<ul style="list-style-type: none"> - Ako ki he setifikeiti IV ki he ngaahi ngāue ki hono muimui'i e lao mo e tu'utu'uni e toutai - Ako ki he ngaahi tu'utu'uni ngāue ki hono fakalalakaka 'o 'oseni - Ako ki hono faama'i e ngaahi me'a mo'ui pea mo e ngaahi mahaki 'oku 'asi 'i he 'i he me'a mo'ui - Ako fekau'aki mo e toutai ki he ngaahi fonua 'o e Pasifiki
Tisema 2018	<ul style="list-style-type: none"> - Ako fekau'aki ki he taukei faka-polofesinale 'i he fa'utohi pea mo e tanaki fakamatala
Sanuali 2019	<ul style="list-style-type: none"> - Ako ki he polokalama ako ki he taki lelei ma'ae Pasifiki
Fepueli 2019	<ul style="list-style-type: none"> - Ako hono 19 ki he kau 'ofisa Taulama Fakamafai (ROCW19) - Ako ki he founa fa'u Poloseki, NZ - Ako hono 18 fekau'aki mo e ngaahi feitu'u fakangatangata 'i 'oseni - Ako ki hono fakasi'isi'i e 'esiti 'i tahi - Ako ma'ae kau 'Ofisa Laiseni Toutai (FLOW)
Ma'asi 2019	<ul style="list-style-type: none"> - Ako fekau'aki mo e Aleapau ki he ngaahi Taulanga fakavaha'apule'anga - Ako ki he founa pule lelei ma'ae Poate 'a e kau Talekita Toutai - Ako hono 5 ki hono pule'i e sisitemi ma'u'anga fakamatala - Ako ki he ngofua talite mo Niue fekau'aki mo e sisitemi ma'u'anga fakamatala pea mo e tefito'i tokotaha tukupau - Ako ma'ae kau 'ofisa MCS
'Epeleli 2019	<ul style="list-style-type: none"> - Ako ki he sisitemi faka-siokalafi ki he ma'u'anga fakamatala - Ako hono 13 ki hono tanaki e fakamatala ki he

	<p>Tuna</p> <ul style="list-style-type: none"> - Ako ki he founnga hono tanaki e ngaahi fakamatala fekau'aki mo e toutai- 201
Me 2019	<ul style="list-style-type: none"> - Ako ngāue fekau'aki mo e founnga hono malu'i e ngaahi me'a mo'ui pea mo hono muimui'i tu'utu'uni lao toutai - Ako taimi nounou ki he foun'ga e tanaki fakamatala mo e toutai - Ako ngāue fekau'aki mo e ICT pea mo e teitapeisi - Ako ngāue fekau'aki mo e polokalama Tuimoana
Sune 2019	<ul style="list-style-type: none"> - Ako ki he Konivesio fakatu'apule'anga ki hono tokanga'i mo pule'i e fefolau'aki e vaka toutai ke fakasi'isi'i hono fe'ave'aki e ngaahi me'a mo'ui kehekehe - Komuniti 'a e Pasifiki Tonga- Ako ki hono teuteu'i e ngaahi lao fekau'aki mo e ngaahi toutai matafanga - Ako ki he founnga hono faama'i e limu pea mo hono tokanga'i mei he fanga ki'i 'inisekite, Fiji

Fakapale 'a e Potungāue Toutai ki he me'afua fakahoko ngāue (PMS) ki he ta'u fakapa'anga 2018/2019

Na'e fakahū atu he Potungāue Toutai 'a 'enau Me'afua fakahoko ngāue ki he ta'u fakapa'anga 2018/19 ki he Komisoni 'a e kau ngāue fakapaule'anga 'i he 'aho 23 'o 'Aokosi 2019. Ko e ola 'o e ngāue ni 'e toki kakato ia 'i 'Okatopa 2019.

Ko e foaki pale 'a e Komisoni ki he Kau Ngaue Fakapule'anga (PSC) ki he Me'afua Fakahoko Ngāue ki he faka'osinga 'o e ta'u fakapa'anga na'e fakahoko ia 'i Tisema 2018. Ko e vakai'i 'o e fakahoko fatongia na'e fai 'aki 'a e me'afua 'e 10, na'e ma'u ai 'e he Potungāue 'a e pale tu'ukimu'a 'e 5 pea mo e pale fika ua 'e 2.

Pale fika 1:

- Pale 1: 'Epeleli-Sune 2018 foaki pale fakakuata.
- Pale 1: Siulai-Sepitema 2018 foaki pale fakakuata.
- Pale 1: Potungāue 'oku ne muimui'i 'a e founnga pule'i 'o e fakahoko ngāue
- Pale 1: Tu'unga mateuteu ki he ngaahi tafa'aki ki he ngaahi 'otu motu
- Pale 1: Sivi'i 'o e 'ola ngāue 'o e ta'u

Pale fika 2:

- Pale 2: 'Okatopa- Tisema 2017 foaki pale fakakuata.
- Pale 2: Sanuali-Ma'asi 2018 foaki pale fakakuata.

2.2 Ngaahi Ola Ngāue

2.2.1 'Ofisi 'o e 'Eiki Minisitā

Ngaahi Ola fakafonua- TSDF

A: Longomo'ui e 'ilo, poto mo e taukei faka'ekonōmika.

D: Taliui ki he pule lelei mo fakamalohi'a e pule 'a e lao'.

F: Lelei ange 'a hono pule'i 'o e kelekele mo e 'ataakai pea ke fakasi'isi'i e tu'u laveangofua ki he feliuliuaki 'o e 'ea.

Me'afua Ngāue (KPIs)	Taketi	Ngaahi ngāue na'e lava (makatu'unga 'i he taketi mo e me'afua ngāue)	Tafa'aki 'oku kaungatonu ki ai	Uesia fakalukufua	Palani ki he kaha'u
Ola Ngāue 1: Taki lelei ki he Potungāue Toutai, 'i he tu'unga fakafonua, fakafeitu'u mo fakavaha'a pule'anga.					
Fakahū atu e Palani ta'u tolu mo Patiseti 'a e Potungāue ki he Falepa'anga he taimi totonu	1	1	Potungāue Toutai, Komisoni ki he kau ngaue fakapule'anga, Potungāue Pa'anga, Kapineti, Fale Alea.	Lave'i lelei 'e he Pule'anga' 'a e ngaahi ngāue 'a e Potungāue Toutai.	Fakahoko ki he ngaahi kupu fekau'aki mo e ngaahi Potungāue felave'i 'a e ngaahi tu'utu'uni ngāue mo e fakahinohino.
Fakahū atu e Lipooti fakata'u 'a e Potungāue ki Fale Alea 'i he taimi totonu	1	1	Potungāue Toutai, Komisoni ki he kau ngaue fakapule'anga, Potungāue Pa'anga, Kapineti, Fale Alea.	Lave'i lelei 'e he Pule'anga' 'a e ngaahi ngāue 'a e Potungāue Toutai.	Hokohoko atu hono fakahū taimi totonu 'o e lipooti

Lahi 'o e ngaahi fakataha fakatu'apule'anga mo e fakafeitu'u fakata'u ki hono muimui'i e ngaahi me'a mahu'inga ki Tonga na'e kau ki ai 'a e 'Eiki Minisitā	5	5	Potungāue Toutai, Komisoni ki he kau ngaue fakapule'anga, Potungāue Pa'anga, Kapineti, Fale Alea.	Lelei ange hono pule'i 'o e Toutai	Kau atu ki he kotoa 'o e ngaahi fakataha.
--	---	---	---	------------------------------------	---

2.2.2 'Ofisi 'o e 'Ofisa Pule Ngāue

Ngaahi Ola fakafonua- TSDF

A: Longomo'ui e 'ilo, poto mo e taukei faka'ekonōmika.

D: Taliui ki he pule lelei mo fakamalohi'a e pule 'a e lao'.

F: Lelei ange 'a hono pule'i 'o e kelekele mo e 'ataakai pea ke fakasi'isi'i e tu'u laveangofua ki he feliuliuaki 'o e 'ea.

Me'afua Ngāue (KPIs)	Taketi	Ngaahi ngāue na'e lava (makatu'unga 'i he taketi mo e me'afua ngāue)	Tafa'aki 'oku kaungatonu ki ai	Uesia Fakalukufua	Palani ki he kaha'u
Ola Ngāue 2: Pule'i lelei 'o e va'a ngāue, 'aki ha vā fetokoni'aki mo e fetu'utaki lelei, 'o makatu'unga 'i he ngaahi taimi kuo tukupau ki he ola ngāue.					
Tokoni mei he Va'a ki he Lipooti fakata'u, patiseti mo e palani pule'i fakatau	6	6	Potungāue Toutai, Potungāue Pa'anga, Komisoni ki he kau ngaue	Tokoni ki hono aofangatuku mo tali 'o e Patiseti, Palani fakata'u tolu, Palani Pule'i	Fokotu'u ke fakahoko ha ako uike taha fekau'aki mo hono teuteu 'o e Palani fakata'u tolu, Patiseti mo e Palani

			fakapule'anga, Kapineti	fakata'u 'a e Potungāue Toutai	fakata'u.
Tokoni mei he Va'a ki he Palanisi fakapa'anga fakata'u	1	1	Potungāue Toutai, Potungāue Pa'anga	Pule'i lelei 'o e Patiseti	Muimui'i 'a e palanisi fakapa'anga fakamahina
Tokoni mei he va'a ki he Palani fakatau fakata'u	1	1	Potungāue Toutai, Potungāue Pa'anga	Tokoni ki hono aofangatuuku mo tali 'o e Palani fakatau fakata'u	Tomu'a fakapapau'i 'a e ngaahi ngāue ke fakakau atu ki he Palani fakatau fakata'u
Tokoni mei he va'a ki he ngaahi fiema'u ako ngāue.	1	1	Potungāue Toutai, Komisoni ki he kau ngāue fakapule'anga	Tokoni ki hono aofangatuku mo tali 'oe Palani fiema'u ako fakata'u 'a e Potungāue	Tomu'a fakapapau'i 'a e ngaahi 'elia 'oku fiema'u ke fakakau kihe palani ako fakata'u
Tokoni mei he va'a ki he lipooti fakata'u	1	1	Potungāue Toutai, Potungāue Pa'anga, Komisoni ki he kau ngāue fakapule'anga, Kapineti	Tokoni ki hono aofangatuku mo tali 'oe Lipooti fakata'u 'a e Potungāue	Fakalalakaka ange 'a e tu'unga lelei mo e kanoloto 'o e lipooti
Fika 'o e tokoni 'a e Va'a/Sekisoni ki hono vakai'i fakavaeava ta'u mo fakata'u e polokalama mapule'i e fuafatongia 'a e kau ngāue	2	2	Potungāue Toutai, Komisoni ki he kau ngāue fakapule'anga	Tokoni ki he malava ke fakahū taimi totonu atu 'o e ola 'oe polokalama mapule'i e fua fatongia 'a e kau ngāue 'a e Potungāue ki he Komisoni ki he kau ngāue	Lelei ange 'a e mahino mo hono fakakkato 'o e foomu 'o e polokalama mapule'i e fu fatongia 'a e kaungāue
Tokoni mei he va'a ki he vakai'i 'o e ngaahi tala fatongia 'o fakafelave'i mo e Palani ngāue ta'u tolu mo e	1	1	Potungāue Toutai, Komisoni ki he kau ngāue	Tokoni ki hono fakahū taimi totonu 'o e vakai'i fakata'u 'o e tala fatongia 'a e Potungāue ki he Komisoni ki he kau ngāue	Ako ki hono fa'u 'o e tala fatongia (JD)

ngaahi ola 'o e Palani Pule'i fakata'u					
Fakafofonga'i 'o e Va'a ki he ngaahi fakataha-fakakuata 'o e kautaki (pe fakataha fakamahina 'a e kau taki)	4	4	Potungāue Toutai	Lelei ange 'a e pule'i 'o e fakalalakaka 'a e Potungāue 'o fakatatau ki he ngaahi ngāue kuo palani 'i he Lipooti fakata'u tolu mo e Palani Pule'i fakata'u	Tufaki fakauike 'o e miniti pea muimui'i 'o e ngaahi ngāue mei he fakataha 'a e kau taki pea ke toe lahi ange 'a e ngaahi fakataha
Lahi 'o e ngaahi Fakataha fakamahina	12	>12	Potungāue Toutai	Lelei ange 'a e pule'i 'o e fakalalakaka 'a e Potungāue 'o fakatatau ki he ngaahi ngāue kuo palani 'i he Lipooti fakata'u tolu mo e Palani Pule'i fakata'u	Tufaki fakauike 'o e miniti pea muimui'i 'o e ngaahi ngāue ke fakahoko mei he pea ke toe lahi ange 'a e ngaahi fakataha
Fika 'o e lahi e tokoni mei he ngaahi Sekisoni 'oe ngaahi Va'a ki he fakamatala pa'anaga fakamahina	12	>12	Potungāue Toutai	Lelei ange 'a e pule'i 'o e fakalalakaka 'a e Potungāue 'o fakatatau ki he ngaahi ngāue kuo palani 'i he Lipooti fakata'u tolu mo e Palani Pule'i fakata'u	Tufaki fakauike 'o e miniti pea muimui'i 'o e ngaahi ngāue mei he fakataha 'a e kau taki pea ke toe lahi ange 'a e ngaahi fakataha
Fika 'o e ngaahi mahina 'oku tatau ai 'a e fakamole 'o e va'a mo e patiseti	12	12	Potungāue Toutai, Potungāue Pa'anga	Pule'i lelei 'o e Patiseti	Muimui'i lelei 'a e palanisi fakapa'anga fakamahina
Kakato 'o e Palani fakata'u mo e palani fakata'u tolu 'a e Potungāue 'i he taimi 'oku totonu ke kakato ai.	2	2	Potungāue Toutai, Komisoni ki he kau ngāue, Potungāue Pa'anga, Kapineti, Fale Alea	Tokoni ki hono aofangatuku mo tali 'o e Patiseti, palani fakata'u tolu, Palani pule'i fakata'u 'a e Potungāue Toutai	Hokohoko atu 'a hono fakahū taimi totonu 'o e ngaahi lipooti

Fika 'o e ngaahi fakataha 'a e taki 'o e Va'a mo e Minisitā fekau'aki mo e ngaahi me'a mahu'inga ki he Potungāue	12	12	Potungāue Toutai, Potungāue Pa'anga	Pule'i lelei 'a e Patiseti	Muimui'i 'a ngaahi palani mo e fakamole fakapa'anga fakamahina
Ola Ngāue 3: Ngaahi ngāue fakalao lelei mo e ngāue fakafetu'utaki ke pou pou ki he pule lelei ange, fai tu'utu'uni mo e ngaahi fetu'utaki.					
Fika 'o e ngaahi lipooti fakamahina ono mo e fakakuata 'oku fakahū atu ki he 'Ofisi 'o e Ngāue Fakapule'anga pea pehe ki he Fale Pa'anga 'o fakatatau mo e taimi ke 'osi ki ai.	6	6	Potungāue Toutai, Potungāue Pa'anga, Komisoni ki he kau ngāue	Lave'i 'e he Komisoni ki he kau ngāue mo e Potungāue Pa'anga 'a e ngaahi ngāue 'a e Potungāue mo hono fakamole fakapa'anga	Hokohoko atu 'a e fakahū atu 'o e ngaahi lipooti he taimi totonu pea kaniseli 'a e lipooti 'oku fakahū faka kuata atu ki he Potungāue Pa'anga.
Fika 'o e ngaahi fakataha fakata'u 'a e Kautaha Toutai 'a e Pasifiki mo e Komisoni Toutai ki he Uesite mo e Pasifiki 'oku kau ai 'e 'Ofisa Pule Ngāue ke pou pou ki he ngaahi ngāue fakafeitu'u mo fakatu'apuleanga.	5	5	Potungāue Toutai, Kautaha Toutai 'a e Pasifiki, Komisoni Toutai ki he Uesite moe Pasifiki .	Lelei ange 'a e pule'i 'o e Toutai	Kau atu ki he ngaahi fakataha 'a e Kataha Toutai 'a e Pasifiki moe Komisoni Uesite ki he kaha'u
Lahi 'o e ngaahi fakataha mo e ngaahi kupu fekau'aki.	8	8	Potungāue Toutai, Potungāue Pa'anga, Komisoni ki he kau ngāue fakapule'anga, Komuniti 'a e Pasifiki Tonga, Komisoni Toutai ki he Uesite mo e Pasifiki, Pangikē 'a Mamani, Kautaha	Tupulaki 'a e mahino ki he ngaahi kupu fekau'aki 'a e ngaahi ngāue 'a e Potungāue	Tupulaki 'a e fengāue'aki mo e ngaahi kupu fekau'aki, ngaahi sino ngāue fakafeitu'u mo fakalotofonua.

			me'atokoni mo e ngoue 'a e ngaahi Pule'anga fakatahataha, Senita fakavaha'a pule'anga 'a 'Aositelelia 'I he fekumi ki he ngoue, MFAT, DFAT, JICA, Kosilio ki he Toutai, Kulupu 'a e kau faama tofe		
Lahi 'o hono fakalelei'i 'a e Palani ki he sikitoa 'toutai 'o fakatatau mo e taimi ke 'osi ki ai.	4	4	Potungāue Toutai	Lelei ange 'a hono fakahoko 'o e ngaahi ngāue 'i he Palani ki he sekitoa toutai	Fakalelei'i faka kuata 'a e Palani ki he Sekitoa toutai pea muimui'i mo e kau taki 'o e ngaahi va'a 'a e ngāue ke fakahoko.
Ngaahi fakamatala fakalao mo tokoni fakalao fakamahina.	12	>12	Potungāue Toutai, Kapineti, Komisoni ki he kau ngaue fakapule'anga, Potungaue Lao ki he kalauni	Lave'i lelei ange 'e he Potungāue mo e Pule'anga 'a e ngaahi fiema'u fakalao	Lahi ange 'a e ngaahi ngāue fakalao pea fakatupulaki 'a e tukuatu ke 'ilo 'e he kakai
Lahi 'o e ngaahi me'a fakamitia (TV mo e letio) kuo fa'u 'i he taimi 'oku 'osi ki ai.	12	>12	Potungāue Toutai	Lave'i lelei ange 'e kakai 'a e ngaahi ngāue 'a e Potungāue	Lahi ange 'a e ngaahi ngāue 'a e fakamitia.

2.2.3 Va'a Ngāue Faka'ofisi

Ngaahi Ola fakafonua- TSDF					
<p>A: Longomo'ui e 'ilo, poto mo e taukei faka'ekonōmika.</p> <p>D: Taliui ki he pule lelei mo fakamalohi'a e pule 'a e lao'.</p> <p>F: Lelei ange 'a hono pule'i 'o e kelekele mo e 'ataakai pea ke fakasi'isi'i e tu'u laveangofua ki he feliuliuaki 'o e 'ea.</p>					
Me'a Ngāue (KPIs)	Taketi	Ngaahi ngāue na'e lava (makatu'unga 'i he taketi mo e me'afua ngāue)	Tafa'aki 'oku kaungatonu ki ai	Uesia Fakalukufua	Palani ki he kaha'u
Ola ngāue4: Tataki lelei 'o e va'a 'o kau ki ai 'a e lelei 'o e fengāue'aki fakataha mo e fetu'utaki ke nofo taha ki he ngaahi ola ngāue mo hono taimi tukupau.					
Tanaki 'a e ngaahi ngāue 'o e va'a ki he Palani Fakata'u tolu, Patiseti pea mo e Palani fakata'u taha.	6	6	Potungāue Toutai, Potungāue Pa'anga, Komisoni ki he kau ngāue Fakapule'anga, Kapineti mo e Falealea	Toloi 'a hono ma'u 'a e taimi tukupau 'o e ngaahi ngāue 'oku fokotu'u fakaloto potungāue ki he Palani Fakata'u tolu, Patiseti pea mo e e Palani fakata'u taha.	Ke to e lelei ange 'a hono muimui'i 'a e taimi tukupau 'o e ngaahi ngāue 'oku fokotu'u fakaloto potungāue.
Tanaki 'a e ngaahi ngāue 'o e va'a ki he fakafuofua 'o e fakamole fakapa'anga ki he ta'u.	1	1	Potungāue Toutai mo e Potungāue Pa'anga	Toloi 'a hono ma'u 'a e taimi tukupau 'o e ngaahi ngāue 'oku fokotu'u fakaloto potungāue ki he	Ke to e lelei ange 'a hono muimui'i 'a e taimi tukupau 'o e ngaahi ngāue 'oku fokotu'u fakaloto

				fakafuofua 'o e fakamole fakapa'anga ki he ta'u.	potungāue.
Tanaki 'a e ngaahi ngāue 'o e va'a ki he Palani Fakatau Fakapule'anga ki he ta'u.	1	1	Potungāue Toutai, Potungāue Pa'anga	Ngaahi fiema'u fakatau fakapule'anga fo'ou 'oku 'ikai ke kau 'i he Palani Fakatau Fakapule'anga ki he ta'u.	Ke to e lelei ange 'a hono fakapapau'i 'o e ngaahi fiema'u fakatau fakapule'anga ke kau 'i he Palani Fakatau Fakapule'anga ki he ta'u.
Tanaki 'a e ngaahi ngāue 'o e va'a ki he Ako Fakalalakaka ki he ta'u.	1	1	Potungāue Toutai mo e Komisoni ki he kau ngāue Fakapule'anga	Toloi 'a hono ma'u 'a e taimi tukupau 'o e ngaahi ngāue 'oku fokotu'u fakaloto potungāue ki he Ako Fakalalakaka ki he ta'u.	Ke to e lelei ange 'a hono muimui'i 'a e taimi tukupau 'o e ngaahi ngāue 'oku fokotu'u fakaloto potungāue.
Tanaki 'a e ngaahi ngāue 'a e tafa'aki 'o e va'a ki he fakamole fakapa'anga ki he mahina.	12	12	Potungāue Toutai mo e Potungāue Pa'anga	Toloi 'a hono ma'u 'a e taimi tukupau 'o e ngaahi ngāue 'oku fokotu'u fakaloto potungāue ki he fakamole fakapa'anga ki he mahina.	Ke to e lelei ange 'a hono muimui'i 'a e taimi tukupau 'o e ngaahi ngāue 'oku fokotu'u fakaloto potungāue.
Tanaki 'a e ngaahi ngāue 'o e va'a ki he Lipooti Fakata'u.	1	1	Potungāue Toutai, Komisoni ki he kau ngāue Fakapule'anga, Kapineti mo e Falealea	Toloi 'a hono ma'u 'a e taimi tukupau 'o e ngaahi ngāue 'oku fokotu'u fakaloto potungāue ki he Lipooti Fakata'u	Ke to e lelei ange 'a hono muimui'i 'a e taimi tukupau 'o e ngaahi ngāue 'oku fokotu'u fakaloto potungāue.

Fakafofonga 'o e va'a 'i he fakataha fakakuata 'a e Kau Taki 'o e Ngaahi Va'a.	4	8	Potungāue Toutai	Founga lipooti 'oku 'ikai ke fu'u kaunga tonu mo e ngaahi ola ngāue.	Ke to e lelei ange 'a e founga lipooti 'o e ngaahi ola ngāue mo hono me'afua ngāue.
Fakataha fakamahina 'a e Va'a	12	12	Potungāue Toutai	Toe lelei ange 'a hono muimui'i 'a e fakahoko fatongia 'o e va'a	Hokohoko atu pe 'a e fakataha he mahina kotoa
Tanaki 'a e ngaahi ngāue 'o e va'a ki hono vakai'i 'a e fakamatala ngāue 'o e Potungāue ki he ta'u fakatatau ki he ola ngāue 'o e Palani fakata'u tolu mo e ta'u taha.	1	1	Potungāue Toutai mo e Komisoni ki he kau ngāue Fakapule'anga	Feto'aki 'i he felotoi 'i hono vakai'i 'o e fakamatala ngāue 'i he va 'a e tokotaha ngāue mo e taki ngāue.	Ke to e leleiange 'a e femahino'aki 'o e fakamatala ngāue 'a e tokotaha ngāue mo e taki ngāue 'i he taimi 'oku fakahoko ai 'a hono vakai'i 'a e fakamatala ngāue ki he ta'u.
Tanaki 'a e ngaahi ngāue 'a e tafa'aki 'o e va'a ki he Founga Pule'i 'o e Fakahoko Ngāue (PMS)	2	2	Potungāue Toutai, Potungāue Pa'anga mo e Komisoni ki he kau ngāue Fakapule'anga	1) Ta'ekakato pe 'ikai ke kakato 'a e fakamatala fakaikiiki 'o e fakahoko fatongia. 2) Tolo'i 'a hono ma'u 'a e taimi tukupau 'o e ngaahi ngāue 'oku fokotu'u fakaloto potungāue ki he founga pule'i 'o e fakahoko ngāue.	1) Fakahoko ma'u pe 'a e ako ki he kau ngāue fekau'aki mo e ngaahi 'elia 'oku fokotu'u ko ha tafa'aki 'oku matavaivai. 2) Ke to e lelei ange 'a hono muimui'i 'a e taimi tukupau 'o e ngaahi ngāue 'oku fokotu'u fakaloto potungāue.

Ola ngāue 5: Fakalalakaka ‘a e ngāue faka’ofisi pea mo e va fakangāue ki hono tokoni’i ‘a e kau ngāue fakalukufua ‘a e Potungāue Toutai.

Teuteu’i ‘a e fakamatala ki he ‘Ofisa Pule Ngāue mo e kau ngāue ‘i loto ‘i he ‘aho ngāue ‘e 5.	24	30	Potungāue Toutai, Potungāue Pa’anga mo e Komisoni ki he kau ngāue Fakapule’anga	Feto’aki ‘a hono fakamanatu ‘a e ngaahi tu’utu’uni ngāue ki he kau ngāue.	Ke to e lelei ange ‘a e fakahoko ‘a e fakamatala nounou ki he kau ngāue mo e ‘Ofisa Pule Ngāue fekau’aki mo e ngaahi tu’utu’uni ngāue.
Lahi ‘o e ngaahi lakanga ‘oku tu’uaki pea mo faka’eke’eke.	4	9	Potungāue Toutai, Potungāue Pa’anga mo e Komisoni ki he kau ngāue Fakapule’anga	Faingamalie ‘o e kau penolo.	Fale’i ‘a e kau penolo ki he ngaahi ‘aho mo e taimi ‘o e faka’eke’eke.
Lahi ‘o e lipooti fakamahina ‘a e ma’u ngāue ‘a e kau ngāue pea toki tufaki ki he kau ngāue ‘a e Potungāue Toutai ‘i loto ‘i he fuofua ‘aho ngāue ‘e 5 ‘o e mahina fo’ou kotoa pe.	12	12	Potungāue Toutai	Feto’aki ‘a e mahino’i ‘a e tu’utu’uni ngāue fakaloto potungāue ki he ma’u ngāue.	Ke tufaki fakamahina ‘a e lipooti mo e fakamanatu ‘a e tu’utu’uni ngāue fakaloto’i potungāue.
Lahi ‘o e lipooti fakamahina ‘o e livi pea fakahoko ki he kau ngāue ‘a e Potungāue Toutai ‘i loto ‘i he fuofua ‘aho ngāue ‘e 5 ‘o e mahina fo’ou kotoa pe.	12	12	Potungāue Toutai, Potungāue Pa’anga mo e Komisoni ki he kau ngāue Fakapule’anga	Feto’aki ‘a e mahino’i ‘a e tu’utu’uni ngāue fakaloto potungāue ki he livi.	Ke tufaki fakamahina ‘a e lipooti fakamahina mo e fakamanatu ‘a e tu’utu’uni ngāue fakaloto’i potungāue ki he livi.

Lahi 'o e lipooti fakamahina 'o e ngaahi lekooti pe faile pea fakahoko ki he kau ngāue 'a e Potungāue Toutai 'i loto 'i he fuofua 'aho ngāue 'e 5 'o e mahina fo'ou kotoa pe.	12	12	Potungāue Toutai	Feto'aki iiki 'a hono fakahoko 'a e fakamatala nounou fekau'aki mo e ngaahi ngāue lekooti pe faile ki he kau taki ngāue.	Ke hokohoko lelei 'a hono fakahoko 'a e fakamatala nounou fekau'aki mo e ngaahi ngāue lekooti pe faile ki he kau taki ngāue 'i he mahina kotoa pe.
Fakahū 'a e fakamatala ngāue fakata'u 'a e Potungāue ki he 'Ofisa Pule Ngāue ke ne toe vakai'i.	1	1	Potungāue Toutai	Feto'aki 'i he felotoi 'i hono vakai'i 'o e fakamatala ngāue 'i he va 'a e tokotaha ngāue mo e taki ngāue.	Ke to e leleiangē 'a e femahino'aki 'o e fakamatala ngāue 'a e tokotaha ngāue mo e taki ngāue 'i he taimi 'oku fakahoko ai 'a hono vakai'i 'a e fakamatala ngāue.
Lahi 'o e lipooti fakamahina 'a e lekooti'ki he teitapesisi 'o e kau ngāue 'oku fakahū ki he 'Ofisa Pule Ngāue 'i loto 'i he fuofua 'aho ngāue 'e 5.	12	12 *Lekooti 'iulekitulonika	Potungāue Toutai	Teitapeisi 'o e lekooti 'o e kau ngāue 'oku 'ikai ke fakalelei'i ke ne malava 'o fakakakato 'a e ngaahi lekooti fo'ou 'o e kau ngāue.	Fakahoko 'a e fengāue'aki vaohi 'a e tafa'aki ngaue faka'ofisi mo e tafa'aki fakamatala mo e fetu'utaki fakatekinolosia ke malava ke fakalelei'i 'a e teitapeisi 'o e lekooti 'o e kau ngāue.
Lahi 'o e lisi fakamuimui taha 'oku fakahoko fakamahina ki he 'ataakai fakaengāue 'i loto 'i he	12	12	Potungāue Toutai	Feto'aki 'a hono muimui'i 'a e ngaahi ngāue ki he 'ataakai fakaengāue 'o e	Fakahoko 'a e fengāue'aki vaohi mo e tokotaha ngāue 'o fakatatau ki

fuofua 'aho ngāue 'e 5 'o e mahina fo'ou kotoa pe.				potungāue.	femahino'aki 'o e ngāue ki he 'ataakai fakaengāue 'o e potungāue.
Ola ngāue 6: Hiki'i hake pea mo fakalalakala'i 'a e ako mo e tu'unga fakalalakala fakangāue 'a e kau ngāue 'a e Potungāue					
Lahi 'o e ako 'oku fakahoko fakalotofale fekau'aki mo e me'afua fakangāue.	4	4	Potungāue Toutai	1) Ta'ekakato pe 'ikai ke kakato 'o e fakamatala fakaikiiki 'o e fakahoko fatongia 'i he foomu founga pule'i 'o e fakahoko ngāue 'o e kau ngāue. 2) Tolo'i 'a hono ma'u 'a e taimi tukupau 'oe ngaahi ngāue 'oku fokotu'u fakaloto potungāue ki he founga pule'i 'o e fakahoko ngāue.	1) Fakahoko ma'u pe 'a e ako ki he kau ngāue fekau'aki mo e ngaahi 'elia 'oku fokotu'u ko ha tafa'aki 'oku matavaivai ai 'a e fakahoko fatongia felave'i mo e foomu founga pule'i 'o e fakahoko ngāue. 2) Ke toe lelei ange 'a hono muimui'i 'a e taimi tukupau 'o e ngaahi ngāue 'oku fokotu'u fakaloto potungāue.
Lahi 'o e ako fakakomipiuta 'e fakahoko fakalotofale 'o fakatatau ki he palani.	5	1	Potungāue Toutai	Tonounou fakakaungāue (1 tokotaha ngāue fakahoko 'a 'ene ako ngāue pea 1 tokotaha ngāue fakahoko 'a 'ene	Ke fakahoko ngāue 'a e tafa'aki.

				ako taimi nounou)	
Lahi 'o e ako 'oku fakahoko fakalotofale mo e ngaahi kupu fekau'aki 'i tu'a ki hono muimui'i fakalao 'o fakatatau ki he palani.	8	4	Potungāue Toutai	Fiema'u ke toe leleiangē 'a e 'ilo fakangāue 'a e kau ngaue 'a e Potungāue	Hokokoko atu 'a hono ngāue'i 'o e ngaahi taketi pea tanaki mai moha ngaahi ako
Lahi 'o e ako fakasaienisi 'e fakahoko fakalotofale 'o fakatatau ki he palani.	2	3	Potungāue Toutai	Fakalalakaka 'a e 'ilo fakangāue 'a e kau ngaue 'a e Potungāue	Hokokoko atu 'a hono ngāue'i 'o e ngaahi taketi pea tanaki mai moha ngaahi ako
Lahi 'o e ako fekau'aki mo e ngaahi tu'utu'uni fakalalakaka toutai 'o fakatatau ki he palani.	2	2	Potungāue Toutai	Faingamalie 'o e kau taukei ke fakahoko 'a e ngaahi ako.	Fakahoko 'a e palani ngāue kimu'a he taimi tukupau.
Lahi 'o e ako oku fakahoko ki he ngaahi ngāue ki tu'a 'o fakatatau ki he palani.	1	1	Potungāue Toutai	Fakalalakaka 'a e 'ilo fakangāue 'a e kau ngaue 'a e Potungāue	Hokokoko atu 'a hono ngāue'i 'o e ngaahi taketi pea tanaki mai moha ngaahi ako
Lahi 'o e ako fakakaungāue 'oku fakahoko 'o fakatatau ki he palani mo e tu'utu'uni toutai.	4	8	Potungāue Toutai	Fakalalakaka 'a e 'ilo fakangāue 'a e kau ngaue 'a e Potungāue	Hokokoko atu 'a hono ngāue'i 'o e ngaahi taketi pea tanaki mai moha ngaahi ako
Lahi 'o e ako oku fakahoko fakalotofale ki hono fakataukei 'o e kau ngāue 'o fakatatau ki he palani.	1	8	Potungāue Toutai	Fakalalakaka 'a e 'ilo fakangāue 'a e kau ngaue 'a e Potungāue	Hokokoko atu 'a hono ngāue'i 'o e ngaahi taketi pea tanaki mai moha ngaahi ako

<p>Lahi 'o e ako fekau'aki mo hono fa'u 'o e Palani Ngāue Fakata'u Tolu, Palani Pule'i Fakata'u mo e Patiseti fakaangaanga 'o e Potungāue 'o fakatatau ki he palani.</p>	<p>1</p>	<p>1</p>	<p>Potungāue Toutai, Potungāue Pa'anga, Komisoni ki he kau ngāue Fakapule'anga mo e Kapineti</p>	<p>1) Tolo'i 'a hono ma'u 'a e tu'utu'u ni patiseti ki he ta'u fakapa'anga fo'ou mo e si'isi'i 'a e taimi tukupau ki hono teuteu'i 'a e Palani Fakata'u Tolu, Palani Pule'i Fakata'u mo e Patiseti 'o e Potungāue.</p> <p>2) Tolo'i 'a hono ma'u 'a e taimi tukupau 'oe ngaahi ngāue 'oku fokotu'u fakaloto potungāue ki he Palani Fakata'u tolu, Patiseti pea mo e e Palani Pule'i Fakata'u.</p>	<p>1) Taimi fe'unga mo angamaheni ki hono teuteu'i 'a e Palani Fakata'u Tolu, Palani Pule'i Fakata'u mo e Patiseti 'o e Potungāue.</p> <p>2) Ke to e lelei ange 'a hono muimui'i 'a e taimi tukupau 'o e ngaahi ngāue 'oku fokotu'u fakaloto potungāue.</p>
<p>Ola ngāue7: Tauhi 'a e fakalalakaka 'a e Patiseti, Palani pea mo hono lipooti 'a e ngaahi ngāue 'a e Potungāue.</p>					
<p>Fakahū atu 'a e Palani fakata'u mo e Patiseti fakaangaanga 'a e Potungāue ki he Pule ngāue 'o e Toutai fakatatau ki he taimi tukupau kiai.</p>	<p>3</p>	<p>3</p>	<p>Potungāue Toutai, Potungāue Pa'anga, 'Ofisi Palemia mo e Komisoni ki he kau ngāue Fakapule'anga</p>	<p>1) Tolo'i 'a hono ma'u 'a e tu'utu'u ni patiseti ki he ta'u fakapa'anga fo'ou mo e si'isi'i 'a e taimi tukupau ki hono teuteu'i 'a e Palani Fakata'u Tolu,</p>	<p>1) Taimi fe'unga mo angamaheni ki hono teuteu'i 'a e Palani Fakata'u Tolu, Palani Pule'i Fakata'u mo e Patiseti 'o e</p>

				<p>Palani Pule'i Fakata'u mo e Patiseti 'o e Potungāue.</p> <p>2) Tolo'i 'a hono ma'u 'a e taimi tukupau 'oe ngaahi ngāue 'oku fokotu'u fakaloto potungāue ki he Palani Fakata'u tolu, Patiseti pea mo e Palani fakata'u taha.</p>	<p>Potungāue.</p> <p>2) Ke to e lelei ange 'a hono muimui'i 'a e taimi tukupau 'o e ngaahi ngāue 'oku fokotu'u fakaloto potungāue.</p>
<p>Fakahū atu 'a e Palani Fakata'u mo e Patiseti 'a e Potungāue (Fakapalangi/Fakatonga) ki he Pule ngāue, Minisitā pea mo e Potungāue Pa'anga mo e Palani Fakafonua 'o fakatatau ki he taimi kuo tukupau kiai.</p>	3	3	<p>Potungāue Toutai mo e Potungāue Pa'anga</p>	<p>Tolo'i 'a hono ma'u 'a e taimi tukupau 'oe ngaahi ngāue 'oku fokotu'u fakaloto potungāue ki he Palani Fakata'u tolu, Patiseti pea mo e Palani Pule'i Fakata'u.</p>	<p>Ke toe lelei ange 'a hono muimui'i 'a e taimi tukupau 'o e ngaahi ngāue 'oku fokotu'u fakaloto potungāue.</p>
<p>Fakahū atu 'a e Palani Fakata'u 'a e Potungāue ki he Potungāue Pa'anga mo Palani Fakafonua hili hono vakai'i 'e he Falealea 'o Tonga.</p>	3	3	<p>Potungāue Toutai, Potungāue Pa'anga mo e 'Ofisi Palemia (Va'a palani)</p>	<p>1) Holoki ha patiseti 'o ha ngāue.</p> <p>2) Tolo'i 'a hono ma'u 'a e taimi tukupau 'oe ngaahi ngāue 'oku fokotu'u fakaloto potungāue ki he Palani</p>	<p>1) Fetukutuku ha pa'anga ke fakakakato 'aki 'a e ngaahi ngāue na'e holoki ai ha patiseti pe ko hono tolo ki he ta'u fakapa'anga hoko fakafalala 'i ha</p>

				Fakata'u tolu, Patiseti pea mo e Palani Pule'i Fakata'u.	ngaahi fiema'u vivili. 2) Ke to e lelei ange 'a hono muimui'i 'a e taimi tukupau 'o e ngaahi ngāue 'oku fokotu'u fakaloto potungāue.
Fakahū atu ki he Potungāue Pa'anga mo Palani Faka fonua 'a e lipooti fakata'u 'a e Potungāue ki hono tokanga'i mo hono muimui'i 'a e Patiseti 'a e Potungāue 'o fakatatau ki he taimi kuo tukupau kiai.	1	1	Potungāue Toutai, Potungāue Pa'anga, 'Ofisi Palemia mo e Komisoni ki he kau ngāue Fakapule'anga	1) 'Ikai ke kakato 'a e fokotu'utu'u ngāue 'a e Potungāue Pa'anga fekau'aki mo e fakataha ki he ola 'o e lipooti fakata'u ki hono muimui'i 'a e ngāue 'a e potungāue. 2) Tolo'i 'a hono ma'u 'a e taimi tukupau 'oe ngaahi ngāue 'oku fokotu'u fakaloto potungāue ki he Palani Fakata'u tolu, Patiseti pea mo e Palani Pule'i Fakata'u.	1) Fakahoko mo fakakakato 'a e fokotu'utu'u ngāue 'a e Potungāue Pa'anga ki he ola 'o e lipooti fakata'u ki hono muimui'i 'a e ngāue 'a e potungāue. 2) Ke toe lelei ange 'a hono muimui'i 'a e taimi tukupau 'o e ngaahi ngāue 'oku fokotu'u fakaloto potungāue.
Fakahū atu ki he Pule Ngāue 'a e Lipooti Fakata'u Fakaangaanga 'a e Potungāue 'o fakatatau ki he taimi kuo tukupau kiai.	1	1	Potungāue Toutai	Tolo'i 'a hono ma'u 'a e taimi tukupau 'oe ngaahi ngāue 'oku fokotu'u fakaloto potungāue ki he Palani Fakata'u tolu, Patiseti pea mo e Palani	Ke to e lelei ange 'a hono muimui'i 'a e taimi tukupau 'o e ngaahi ngāue 'oku fokotu'u fakaloto potungāue.

				fakata'u taha.	
Fakahū atu 'a e lipooti fakata'u 'a e Potungāue (Fakapalangi/Fakatonga) ki he Pule Ngāue, Minisitā pea mo e Falealea 'o Tonga 'o fakatatau ki he taimi kuo tukupau kiai.	1	1	Potungāue Toutai, Kapineti, Falealea, Potungāue Pa'anga, 'Ofisi Palemia, Komisoni ki he kau ngāue Fakapule'anga mo e ngaahi va fengāue'aki.	Toloi 'a hono ma'u 'a e taimi tukupau 'oe ngaahi ngāue 'oku fokotu'u fakaloto potungāue ki he Palani Fakata'u tolu, Patiseti pea mo e Palani fakata'u taha.	Ke to e lelei ange 'a hono muimui'i 'a e taimi tukupau 'o e ngaahi ngāue 'oku fokotu'u fakaloto potungāue.
Lahi e fika 'o e tu'utu'uni ngāue fakaloto Potungāue kuo tali pea mo fakaaangaanga. (3 tali/3 fakaangaanga)	3a/3d	4a/5d	Potungāue Toutai mo e Komisoni ki he kau ngāue Fakapule'anga.	Feto'aki 'a e mahino'i 'a e ngaahi tu'utu'uni ngāue fakaloto potungāue.	Fakahoko ma'u pe 'a e ako ki he kau ngāue fekau'aki mo e ngaahi tu'utu'uni ngaue fakaloto potungāue mo ha faingamalie ke fakahoko ha liliu 'o ka fiema'u.
Lahi e fika 'o e lipooti fakakuata ki he fakahoko ngāue 'a e kau ngāue kuo fakahū atu ki he Pule Ngāue	4	4	Potungāue Toutai, Komisoni ki he kau ngāue Fakapule'anga and Potungāue Pa'anga.	Ngaahi ngāue tanaki 'e ni'ihi 'o 'ikai ke fakahoko ha talatalanoa mei he timi founa pule'i 'o e fakahoko ngāue (PMS) 'o e Komisoni ki he kau ngāue Fakapule'anga.	Fakahoko ma'u pe 'a e talatalanoa mo e ngaahi potungāue felave'i ki ha ngaahi ngāue tanaki fekau'aki mo e founa pule'i 'o e fakahoko ngāue.
Fakahū atu ki he Komisoni 'a e kau ngāue Fakapule'anga 'a e lipooti vaeua ta'u mo e	2		Potungāue Toutai, Potungāue Pa'anga mo e Komisoni ki he kau ngāue	1) Ta'ekakato mo e 'ikai ke kakato 'o e fakamatala fakaikiiki 'o e fakahoko fatongia 'i	1) Fakahoko ma'u pe 'a e ako ki he kau ngāue fekau'aki mo e ngaahi 'elia 'oku fokotu'u ko

fakata'u 'a e Potungāue ki hono sivi'i 'a e founa ngāue 'a e tokotaha ngāue 'o fakatatau ki he taimi kuo tukupau kiai.		2	Fakapule'anga.	he foomu founa pule'i 'o e fakahoko ngāue. 2) Tolo'i 'a hono ma'u 'a e taimi tukupau 'oe ngaahi ngāue 'oku fokotu'u fakaloto potungāue ki he founa pule'i 'o e fakahoko ngāue.	ha tafa'aki 'oku matavaivai ai 'a e fakahoko fatongia felave'i mo e foomu founa pule'i 'o e fakahoko ngāue. 2) Ke toe lelei ange 'a hono muimui'i 'a e taimi tukupau 'o e ngaahi ngāue 'oku fokotu'u fakaloto potungāue.
Fakahū atu ki he Komisoni 'a e kau ngāue Fakapule'anga 'a e polokalama sivi'i 'o e ola lelei.	1	0	Potungāue Toutai mo e Komisoni ki he kau ngāue Fakapule'anga.	* Fale'i 'a e 'Ofisa Pule Ngaue ke fakatatali 'o fakatatau ki he tu'utu'uni na'e ma'u he 'aho 25 'o Sepitema mei he 'ofisi Palemia.	
Ola ngāue 8: Fakahoko lelei'i 'a e ngaahi fatongia fakapa'anga ke fakatatau mo e ngaahi tu'utu'uni ngāue 'a e Pule'anga.					
Fakahū atu kihe Potungāue Pa'anga mo e Palani Fakafonua 'a e palani fakata'u ki he fakamole 'a e Potungāue 'o fakatatau ki he 'aho kuo tuku mai ke fakakakato kiai.	1	1	Potungāue Toutai, Potungāue Pa'anga mo e Komisoni ki he kau ngāue Fakapule'anga.	Tolo'i 'a hono ma'u 'a e taimi tukupau 'oe ngaahi ngāue 'oku fokotu'u fakaloto potungāue.	Fokotu'u 'a e fakamanatu ke ngāue 'iate ia 'o e fakamanatu ki he kau ngāue 'a e ngāue ki he fakamole fakata'u.
Fakahū atu ki he Potungāue Pa'anga mo e Palani Fakafonua ha palani fakamahina ki he lahi 'o ha fakamole	12	10	Potungāue Toutai mo e Potungāue Pa'anga	Tolo'i 'a hono ma'u 'a e taimi tukupau 'oe ngaahi ngāue 'oku fokotu'u fakaloto	Fokotu'u 'a e fakamanatu ke ngāue 'iate ia 'o e fakamanatu ki he kau ngāue 'a e ngāue ki he fakamole

fakapa'anga 'o fakatatau ki he 'aho kuo tuku mai ke fakakakato kiai.				potungāue.	fakata'u
Fakahū atu ki he Taki Potungāue mo e kau taki 'o e ngaahi va'a, ha fakamatala fakamahina ki he lahi 'o e ngaahi fakamole mo e lahi 'o e pa'anga humai 'a e Potungāue 'o fakatatau ki he 'aho kuo tuku mai ke fakakakato kiai	12	10	Potungāue Toutai mo e Potungāue Pa'anga	Ko e taimi 'oku matemate ai 'a e sistemi 'a e tafa'aki pa'anga (Sun system).	Fakahoko ma'u pe 'a e talatalanoa mo e potungāue pa'anga ki ha palani ngāue fekau'aki mo e sistemi 'a e tafa'aki pa'anga (Sun system) 'i ha taimi 'e mate ai kae lava 'e he potungāue 'o fakahoko ha founga mateuteu 'o ka hoko.
Fakahū atu ha fakamatala pa'anga 'i he vaeua'anga 'o e ta'u ki he lahi 'o e ngaahi fakamole mo e pa'anga humai 'a e Potungāue ki he Potungāue Pa'anga mo e Palani Fakafonua 'o fakatatau ki he 'aho kuo tuku mai ke fakakakato kiai.	1	2 * 1 na'e fakahū 'i Sanuali (Siulai-Tisema) mo e 1 'i Siulai (Sanuali-Sune)	Potungāue Toutai, Potungāue Pa'anga mo e Komisoni ki he kau ngāue Fakapule'anga	Malava ke muimui'i lelei ai 'a e pa'anga hū mai mo e fakamole 'a e Potungāue	Hokohoko atu hono tauhi 'a hono fakahū atu 'a e lipooti ki he pa'anga hū mai mo e fakamole
Fakahū atu ha fakamatala pa'anga fakata'u ki he lahi 'o e ngaahi fakamole mo e pa'anga humai 'a e	1		Potungāue Toutai, Potungāue Pa'anga mo e Ofisi 'o e 'Atita Seniale	Malava ke muimui'i lelei ai 'a e pa'anga hū mai mo e fakamole 'a e Potungāue	Hokohoko atu hono tauhi 'a hono fakahū atu 'a e lipooti ki he pa'anga hū mai mo e

Potungāue ki he Potungāue Pa'anga mo e Palani Fakafonua 'o fakatatau ki he 'aho kuo tuku mai ke fakakakato kiai.		1 Note: Ta'u fakapa'anga 2017/18			fakamole
Fakahū atu ha fakamatala fekau'aki mo e kau ngāue 'a e Potungāue ki he Potungāue Pa'anga mo e Palani Fakafonua 'o fakatatau ki he 'aho kuo tuku mai ke fakakakato kiai.	12	12	Potungāue Toutai, Potungāue Pa'anga mo e Ofisi 'o e 'Atita Seniale	Lava ke toe lelei ange ai 'a hono muimui'i pe 'oku tonu 'a hono lekooti 'a e vahe 'a e kau ngāue	Hokohoko atu hono tauhi 'a hono fakahū atu 'a e lipooti ki he vahe
Fakahū atu ha fakamatala ki he lahi 'o e ngaahi vausia fakamole kuo teuteu'i 'o fakatatau ki he 'aho kuo tuku mai ke fakakakato ki ai.	12	12	Potungāue Toutai, Potungāue Pa'anga mo e Ofisi 'o e 'Atita Seniale	Lesisita 'o ha vausia 'oku tatau 'i he lekooti 'o e ngaahi vausia fakamole.	Fokotu'u ha teitapeisi 'oku ne malava 'o ma'u 'a e ngaahi vausia fakamole.
Fakahū atu ha fakamatala ki he ngaahi fakalelei vahenga kotoa pe 'o kau kiai mo e le'ole'o 'i ha tu'unga pea mo e ngāue tu'a taimi, ki he Potungāue Pa'anga mo e Palani Fakafonua 'o fakatatau	12	26	Potungāue Toutai, Potungāue Pa'anga mo e Ofisi 'o e 'Atita Seniale	Toloi 'a hono ma'u 'a e tatau 'o e livi, le'ole'o mo e ngāue tu'a taimi mei he tafa'aki ngāue faka'ofisi.	Ke toe lelei ange mo vave 'a e ngāue mei he tafa'aki 'a e ngāue faka'ofisi ki hono tuku mai 'a e tatau 'o e livi, ngāue tu'a taimi mo e le'ole'o.

ki he 'aho kuo tuku mai ke fakakakato ki ai.					
Fakahū atu ha fakamatala ki he lahi 'o e ngaahi foomu kuo fai ai hono fakafehoanaki 'o e ngaahi fakamole mo e toenga pa'anga lolotonga ki he Potungāue Pa'anga mo e Palani Fakafonua 'o fakatatau ki he 'aho kuo tuku mai ke fakakakato ki ai.	12	12	Potungāue Toutai, Potungāue Pa'anga mo e Ofisi 'o e 'Atita Seniale	Toloi 'a hono ma'u mai 'a e fakamatala pa'anga mei he Potungāue Pa'anga.	Fakahoko 'e he tafa'aki pa'anga ha founga 'e taha ki hono ma'u 'a e fakamatala pa'anga mei he sisitemi 'a e tafa'aki pa'anga (Sun system) 'i he faka'osinga 'o e mahina kotoa pe.
Fakahū atu ha fakamatala ki he tukuhau kotoa pe 'o tatau pe 'i he tukuhau vahenga mo e tukuhau makehe ki he Potungāue Tukuhau mo e Pa'anga hu mai 'o fakatatau ki he 'aho kuo tuku mai ke fakakakato kiai.	12	12	Potungāue Toutai mo e Potungāue Pa'anga	Lava ke toe lelei ange ai 'a hono muimui'i pe 'oku tonu 'a hono lekooti 'o e tukuhau ngaue'aki mo e tukuhau he vahe	Hokohoko atu hono tauhi 'a hono fakahū atu 'a e lipooti ki he tukuhau ngaue'aki mo e tukuhau he vahe
Ola ngāue 9: Ke toe leleiangē 'a e fefakatau fakapule'anga mo e ngaahi koloa fakapule'anga 'o fakatatau mo hono ngaahi tu'utu'u ni.					
Lahi 'o e ngaahgi lipooti koloa na'e fakahū ki he Fale Pa'anga mo e	12		Potungāue Toutai mo e Potungāue Pa'anga	Toloi 'a hono ma'u mai 'a e tatau 'o e ngaahi vausia mo hono	Fakahoko ki he 'ofisa tokangaekina 'a e koloa 'a e pule'anga 'a e

Palani Fakafonua		12		fakamole 'oku felave'i mo e koloa 'o e pule'anga.	ngaahi koloa 'oku fakamole pa'anga \$500 ki 'olunga ke fakakau 'i he lipooti.
Lipooti fakata'u na'e fakahū ki he Fale Pa'anga mo e Palani Fakafonua.	1	1	Potungāue Toutai mo e Potungāue Pa'anga	Taimi tukupau.	Fakahoko ha talatalanoa ki he Potungāue Pa'anga ki ha taimi tukupau mei Sune ki Siulai ke ma'u ha taimi lelei ke fakakakato ai ko e 'uhi ko e ngaahi ngāue makehe 'o hange ko e maa'imoa faka'ali'ali ngoue mo e toutai 'a e potungāue 'i he taimi Sune.
Lahi ngāue monomono ki he koloa na'e lipooti ki he CEO	12	10	Potungāue Toutai	Toloi 'a hono ma'u mai 'a e lipooti fakamahina.	Fakamanatu fakamahina ma'u pe 'a e 'ofisa ke fakakakato 'a e lipooti ki he taimi tukupau.
Lahi 'oe ngaahi Palani fakatau fakaPule'anga na'e fakahū atu ki he Potungāue Pa'anga	1	2	Potungāue Toutai mo e Potungāue Pa'anga	Ngaahi fiema'u fakatau fakapule'anga fo'ou 'oku 'ikai ke kau 'i he Palani Fakatau Fakapule'anga ki he ta'u.	Ke to e lelei ange 'a hono fakapapau'i 'o e ngaahi fiema'u fakatau fakapule'anga ke kau 'i he Palani Fakatau Fakapule'anga ki he ta'u.

Lahi 'oe ngaahi fakatau Fakpule'anga na'e tali, fakahoko pea tu'uaki atu	13	5	Potungāue Toutai mo e Potungāue Pa'anga	Ngaahi kole na'e fakakau 'i he Palani fakatau fakapule'anga na'e 'ikai ha'ane pa'anga.	Ke fakapapau ko e ngaahi kole 'i he Palani fakatau fakapule'anga 'oku 'i ai 'a e pa'anga ki ai.
Ola ngāue 10: Hiki'i hake 'a e tu'unga 'o e ngaahi fakamatala mo e fetu'utaki fakatekinolosia ke tokoni ki he ola lelei 'a e ngāue 'a e Potungāue					
Peseti 'o e taimi faingamalie 'o e netiueka 'a e Potungāue ki he ngāue 'a e kau ngāue	100%	99.99%	Potungāue Toutai	Fiema'u 'a e ngaahi me'a ngaue fakatekinolosia (server) 'oku ke ne leva'i ha maumau fakatekinolosia.	Fengae'aki mo e tekinolosia fakaonopooni (cloud technology).
Lahi 'o e ngaahi teitapeisi fakalotofonua 'oku fa'u fo'ou, tokanga'i mo tauhi fakatau ki he palani	15	15	Ngaahi potungāue felave'i, Sekitoa taautaha mo e ngaahi komiuniti toutai	Tekinolosia fakaonopooni (Cisco technology)	Tekinolosia fakaonopooni (Web online application)
Lahi 'o e teitapeisi fakafeittu'u 'oku tokanga'i mo tauhi fakatau ki he palani	1	2	Ngaahi kautaha fakatu'apule'anga mo e pasifiki (Komiuniti 'a e Pasifiki Tonga, Kautaha Toutai 'a e Pasifiki, Komisoni Toutai ki he Uesite mo e Pasifiki, Kautaha me'atokoni mo e ngaue 'a e ngaahi pule'anga	Teitapeisi fakakomesiale mo e kautaha (SQL DBMS)	Hokohoko atu pe 'a hono tokanga'i 'a e ngaahi teitapeisi

			fakatahataha, SPREP, USP etc.)		
Peseti 'o e taimi faingamalie 'o e ngāue ki he imeili, uepisaiti mo e 'initaneti	100%	99.99%	Ngaahi potungāue felave'i, Sekitoa taautaha mo e ngaahi komiuniti toutai, ngaahi kautaha fakatu'apule'anga mo e pasifiki (Komiuniti 'a e Pasifiki Tonga, Kautaha Toutai 'a e Pasifiki, Komisoni Toutai ki he Uesite mo e Pasifiki, Kautaha me'atokoni mo e ngaue 'a e ngaahi pule'anga fakatahataha, SPREP, USP etc.)	Tu'u'anga 'o e fakalakalaka 'o e tekinolosia fakaonopooni (VPN development)	Ha 'initaneti 'oku lele lelei mo 'ikai ke matemate
Lahi 'o e ngaahi tohi 'oku pulusi 'i he peesi 'initaneti	16	21	Ngaahi potungāue felave'i, Sekitoa taautaha mo e ngaahi komiuniti toutai, ngaahi kautaha fakatu'apule'anga mo e pasifiki (Komiuniti 'a e Pasifiki Tonga, Kautaha Toutai 'a e Pasifiki, Komisoni Toutai ki he Uesite	1) Nounou fakae kau ngāue ki hono fa'u ha teitapeisi 2) Fakangatangata 'o e 'initaneti 3) Fakangatangata 'o e tu'utu'u ni fakatekinolosia fakaloto potungāue 4) Fakangatangata 'o e	Fekumi ki ha kautaha ke leva'i 'a e 'initaneti

			mo e Pasifiki, Kautaha me'atokoni mo e ngaue 'a e ngaahi pule'anga fakatahataha, SPREP, USP etc.)	patiseti	
--	--	--	---	----------	--

2.2.4 Va'a Ngāue ki hono Pule'i mo e Fakalalakaka 'o e Toutai

Ngaahi Ola fakafonua- TSDF

A: Longomo'ui e 'ilo, poto mo e taukei faka'ekonōmika.

D: Taliui ki he pule lelei mo fakamalohi'a e pule 'a e lao'.

F: Lelei ange 'a hono pule'i 'o e kelekele mo e 'ataakai pea ke fakasi'isi'i e tu'u laveangofua ki he feliuliuaki 'o e 'ea.

Me'afua Ngāue (KPIs)	Taketi	Ngaahi ngāue na'e lava (makatu'unga 'i he taketi mo e me'afua ngāue)	Tafa'aki 'oku kaungatonu ki ai	Uesia Fakalukufua	Palani ki he kaha'u
Ola Ngāue 11: Pule'i lelei 'o e va'a ngāue, 'aki ha va fetokoni'aki mo e fetu'utaki lelei, 'o makatu'unga 'i he ngaahi taimi kuo tukupau ki he ola ngāue.					
Tanaki 'a e ngaahi ngāue 'o e va'a ki he Palani Fakata'u tolu, Patiseti pea mo e e Palani fakata'u	6		Potungāue Toutai, Potungāue Pa'anga, Komisoni ki he kau ngāue Fakapule'anga, Kapineti	Toloi 'a hono ma'u 'a e taimi tukupau 'o e ngaahi ngāue 'oku fokotu'u fakaloto	Ke to e lelei ange 'a hono muimui'i 'a e taimi tukupau 'o e ngaahi ngāue 'oku fokotu'u fakaloto

taha.		6	mo e Falealea	potungāue ki he Palani Fakata'u tolu, Patiseti pea mo e e Palani fakata'u taha.	potungāue.
Tanaki 'a e ngaahi ngāue 'o e va'a ki he fakafuofua 'o e fakamole fakapa'anga ki he ta'u.	1	1	Potungāue Toutai mo e Potungāue Pa'anga	Toloi 'a hono ma'u 'a e taimi tukupau 'o e ngaahi ngāue 'oku fokotu'u fakaloto potungāue ki he fakafuofua 'o e fakamole fakapa'anga ki he ta'u.	Ke to e lelei ange 'a hono muimui'i 'a e taimi tukupau 'o e ngaahi ngāue 'oku fokotu'u fakaloto potungāue.
Tanaki 'a e ngaahi ngāue 'o e va'a ki he Palani Fakatau Fakapule'anga ki he ta'u.	1	1	Potungāue Toutai, Potungāue Pa'anga	Ngaahi fiema'u fakatau fakapule'anga fo'ou 'oku 'ikai ke kau 'i he Palani Fakatau Fakapule'anga ki he ta'u.	Ke to e lelei ange 'a hono fakapapau'i 'o e ngaahi fiema'u fakatau fakapule'anga ke kau 'i he Palani Fakatau Fakapule'anga ki he ta'u.
Tanaki 'a e ngaahi ngāue 'o e va'a ki he Ako Fakalalaka ki he ta'u.	1	1	Potungāue Toutai mo e Komisoni ki he kau ngāue Fakapule'anga	Toloi 'a hono ma'u 'a e taimi tukupau 'o e ngaahi ngāue 'oku fokotu'u fakaloto potungāue ki he Ako Fakalalaka ki he ta'u.	Ke to e lelei ange 'a hono muimui'i 'a e taimi tukupau 'o e ngaahi ngāue 'oku fokotu'u fakaloto potungāue.
Tanaki 'a e ngaahi ngāue 'a e tafa'aki 'o e va'a ki he	12		Potungāue Toutai mo e Potungāue Pa'anga	Toloi 'a hono ma'u 'a e taimi tukupau 'o	Ke to e lelei ange 'a hono muimui'i 'a e taimi tukupau 'o e ngaahi

fakamole fakapa'anga ki he mahina.		12		e ngaahi ngāue 'oku fokotu'u fakaloto potungāue ki he fakamole fakapa'anga ki he mahina.	ngāue 'oku fokotu'u fakaloto potungāue.
Tanaki 'a e ngaahi ngāue 'o e va'a ki he Lipooti Fakata'u.	1	1	Potungāue Toutai, Komisoni ki he kau ngāue Fakapule'anga, Kapineti mo e Falealea	Toloi 'a hono ma'u 'a e taimi tukupau 'o e ngaahi ngāue 'oku fokotu'u fakaloto potungāue ki he Lipooti Fakata'u	Ke to e lelei ange 'a hono muimui'i 'a e taimi tukupau 'o e ngaahi ngāue 'oku fokotu'u fakaloto potungāue.
Fakafofonga 'o e va'a 'i he fakataha fakakuata 'a e Kau Taki 'o e Ngaahi Va'a.	4	8	Potungāue Toutai	Founga lipooti 'oku 'ikai ke fu'u kaunga tonu mo e ngaahi ola ngāue.	Ke to e lelei ange 'a e founga lipooti 'o e ngaahi ola ngāue mo hono me'afua ngāue.
Fakataha fakamahina 'a e Va'a	12	12	Potungāue Toutai	Toe lelei ange 'a hono muimui'i 'a e fakahoko fatongia 'o e va'a	Hokohoko atu pe 'a e fakataha he mahina kotoa
Tanaki 'a e ngaahi ngāue 'o e va'a ki hono vakai'i 'a e fakamatala ngāue 'o e Potungāue ki he ta'u fakatatau ki he ola ngāue 'o e Palani fakata'u tolu mo e ta'u taha.	1	1	Potungāue Toutai mo e Komisoni ki he kau ngāue Fakapule'anga	Feto'aki 'i he felotoi 'i hono vakai'i 'o e fakamatala ngāue 'i he va 'a e tokotaha ngāue mo e taki ngāue.	Ke to e leleiange 'a e femahino'aki 'o e fakamatala ngāue 'a e tokotaha ngāue mo e taki ngāue 'i he taimi 'oku fakahoko ai 'a hono vakai'i 'a e fakamatala ngāue ki he ta'u.
Tanaki 'a e ngaahi ngāue 'a e tafa'aki 'o e va'a ki he			Potungāue Toutai, Potungāue Pa'anga mo e	1) Ta'ekakato pe 'ikai ke kakato 'a e	1) Fakahoko ma'u pe 'a e ako ki he kau ngāue fekau'aki mo e ngaahi

Founga Pule'i 'o e Fakahoko Ngāue (PMS)	2	2	Komisoni ki he kau ngāue Fakapule'anga	fakamatala fakaikiiki 'o e fakahoko fatongia. 2) Tolo'i 'a hono ma'u 'a e taimi tukupau 'o e ngaahi ngāue 'oku fokotu'u fakaloto potungāue ki he founga pule'i 'o e fakahoko ngāue.	'elia 'oku fokotu'u ko ha tafa'aki 'oku mataivaivai. 2) Ke to e lelei ange 'a hono muimui'i 'a e taimi tukupau 'o e ngaahi ngāue 'oku fokotu'u fakaloto potungāue.
Ola Ngāue 12: Tuúnga maólunga mo toe lelei ange á e ngaahi Palani Pule ki hono puleí mo fakalalakaka ó e ú toutai pea lava 'o muimuií mo toutou vakaií ke hoko e 'u palani ke ne poupou'i e tu'ulo'a e koloa 'o 'oseni mo fakapapau'i 'oku tupu e ngaahi kautaha toutai.					
Lahi ó e ngaahi Palani pule ki hono pule'i mo fakalalakaka 'oe toutai kuo fa'u, toutou vakai'i pea tali ke fakahoko ki mu'a 'i he 'aho 30 'o Sune 'oe ta'u kotoa pe, 'aia ko e palani ki he ngaahi sekitoa iiki 'o e toutai (Valu, Palu, Mokohunu, Limu, Ika mo'ui mo e faama'i 'o e me'amou'i, Palani 'a Tonga ki he malu mo hao 'o e ngaahi me'a mo'ui 'o 'oseni)	3	>3 Palani Fakafonua kihono Pule'i mo Fakalalakaka 'ae Faama'i Ika Mo'ui 2018-2022.	Potungāue Toutai kau ma'u laiseni mo e ngaahi kupu fekau'aki 'oe Toutai Faama ika.	Fetalanoa'aki mo e Komiuuniti 'o e Pasifiki Tonga mo e taki 'oe ngaahi tafa'aki 'o e Potungāue Toutai fekau'aki mo e polokalama ngāue Palani Faama ika pea mo e ngaahi makatu'unga 'o e laiseni.	Hokohoko atu pe 'a e ngāue ki he ngaahi palani pule 'oku fiema'u ke faka'osi mo tali.
Lahi 'o e ngaahi poloseki pe ngaahi ngāue kuo lava	2	2 Fakataha mo	Potungāue Toutai mo e ngaahi	Fakahoko 'a e fetalano'aki mo e	Hokohoko atu pe 'ae fetalanoa'aki mo e toenga 'o e ngaahi kolo na'e

ke fakahoko 'i he ta'u kotoa pe ki he 'u palani kuo tali ke fakahoko 'o fakatatau mo e ngaahi fokotu'utu'u kuo fai kihe taimi ke fakahoko ai.		fetalanoa'aki mo e ngaahi kolo kihe Toutai Mokohunu - 'Eua - Ngaahi kolo 'i Vava'u 'oku teeki ke fai ha a'u kiai.	sekitoa felave'i (Komiuniti 'a e Pasiki Tonga) mo e ngaahi kolo)	ngaahi komiuniti fekau'aki pea mo e ngaahi fokotu'utu'u fo'ou ki he toutai mokohunu 'i he 'tut motu Tonga.	'ikai ke kau 'i he fetalanoa'aki ki he ngaahi fokotu'utu'u fo'ou ki he toutai mokohunu.
Lahi 'oe ngaahi lipooti kuo fa'u he ta'u kotoa 'o fekau'aki mo hono fakahoko 'oe ngaahi palani kuo tali ke fakahoko	5	>5	Potungāue Toutai mo e ngaahi sekitoa felave'i 'ai a 'oku kau kiai 'ae Komiuniti 'a e Pasiki Tonga, MIP, NFC, NIWA mo e ngaahi kolo komiuniti)	Hokohoko atu pe 'ae feale'aki 'a e ngaahi ngāue 'i he palani 'ae Toutai Palu mo e Toutai Tauhi'anga Ika Mo'ui pea mo e ngaahi sekitoa felave'i (MPI, NIWA, Komiuniti 'a e Pasiki Tonga) mo e kau ngāue	Hokohoko atu pe 'a e ngāue ki he ngaahi palani pule'i 'oku fiema'u ke tali.
Lahi 'oe ngaahi lipooti kuo fa'u he ta'u kotoa 'o fekau'aki mo hono fakahoko 'oe ngaahi palani kuo tali ke fakahoko	5	>5	Potungāue Toutai mo e ngaahi sekitoa felave'i 'ai a 'oku kau kiai 'ae Komiuniti 'a e Pasiki Tonga, MIP, NFC, NIWA mo e ngaahi kolo komiuniti)	Hokohoko atu pe 'ae feale'aki 'a e ngaahi ngāue 'i he palani 'ae Toutai Palu mo e Toutai Tauhi'anga Ika Mo'ui pea mo e ngaahi sekitoa felave'i (MPI, NIWA,	Hokohoko atu pe 'a e ngāue ki he toenga 'oe ngaahi lipooti.

				Komiuniti ‘a e Pasiki Tonga) mo e kau ngāue	
Ola Ngāue 13: Fakalalakaka mo lelei ange e ngaahi tu’utu’uni ngāue fakatoutai mo e ngaahi lao ‘o e toutai ke tokoni ki hono pule’i mo tokanga’i ‘o e koloa ‘o ‘oseni.					
Lahi ‘o e ngaahi tu’utu’uni ngāue fakatoutai ne toe vakai’i	2	2 1) Palani Fakafonua ‘a Tonga ki hono Malu’i ‘o e ‘Anga 2018-2022 (To e vakai’i) 2) Tu’utu’uni Toutai Fakafonua ‘a Tonga (fa’u pea tali)	Potungāue Toutai mo e ngaahi sekitoa felave’i ‘a ia ‘oku kau ki ai ‘a e Komiuniti ‘a e Pasiki Tonga, FFA mo e ngaahi kupu felave’i fakatu’apule’anga)	Hokohoko atu pe ‘a e feale’aki ki he tu’utu’uni ngāue fakatoutai pea mo e ngaahi kupu felave’i fakatu’apule’anga ki hono fa’u ‘o e tu’utu’uni ngaue.	1) Palani Fakafonua ‘a Tonga ki hono Malu’i ‘o e ‘Anga 2018-2022 2) Tu’utu’uni Toutai Fakafonua ‘a Tonga na’e tali.
Lahi ‘oe polokalama fakatokanga ki he ngaahi tu’utu’uni fakatoutai	2	2 i) Tuku atu ‘ae ngaahi tu’utu’uni ngāue fakatoutai ‘i he mitia fakasosiale. ii) Polokalama TV mo e letio ‘a e Potungāue, tuku atu ‘ae ngaahi tu’utu’uni ngāue fekau’aki mo e	Potungāue Toutai, ngaahi kupu mo e sekitoa felave’i.	‘Oku lave’i pe ‘e he kakai Tonga ‘a e ngaahi ngāue pea mo e tu’utu’uni fakatoutai.	Hokohoko atu pe ‘a e ngaahi polokalama fakatokanga fekau’aki mo e tu’utu’uni fakatoutai.

		<p>palani ‘a e potungaue toutai.</p> <p>iii) Fakapapau’i ‘oku ma’u ‘e he ngaahi kupu felave’i ‘a e tatau ‘o e ngaahi tu’utu’uni.</p>			
<p>Lahi ‘o e ngāue kuo fakahoko ‘i he “Tu’utu’uni ngāue fakatoutai fakafonua ‘a Tonga” ki mu’a ‘i he ‘aho 30 ‘o Sune ‘o e ta’u kotoa pe</p>	2	<p>2</p> <p>i) Muimui’i mo siofi ‘a e tukunga ‘oku ‘i ai ‘a e ngaahi ngāue ‘i he Palani Fakafonua ‘a Tonga ki hono Malu’i ‘o e ‘Anga 2018-2022</p> <p>ii) Fetalanoa’aki mo alea’i ‘a e Tu’utu’uni Toutai Fakafonua ‘a Tonga</p> <p>iii) Fa’u ‘a e Tu’utu’uni Ngāue Fakatu’apule’anga ki he Malu mo Hao ‘a e toutai.</p>	<p>Potungāue Toutai mo e ngaahi sekitoa felave’i ‘a ia ‘oku kau ki ai ‘a e Komiuniti ‘a e Pasiki Tonga, FFA mo e ngaahi kupu felave’i fakatu’apule’anga)</p>	<p>i) Hokohoko atu fengāue’aki mo e kau taki ‘o e ngaahi va’a ngaue, sekitoa felave’i ki hono vakai’i ‘ae tu’unga ‘oe Palani Fakafonua ‘a Tonga ki hono malu’i ‘o e ‘Anga.</p> <p>ii) Hokohoko atu ‘a e fengāue’aki mo e ngaahi sekitoa felave’i fekau’aki mo hono alea’i ‘a e ngaahi ngāue pea mo e ngaahi komiuniti.</p>	<p>i) Muimui’i ‘a e ngaahi ngāue ‘i he palani ngāue ‘a e Palani Fakafonua ‘a Tonga ki hono malu’i ‘o e ‘Anga.</p> <p>ii) Muimui’i ‘a e ngaahi ngāue ‘i he Tu’utu’uni Ngāue Fakatu’apule’anga ki he Malu mo Hao ‘a e toutai.</p>
<p>Ola Ngāue 14: Tu’unga ma’olunga mo lelei ange e ngaahi lipooti faka’ekonomika ke tokoni ki he lipooti mo e ngaahi fai tu’utu’u ni fekau’aki</p>					

mo e malu 'a e koloa 'o 'oseni.					
Fakakakato e puletini fakasitesitika fakakuata 'e taha 'i loto he uike 'e tolu 'o e kuata kotoa pe.	4	1 Lipooti fakakuata pe 'e taha na'e fakakakato. Ka 'oku maau pe 'a 'a e ngaahi lipooti fakasitesitika 'o ka fiema'u.	Fengāue'aki 'a e Potungāue Toutai, Potungāue Sitesitika pea mo e Pangike Pule Fakafonua 'o Tonga.	Ko e ngaahi fakamatala 'oku ngāue'aki ki he lipooti fakakuata 'oku tanaki mai mei he ngaahi tafa'aki kehekehkehe 'o e Potungāue Toutai.	Hokohoko atu e ngāue 'a e Potungāue Toutai ki he ngaahi lipooti fakakuata.
Lahi 'oe ngaahi lipooti faka'ekonomika kuo lava 'o fakakakato 'i Sune 'o e ta'u kotoa pe.	3	1 Fakakakato 'a e lipooti 'analaiso 'a e tu'unga faka'ekonomika 'a e vaka toutai palu	Potungāue Toutai mo e sekitoa felave'i 'o e toutai palu.	Fakahoko 'a e savea mo tanaki 'a e ngaahi fakamatala faka'ekonomika fekau'aki mo e tu'unga 'oku 'i ai 'a e toutai palu.	Hokohoko atu e ngāue 'a e tafa'aki 'Ekonomika ki hono fakakakato 'a e ngaahi lipooti faka'ekonomika.
Lahi 'oe ngaahi lipooti fakaekonomika 'oku vahevahe ki he ngaahi Potungāue felalave'i.	2	3 Ko e ngaahi analaiso fakaekonomika 'oku vahevahe ia ki he ngaahi sekitoa mo e potungaue felave'i 'i he tali 'a e 'Ofisa Pule Ngaue.	Fengāue'aki 'a e Potungāue Toutai, Potungāue Sitesitika pea mo e Pangike Pule Fakafonua 'o Tonga.	Ko e ngaahi fakamatala 'oku tanaki mei he ngaahi sekitoa felave'i pea mo e teitapeisi'a e Potungāue Toutai.	Hokohoko atu e ngāue 'a e tafa'aki 'Ekonomika ki hono fakakakato 'a e ngaahi fakamatala faka'ekonomika ki he ngaahi sekitoa felave'i.
Ola Ngāue 15: Fakalalaka ange á e lava ó hu ki he maketi 'a e ngaahi koloa mei óseni ke toe tupulaki ange e hu atu e koloa ki tuápuleánga, tokoní e fakalalaka 'o e sekitoa taautaha mo faka'ai'ai 'a e mo'ui lelei 'a e kakai 'o Tonga.					

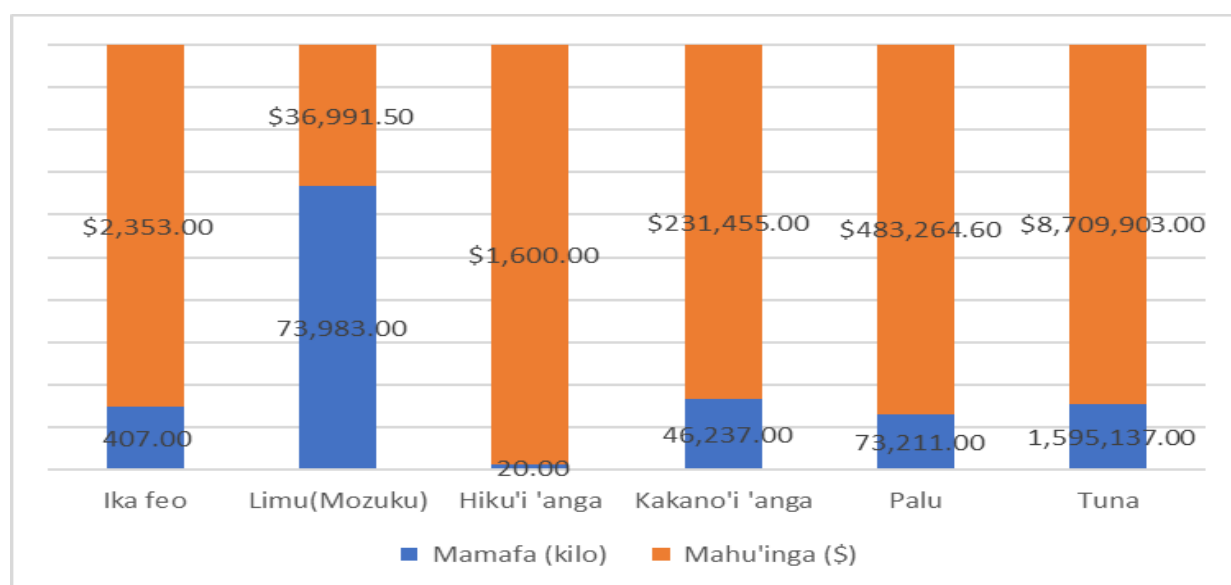
Lahi 'o e ngaahi palani fekau'aki mo e fekumi maketi kihe ta'u.	2	2	Potungāue Toutai pea mo e Ngaahi kupu felalave'i.	Na'e toki hu mai 'a e 'Ofisa Maketi fo'ou 'i he faka'osinga 'o e ta'u fakapa'anga ko eni ke ne hoko atu 'a e ngāue ni.	Fetalanoa'aki pea mo e ngaahi kupu felalave'i pea pehe foki ki hono ngāue'aki 'o e 'initaneti ki he fekumi ha maketi.
Lahi 'o e ngaahi me'a tahi kuo faingamalie ki he ngaahi maketi fo'ou 'i he ta'u.	4	4	Potungāue Toutai pea mo e Ngaahi kupu felalave'i.	Na'e toki hu mai 'a e 'Ofisa Maketi fo'ou 'i he faka'osinga 'o e ta'u fakapa'anga ko eni, kene hoko atu 'a e ngāue ni.	Fetalanoa'aki pea mo e ngaahi kupu felalave'i pea pehe foki ki hono ngāue'aki 'o e initaneti ki he fekumi ha maketi.
Fakakakato e lipooti fakakuata 'e fa (4) he kuata kotoa fekau'aki mo e totongi 'oe ika 'oku fakatau atu 'i he ngaahi maketi fakalotofonua 'i Ma'asi, Sune, Sepitema pea mo Tisema 'i he ta'u kotoa.	4	4	Potungāue Toutai pea mo e ngaahi sekitoa Toutai, 'a 'oku nau tanaki 'a e ngaahi sitetisitika ki he mahu'inga fakapa'anga 'o e ika 'i he maketi.	'Oku fakahū atu 'a e lipooti ki he 'Ofisa Toutai Ma'olunga, ke ne toki fakahū ki he lipooti fakakuata.	'Oku fakahoko 'a e ngaahi savea maketi 'i he tokonaki kotoa pe 'i he ngaahi maketi fakalotofonua 'i Tongatapu pea pehe ki he ngaahi tukui motu.
Lahi 'o e ngaahi ako 'e fakahoko 'i he ta'u kotoa pe ki he kau toutai, kau faama me'a tahi, mo e kau laiseni ke hu atu e koloa mei 'oseni ki tu'apule'anga 'i he ta'u.	4	4	Potungāue Toutai pea mo e Ngaahi kupu felalave'i.	Na'e toki hu mai 'a e 'Ofisa Maketi fo'ou 'i he faka'osinga 'o e ta'u fakapa'anga ko eni, kene hoko atu 'a e ngāue ni.	Femahino'aki mo e ngaahi kupu felalave'i, fekau'aki moha fa'ahinga ako 'oku nau fiema'u ke fakahoko pea 'e malava ke fakahoko pea mo fakapapau'i ha taimi ke fakahoko ai.
Ola Ngāue 16: Fakamalohii e tuúnga lelei mo e tonu ange áe ngaahi maúanga fakamatala fakasitetisitika toutai ke tokoni ki he fai tuútuúni ki hono puleii mo fakalakalaka ó e toutai.					

Lahi 'o e ngaahi lipooti fakasititika 'oku tukuatu 'i he ta'u.	4	4	Potungāue Toutai, Potungāue Sitetisitika, Pangike Pule pea mo e kakai kotoa ko e 'uhi he 'oku pulusi 'a e ngaahi lipooti fakakuata 'i he uepisaiti 'a e Potungāue.	Ko e ngaahi fakamatala 'oku ngāue'aki 'i he ngaahi lipooti fakakuata, 'oku tanaki ia mei he ngaahi va'a 'o e Potungāue.	'E hokohoko atu ai pe 'e he Potungāue, 'a hono tuku atu 'o e ngaahi lipooti faka-kuata.
Lahi 'o e ngaahi analaiso faka'ekonomika 'oku lipooti 'i he 'aho 30 'o Sune 'i he ta'u.	4	>4 Kakato 'a hono fakahoko 'o e 'analaiso faka'ekonomika ki he fakahoko fatongia 'a e ngaahi vaka toutai palu.	Potungāue Toutai pea mo e kau Toutai Palu.	Na'e fakahoko 'a e savea ki he kau Toutai Palu, ke tanaki mei ai ha ngaahi fakamatala faka'ekonomika ke tokoni ki hono 'analaiso 'a e anga 'o 'enau fakahoko fatongia.	'E hokohoko atu ai pe 'a hono fakahoko 'e he tafa'aki 'Ekonomika, 'a e ngaahi 'analaiso faka'ekonomika, 'o fakatatau pea mo e fiema'u 'a e Potungāue.
Kakato 'a hono fakahū 'o e ngaahi fakamatala savea maketi, 'i he mahina taki taha.	12	12 Fakahu 'a e ngaahi fakamatala fakamahina pea lipooti ki he 'Ofisa Pule Ngaue 'o ka fiema'u.	Potungāue Toutai mo e ngaahi sekitoa toutai he kuo nau tanaki 'a e ngaahi sitetisitika.	'Oku fakahoko 'i he Tokonaki kotoa pe 'a e ngaahi savea fakamaketi, 'i he ngaahi maketi fakalotofonua kotoa pe 'i Tongatapu pea pehe foki ki he ngaahi tukui motu.	'E kei hokohoko atu ai pe 'a hono tuku atu faka-kuata 'a e ngaahi lipooti savea maketi,

Ko hono hu atu e koloa mei 'oseni ki tu'apule'anga

Ko hono lahi 'o e koloa mei 'oseni na'e hū atu ki tu'apule'anga ('ikai kau ai 'a e ika mo'ui) 'i he ta'u fakapa'anga ko eni, ko e metuliki toni 'e 1,788. Ko e tupu 'aki 'a e peseti 'e 49.5 mei he fakakatoa 'a e lahi 'o e koloa mei 'oseni ne hū ki tu'apule'anga he ta'u fakapa'anga kuo 'osi, 'a ia ko e valu' na'e lahi taha hono hū atu ki tu'apule'anga. Ko e mahu'inga fakapa'anga 'o e kotoa e me'a mo'ui mei 'oseni na'e hū atu ki tu'apule'anga, ko e TOP\$9.4 miliona, 'a ia ko e tupu 'aki ia 'a e peseta 'e 46 mei he mahu'inga fakapa'anga 'o e ika na'e hū atu ki tu'apule'anga he ta'u fakapa'anga ki mu'a.

Fika 1: Lahi fakakatoa e koloa mei 'oseni na'e hu atu ki tu'apule'anga mei Siulai 2018 ki Sune 2019

Toutai Tuna

Ko e metuliki toni fakalukufua 'e 1,595 'o e valu na'e hū atu ki tu'apule'anga 'i he ta'u fakapa'anga ko 'eni, 'a ia ko e tupu 'aki ia 'a e peseti 'e 58 mei he ta'u fakapa'anga kuo hili. Ko e valu' na'e lahi taha 'i he fakakatoa 'o e koloa mei 'oseni na'e hu atu ki tu'apule'anga, 'a ia ko e peseta 'e 89. Ko e kotoa 'o e valu na'e hū atu ki tu'apule'anga 'i he ta'u fakapa'anga ko 'eni, na'e fe'unga hono mahu'inga fakapa'anga, mo e TOP\$9.5 miliona, 'a ia ko e tupu 'aki ia 'a e peseti 'e 46 mei he ta'u fakapa'anga kuo hili.

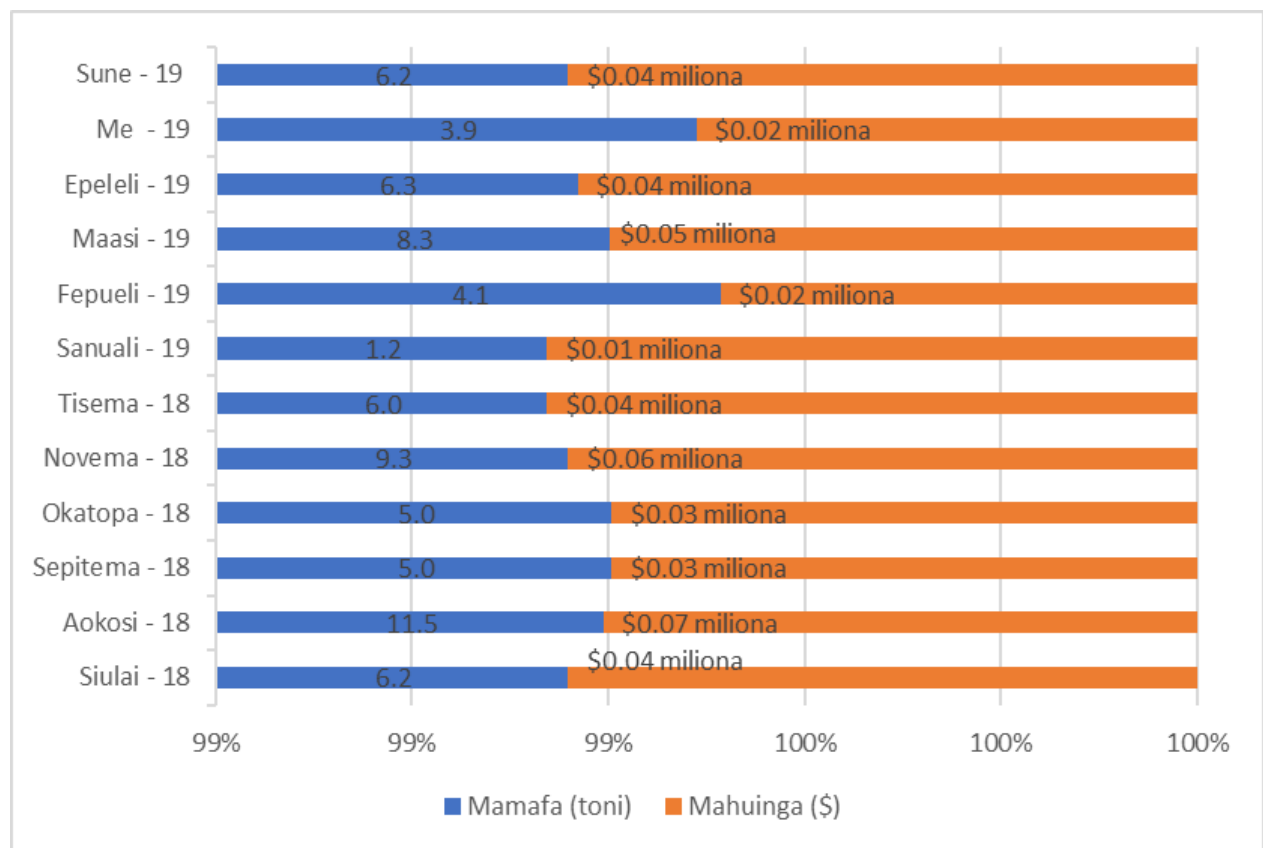
Tepile 1: Lahi mo e mahu'inga 'o e Tuna na'e hū atu ki tu'apule'anga, Siulai 2018 – Sune 2019.

	Mamafa (toni)	Mahu'inga (\$)
Siulai - 18	143	\$ 0.77
Aokosi - 18	84	\$ 0.46
Sepitema - 18	71	\$ 0.37
Okatopa - 18	16	\$ 0.92
Novema - 18	50	\$ 0.31
Tisema - 18	100	\$ 0.58
Sanuali - 19	112	\$ 0.60
Fepueli - 19	195	\$ 1.10
Maasi - 19	256	\$ 1.40
Epeleli - 19	158	\$ 0.88
Me - 19	101	\$ 0.55
Sune - 19	309	\$ 1.60
Faka-katoa	1,595	\$ 9.54

Toutai Palu

Ko e metuliki toni fakakatoa 'e 73 'o e palu' na'e hū atu ki tu'apule'anga 'i he ta'u fakapa'anga ko 'eni, 'a ia ko e holo 'aki ia 'a e peseti 17 mei he ta'u fakapa'anga kuo hili 'a ia 'oku ne 'omai 'a e peseti ' e 4 ki he lahi fakakatoa 'o e me'atahi na'e hū atu ki tu'apule'anga. Ko e mahu'inga fakapa'anga 'o e lahi 'a e palu na'e hū atu ki tu'apule'anga 'i he ta'u fakapa'anga ko 'eni, ko e pa'anga 'e \$0.4 miliona 'a ia ko e holo 'aki ia 'a e peseti 'e 17 mei he ta'u fakapa'anga kuo'osi. Ko e palu tavake' na'e lahi taha hono hū atu ki tu'apule'anga.

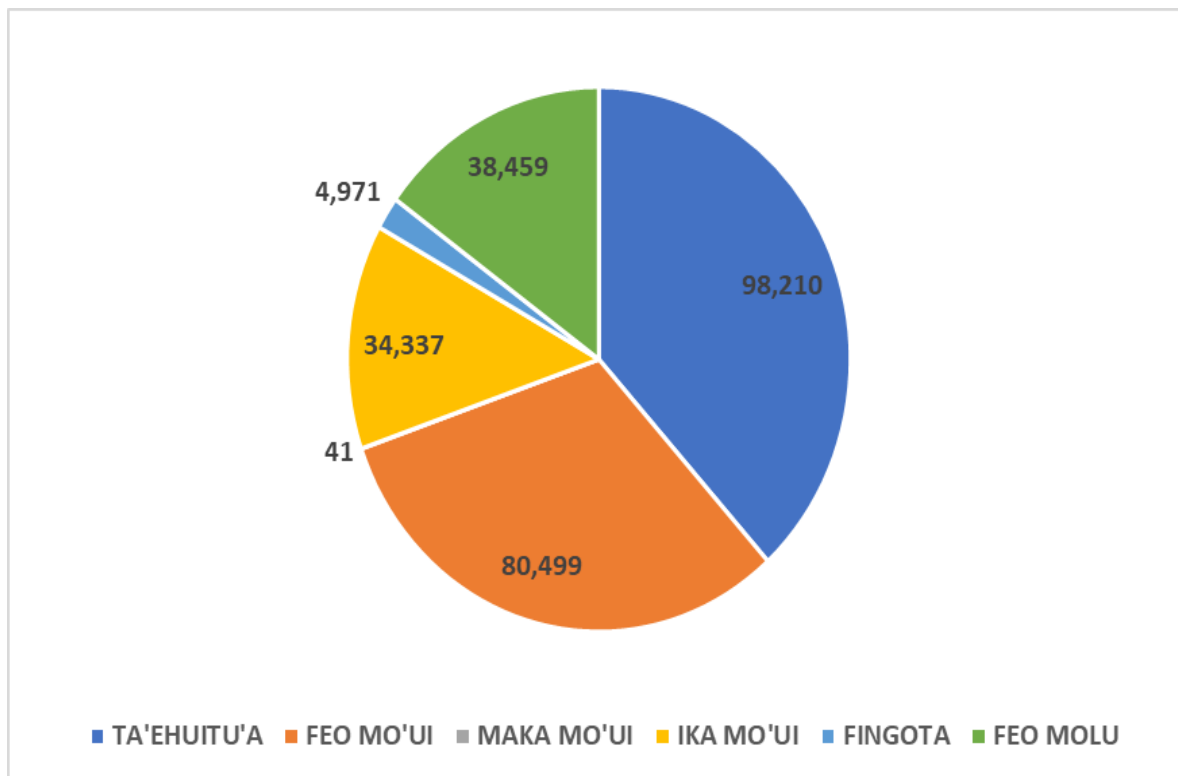
Fika 2: Lahi mo e mahu'inga fakakatoa 'o e palu ne hū atu ki tu'apule'anga (toni) mei Siulai 2018 – Sune 2019.

Toutai 'o e ika mo'ui

Ko hono lau fakataautaha 'o e lahi 'o e me'a mo'ui na'e hū atu ki tu'apule'anga 'i he ta'u fakapa'anga ko 'eni', na'e fe'unga mo e ngaahi konga 'e 256,517 'a ia 'oku fakafuofua hono fakamahu'inga ki he TOP\$1.2 miliona. Ko e tupu 'aki ia 'a e peseta 'e 31 'i he lahi 'o e me'a mo'ui na'e hū atu ki tu'apule'anga, pea tupu 'aki 'a e peseta 'e 167 'i he mahu'inga fakapa'anga, 'i he fakafehoanaki ki he taimi tatau pe 'o e ta'u fakapa'anga ki mu'a. Ko e me'a mo'ui na'e hu atu ki tu'apule'anga na'e lahi taha ai ko e me'a mo'ui 'ikai hano hui tu'a 'a ia 'oku ma'ulalo hono totongi he maketi' pea hange ko ia 'oku 'asi atu he kalafi fika 3 'i lalo. Ko e maketi lahi taha ki hono hū atu ki tu'apule'anga 'o e me'a mo'ui ko 'Amelika.

Fika 3: Lahi ‘o e ngaahi me’a mo’ui na’e hū atu ki tu’apule’anga mei Siulai 2018 – Sune 2019

Savea’i ‘o e maketi fakatau ika fakalotofonua

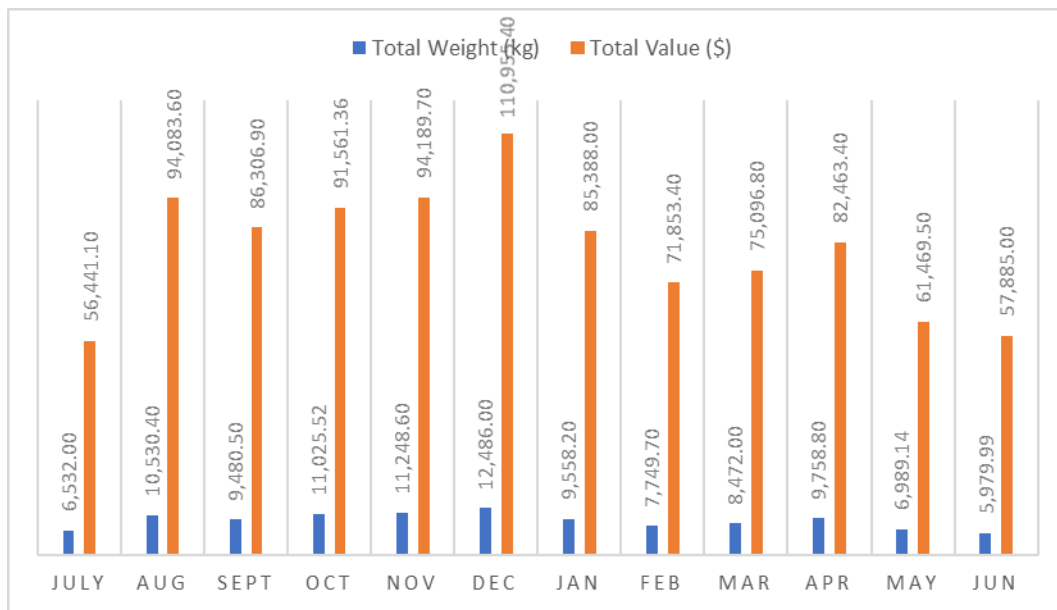
‘Oku fakahoko ma’u pe ha savea’i ‘o e ngaahi maketi ika fakalotofonua , tu’otaha ‘i he uike kotoa pē, ‘o fakataumu’a ke tănaki e ngaahi fakamatala fekau’aki mo e mahu’inga mo e lahi ‘o e koloa mei ‘oseni ‘oku fakatau atu he maketi fakalotofonua. Ko e savea ni foki ‘oku fakahoko ia ‘i Vava’u, Ha’apai pea pehe ki he tefito’i fakatau’anga ika ‘e 4 ‘i Tongatapu. Ko e metuliki toni fakakatoa ‘e 110 ‘o e koloa mei ‘oseni na’e fakatau atu he maketi fakalotofonua he ta’u fakapa’anga ko ‘eni, pea ‘oku fakafuofua ia ki he mahu’inga fakapa’anga ‘e TOP\$0.97 miliona.

Ko e ‘avalisi ki he totongi e ika’ na’e \$8 ki he \$9 ki he kilo pea fakatau atu ‘i he totongi ko e \$20 \$30, \$50 pea a’u ki he \$60 mo e \$70 ki he milemila. Ko e mahu’inga ‘o e ngaahi koloa mei ‘oseni kehe ‘i he maketi, na’e makatu’unga pe ia mei he lahi ‘o e koloa mei ‘oseni ‘i he maketi’ ‘i he taimi koia. Na’e hoko foki e kau fekautau’aki fakalao ke nau uesia ai e totongi ‘o e ika ka e tautautefito pe ki he maketi Fuaa pea mo Vava’u. Ko e ngaahi fakaikiiki ki he ‘avalisi ‘o e totongi ika ‘i he maketi’ ‘oku hā atu ia ‘i he tepile ‘i lalo’ pea ‘oku malava ke hā ai pe ‘oku tu’uma’u pe ‘oku hiki ‘a e totongi ‘o e ika.

Tepile 2: 'Avalisi 'o e totongi ki he koloa mei 'oseni (\$)/fa'ahinga mei Siulai 2018 – Sune 2019

Koloa mei 'oseni	2017 (Price/kg)	2018 (Price/kg)
To'o	3.33	3.33
Kaloa'a	4.38	4.60
Paka	22.41	28.26
Tupa mo e Kuka	15.63	15.
'Uo	22.43	19.01
Hulihuli	43.51	29.36
Ika momoa	26.36	17.24
Feke momoa	103.47	181.35
Ika mamaha	6.88	9.05
Feke	16.67	16.90
Vasuva	16.85	17.22
Lomu mo e fingota kehekehe	13.34	17.37
Kaloa'a mo e fingota kehekehe	25.00	25.00
Feke	13.47	16.00
To'o	5.61	5.34
Ngaahi fingota makehe	11.07	11.66
Ngaahi ika makehe	8.01	6.45
Ika loloto	9.07	9.30
'Umana	12.97	15.13
Muli'one	8.94	8.23
Limu	7.50	3.82
Valu	5.06	10.71
Fonu	18.82	21.33
Tukumisi	13.93	11.74

Fika 6: Ola 'o e savea'i 'o e maketi fakalotofonua mei Siulai 2018 – Sune 2019.

Ko Hono Faka'ilonga'i 'a hono fa'u 'o e Ngaahi Tu'utu'uni Fakatoutai Fakalotofonua.

2.2.5 Va'a Saienisi ki he Toutai

Ngaahi Ola fakafonua- TSDF					
<p>A: Longomo'ui e 'ilo, poto mo e taukei faka'ekonōmika.</p> <p>D: Taliui ki he pule lelei mo fakamalohi'a e pule 'a e lao'.</p> <p>F: Lelei ange 'a hono pule'i 'o e kelekele mo e 'ataakai pea ke fakasi'isi'i e tu'u laveangofua ki he feliuliuaki 'o e 'ea.</p>					
Me'afua Ngāue (KPIs)	Taketi	Ngaahi ngāue na'e lava (makatu'unga 'i he taketi mo e me'afua ngāue)	Tafa'aki 'oku kaungatonu ki ai	Uesia Fakalukufua	Palani ki he kaha'u
Ola Ngāue 17: Pule'i lelei 'o e va'a ngāue, 'aki ha va fetokoni'aki mo e fetu'utaki lelei, 'o makatu'unga 'i he ngaahi taimi kuo tukupau ki he ola ngāue.					
Tanaki 'a e ngaahi ngāue 'o e va'a ki he Palani Fakata'u tolu, Patiseti pea mo e e Palani fakata'u taha.	6	6	Potungāue Toutai, Potungāue Pa'anga, Komisoni ki he kau ngāue Fakapule'anga, Kapineti mo e Falealea	Toloi 'a hono ma'u 'a e taimi tukupau 'o e ngaahi ngāue 'oku fokotu'u fakaloto potungāue ki he Palani Fakata'u tolu, Patiseti pea mo e e Palani fakata'u taha.	Ke to e lelei ange 'a hono muimui'i 'a e taimi tukupau 'o e ngaahi ngāue 'oku fokotu'u fakaloto potungāue.
Tanaki 'a e ngaahi ngāue 'o e va'a ki he fakafuofua 'o e fakamole fakapa'anga ki he ta'u.	1	1	Potungāue Toutai mo e Potungāue Pa'anga	Toloi 'a hono ma'u 'a e taimi tukupau 'o e ngaahi ngāue 'oku fokotu'u fakaloto potungāue ki he fakafuofua 'o e fakamole fakapa'anga	Ke to e lelei ange 'a hono muimui'i 'a e taimi tukupau 'o e ngaahi ngāue 'oku fokotu'u fakaloto potungāue.

				ki he ta'u.	
Tanaki 'a e ngaahi ngāue 'o e va'a ki he Palani Fakatau Fakapule'anga ki he ta'u.	1	1	Potungāue Toutai, Potungāue Pa'anga	Ngaahi fiema'u fakatau fakapule'anga fo'ou 'oku 'ikai ke kau 'i he Palani Fakatau Fakapule'anga ki he ta'u.	Ke to e lelei ange 'a hono fakapapau'i 'o e ngaahi fiema'u fakatau fakapule'anga ke kau 'i he Palani Fakatau Fakapule'anga ki he ta'u.
Tanaki 'a e ngaahi ngāue 'o e va'a ki he Ako Fakalalakaka ki he ta'u.	1	1	Potungāue Toutai mo e Komisoni ki he kau ngāue Fakapule'anga	Toloi 'a hono ma'u 'a e taimi tukupau 'o e ngaahi ngāue 'oku fokotu'u fakaloto potungāue ki he Ako Fakalalakaka ki he ta'u.	Ke to e lelei ange 'a hono muimui'i 'a e taimi tukupau 'o e ngaahi ngāue 'oku fokotu'u fakaloto potungāue.
Tanaki 'a e ngaahi ngāue 'a e tafa'aki 'o e va'a ki he fakamole fakapa'anga ki he mahina.	12	12	Potungāue Toutai mo e Potungāue Pa'anga	Toloi 'a hono ma'u 'a e taimi tukupau 'o e ngaahi ngāue 'oku fokotu'u fakaloto potungāue ki he fakamole fakapa'anga ki he mahina.	Ke to e lelei ange 'a hono muimui'i 'a e taimi tukupau 'o e ngaahi ngāue 'oku fokotu'u fakaloto potungāue.
Tanaki 'a e ngaahi ngāue 'o e va'a ki he Lipooti Fakata'u.	1	1	Potungāue Toutai, Komisoni ki he kau ngāue Fakapule'anga, Kapineti mo e Falealea	Toloi 'a hono ma'u 'a e taimi tukupau 'o e ngaahi ngāue 'oku fokotu'u fakaloto potungāue ki he Lipooti Fakata'u	Ke to e lelei ange 'a hono muimui'i 'a e taimi tukupau 'o e ngaahi ngāue 'oku fokotu'u fakaloto potungāue.
Fakafofonga 'o e va'a 'i he fakataha	4		Potungāue Toutai	Founga lipooti 'oku 'ikai ke fu'u kaunga	Ke to e lelei ange 'a e founga lipooti 'o e ngaahi ola ngāue

fakakuata 'a e Kau Taki 'o e Ngaahi Va'a.		8		tonu mo e ngaahi ola ngāue.	mo hono me'afua ngāue.
Fakataha fakamahina 'a e Va'a	12	12	Potungāue Toutai	Toe lelei ange 'a hono muimui'i 'a e fakahoko fatongia 'o e va'a	Hokohoko atu pe 'a e fakataha he mahina kotoa
Tanaki 'a e ngaahi ngāue 'o e va'a ki hono vakai'i 'a e fakamatala ngāue 'o e Potungāue ki he ta'u fakatatau ki he ola ngāue 'o e Palani fakata'u tolu mo e ta'u taha.	1	1	Potungāue Toutai mo e Komisoni ki he kau ngāue Fakapule'anga	Feto'aki 'i he felotoi 'i hono vakai'i 'o e fakamatala ngāue 'i he va 'a e tokotaha ngāue mo e taki ngāue.	Ke to e leleiange 'a e femahino'aki 'o e fakamatala ngāue 'a e tokotaha ngāue mo e taki ngāue 'i he taimi 'oku fakahoko ai 'a hono vakai'i 'a e fakamatala ngāue ki he ta'u.
Tanaki 'a e ngaahi ngāue 'a e tafa'aki 'o e va'a ki he Founga Pule'i 'o e Fakahoko Ngāue (PMS)	2	2	Potungāue Toutai, Potungāue Pa'anga mo e Komisoni ki he kau ngāue Fakapule'anga	1) Ta'ekakato pe 'ikai ke kakato 'a e fakamatala fakaikiiki 'o e fakahoko fatongia. 2) Tolo'i 'a hono ma'u 'a e taimi tukupau 'o e ngaahi ngāue 'oku fokotu'u fakaloto potungāue ki he founga pule'i 'o e fakahoko ngāue.	1) Fakahoko ma'u pe 'a e ako ki he kau ngāue fekau'aki mo e ngaahi 'elia 'oku fokotu'u ko ha tafa'aki 'oku matavaivai. 2) Ke to e lelei ange 'a hono muimui'i 'a e taimi tukupau 'o e ngaahi ngāue 'oku fokotu'u fakaloto potungāue.
Ola Ngāue 18: Fakatupulekina 'a e fakatotolo ki he faama ika ke tokoni ki he fakalalaka ngaahi faama.					

Lahi 'o e polokalama fakatupu 'o e koloa mei tahi na'e ola lelei hono fakahoko	6	13 Polokalama fakatupu 'oku kau ki ai: Tofe (2) Vasuva (2) Mokohunu (9)	Faama Tofe 'e 17 Feitu'u Pule'i Makehe 'e 40 Faama Mokohunu 'e 1	Ke ma'u ha tu'unga faka-'ekonomika tu'uloa Ke ma'u ha 'ataakai tokangaekina tu'uloa mo matu'uaki 'a e feliuliuaki 'o e 'ea'. Ke ma'u ha pule lelei tu'uloa'.	1) Mateuteu ki he faha'i ta'u afā 'i he kaha'u'. 2) Ke fakalahi 'a e fale ngāue ki he faama ika 'ahi'ahi mo e naunau ki he fale fakatotolo. 3) Ke to e fakatokolahi mai 'a e kau ngāue 4) Ke hokohoko atu 'a hono muimui'i 'o e polokalama fakatupu 'o e koloa mei 'oseni'.
Faama 'ahi'ahi fakakomesiale 'o ha koloa faama 'e taha fakata'u ua.	2	2 (Mokohunu, Tukumisi)	Potungaue Toutai	Ke ma'u ha tu'unga faka-'ekonomika tu'uloa Ke ma'u ha 'ataakai tokangaekina tu'uloa mo matu'uaki 'a e feliuliuaki 'o e 'ea'. Ke ma'u ha pule lelei tu'uloa'.	Ke to e fakalelei'i ange 'a e ako ngāue mo e 'ilo ki he fakafanau 'o e mokohunu pea mo e tukumisi pea pehe ki hono faama'i 'i tahi. Ke fa'u ha tohi fakahinohino ki he polokalama fakafanau pea pehe ki he faama'i 'i tahi 'o e mokohunu pea mo e tukumisi ke ngāue'aki 'e he kau ngāue 'i he tafa'aki 'o e faama ika.
Lahi 'o e ngaahi ngofua/laiseni faama ika kuo foaki	5	5 (faama mokohunu 'e	Kau faama mokohunu, tofe mo e limu.	Ke ma'u ha tu'unga faka-'ekonomika tu'uloa	1) Ke fakalalaka ange 'a e founa ngāue mo hono foaki 'o e laiseni

		1, faama limu 'e 1, faama tofe 'e 3)		Ke ma'u ha pule lelei tu'uloa'.	2) Ke fakahā mo to e fakalahi 'a e ngaahi feitu'u ke ngāue'aki ki he faama ika 'o fakatatau ki he lao.
Lahi 'o e ngaahi kolo Feitu'u Pule'i Makehe/faama ika ne tufa ki ai 'a e ngaahi fingota iiki pe pulopula	30	31 22 x Faama tofe na'e tufa ki ai 'a e pulopula tofe 9 x Feitu'u Pule'i Makehe na'e tufa ki ai 'a e vasuva iiki.	22 x Faama tofe, 9 x Feitu'u Pule'i Makehe	Ke ma'u ha tu'unga faka-'ekonomika tu'uloa Ke ma'u ha 'ataakai tokangaekina tu'uloa mo matu'uaki 'a e feliuliuaki 'o e 'ea'. Ke ma'u ha pule lelei tu'uloa'.	1) Ke tokoni'i 'a e ngaahi kolo' pea ke to e lelei ange 'enau 'ilo mo e fakahoko fatongia'. 2) Ke to e ngāue vaofi ange 'a e fetu'utaki mo e kautaha vakapuna. 3) Ke fakahoko ha ngaahi tokoni fakatekinikale ki hono monomono 'a e ngaahi laine tofe'.
Ola Ngāue 19: Fakalahi mo fakalalaka 'a e tu'unga hono fakahoko 'o e polokalama Feitu'u Pule'i Makehe ki he ngaahi.					
Lahi 'o e Feitu'u Pule'i Makehe fo'ou ki he ta'u.	15	17 (Feitu'u Pule'i Makehe fo'ou 'e 12 na'e kasete'i, Feitu'u Pule'i Makehe fo'ou 'e 5 na'e fakahū ki he kapineti)	Feitu'u Pule'i Makehe lolotonga 'e 40 Feitu'u Pule'i Makehe 'e 1 ne to'o 'i he tu'utu'uni 'a e kapineti.	Ke ma'u ha tu'unga faka-'ekonomika tu'uloa Ke ma'u ha 'ataakai tokangaekina tu'uloa mo matu'uaki 'a e feliuliuaki 'o e 'ea'. Ke ma'u ha pule lelei tu'uloa' mo e malu	1) Ke to e fakatokolahi mai ha kau ngāue ki he va'a Feitu'u Pule'i Makehe mo e ngaahi va'a ko ia he ngaahi 'otu motu'. 2) Ke fakalelei'i ange 'a e vā fengāue'aki mo e ngaahi komiuniti'. 3) Ke ngāue vāofi mo e 'ofisi 'o e 'Ateni Seniale'.

				fakame'atokoni.	
Lahi 'o e ngaahi ngāue ne fakahoko mo muimui'i 'i he Feitu'u Pule'i Makehe lolotong.	168	144 (Feitu'u Pule'i Makehe fo'ou 'e 2 'i 'Eua na'e fakahoko mo muimui'i fakamahina =24 Feitu'u Pule'i Makehe 'e 9 ne muimui'i faka-kuata=36 Fakahoko 'a e ngaahi ngāue ki he Feitu'u Pule'i Makehe komiuniti fo'ou 'i Ha'apai = 8 Muimui'i e Feitu'u Pule'i Makehe 'e 8 mei 'a Ha'apai=24 Muimui'i faka-kuat'a e Feitu'u Pule'i Makehe 'a Vava'u 'e 13=52)	Feitu'u Pule'i Makehe 'e 2 mei 'Eua Feitu'u Pule'i Makehe 'e 17 mei Ha'apai Feitu'u Pule'i Makehe 'e 13 mei Vava'u Feitu'u Pule'i Makehe 'e 8 'i Tongatapu	Ke ma'u ha tu'unga faka-'ekonomika tu'uloa Ke ma'u ha 'ataakai tokangaekina tu'uloa mo matu'uaki 'a e feliuliuaki 'o e 'ea'. Ke ma'u ha pule lelei tu'uloa' mo ha me'atokoni 'oku malu	1) Ke to e fakatokolahi mai ha kau ngāue ki he va'a Feitu'u Pule'i Makehe mo e ngaahi va'a koia he ngaahi 'otu motu'. 2) Ke fakalelei'i ange 'a e vā fengāue'aki mo e ngaahi komiuniti.
Ola Ngāue 20: Fakalakalak'a e ako ngāue mo e taukei ngāue ki he tu'unga ma'olunga ki he ngaahi Feitu'u Pule'i Makehe, faama ika mo e ngaahi kolo.					
Lahi 'o e ngaahi ako ne fakahoko ki he ngaahi Feitu'u Pule'i Makehe ki he ta'u	30	22 Fakahoko e ako ngāue 'e 1 ki he tanaki fakamatala toutai ki	Ngaahi Feitu'u Pule'i Makehe komiuniti 'i Ha'apai Ngaahi kolo 'e 15	Ke ma'u ha tu'unga faka-'ekonomika tu'uloa Ke ma'u ha 'ataakai	1) Ke toe fakatokolahi mai ha kau ngāue ki he va'a Feitu'u Pule'i Makehe mo e ngaahi va'a koia he ngaahi 'otu motu'.

		<p>he ngaahi Feitu'u Pule'i Makehe 'i Ha'apai=1</p> <p>Fakahoko 'a e Konifeleni ki he ngaahi lesoni 'oku ako mei he polokalama Feitu'u Pule'i Makehe na'e fakahoko 'i Vava'u= 1</p> <p>Fakahoko e ako ngāue ki hono muimui 'o e lao mo e kau faama=1</p> <p>Fkahoko e ako ngāue ki hono muimui'i 'o e lao mo e ngaahi Feitu'u Pule'i Makehe = 15</p> <p>Fakahoko e ako ngāue ki he founga tanaki fakamatala toutai ki he ola 'o e toutai ki he Feitu'u Pule'i Makehe 'e 2</p> <p>Fakahoko e ako ngāue ki hono muimui'i 'o e lao ki he Feitu'u Pule'i Makehe =2</p>	<p>mei 'Eua Feitu'u Pule'i Makehe 'a Tufuvai mo Houma</p> <p>Fakahoko e ako ngāue 'e 2 ki he Feitu'u Pule'i Makehe mo hono mui'imui'i 'a e ngaahi ngāue fakalao.</p> <p>Muimui'i faka-kuata 'a e fakalalaka 'o e ngāue 'a e komiti Feitu'u Pule'i Makehe</p> <p>Ko hono tokoni'i 'e he 'Ofisa toutai ma'olunga 'a e kau toutai mo hono ngāue'aki 'a e poe tauhele ika ke fakasi'isi'i 'a e toutai ta'efakapotopoto ki he tahi mamaha.</p>	<p>tokangaekina tu'uloa mo matu'uaki 'a e feliuliuaki 'o e 'ea'.</p> <p>Ke ma'u ha pule lelei tu'uloa' mo ha me'atokoni 'oku malu</p>	<p>2) Ke fakalelei'i ange 'a e vā fengāue'aki mo e ngaahi komiuniti.</p>
--	--	--	---	---	--

		Fakahoko mo e ako ngāue ki he poe tauhele ika=1			
Lahi 'o e tokoni ki he koloa ngaohi he sekitoa toutai kuo fakahoko ki he ngaahi ngāue'anga fakatoutai ki he ta'u	10	7 Fakahoko e ako ngāue ki he tofe 'e (4) fekau'aki mo e fakamata, fakakalakalasi ki he lelei taha mo hono teuteu'i 'o e tofe. Fakahoko 'a e ako ngāue ki he fakamata mo e fakakalakalasi ki he lelei taha 'o e tofe 'e (2) 'i Ha'apai Fakahoko 'a e ako ngāue ki he fakakalakalasi ki he lelei taha 'a e tofe 'i 'Atata 'e (1)	-Faama tofe (11) -Fakahoko e ako ngāue (4) mo e kau faama tofe ki hono fakatau atu, teuteu'i 'o e tofe mo hono ngāue'aki ki he ngaahi siueli keheke pea mo e ngaahi savea ki he ngaahi vaka folau 'eve'eva. Faama tofe 'i Ha'apai (3) Faama tofe 'i 'Atata	Malu 'o e ma'u me'atokoni Ke ma'u ha tu'unga faka-'ekonomika tu'uloa 'i he ngaahi komiuniti.	1) Ke fakalelei'i ange 'a e 'ilo fakatekinikale mo e poto'i ngāue 'o e kau ngāue 'a e Potungāue Toutai ki hono to'o 'o e tofe mei he laine tofe, fakamata mo hono teuteu'i 'o e tofe 'i ha ngaahi ako ngāue ke fakahoko 'e he poloseki Senita Fakavaha'a Pule'anga'a 'Aositelelia 'i he fekumi ki he ngoue) ke tokoni'i e kau faama tofe ke nau malava kenau ngāue pe 'ia nautolu ke a'usia 'enau ngaahi fiema'u. 2) Ke fakalelei'i 'a e ngaahi naunau mo e me'a ngāue ke tokoni'i e ngāue 'a e kau faama tofe. 3) Ke fakalelei'i 'a e tokoni fakapa'anga mei he Pule'anga ke tokoni ki he polokalama faka'ahu ika 'i Tonga ni.
Lahi 'o e ngaahi		2	5 x Vaka toutai Palu	Ke ma'u ha tu'unga faka-'ekonomika	1) Ko hono fakamalohi'i mo toe fakaivia 'a e tanaki 'o e

<p>tokoni fakatekinikale ki he toutai loloto mo e toutai mamaha ki he ta'u.</p>	<p>6</p>	<p>Toutai Loloto Poloseki Kautaha fakafonua ki he vai mo e 'etimosifia</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ko e poloseki ko eni 'oku ne fakanaunau mo fakahoko 'a e ngaahi ako ngāue ki hono fo'u 'o e ngaahi naunau toutai laine li loloa iiki • Seti kakato 'e 5 ki he mata'u 'e 300 laine loloa iiki • Ko e fo'i silinita ke ne lava 'o takai 'a e 3.2mm Ø'o e 16000m • ko hono fakatata'i 'o e toutai laine loloa iiki • Ko hono fakahoko ha ako ngāue ki hono ngaahi 'o e naunau toutai ki he ngūfeke mo e founa hono toutai'i 	<p>Toutai laine li loloa iiki mo e kau kauvaka</p> <p>Vaka toutai palu 'e 4- kau ngāue mei he tafa'aki 'o e toutai loloto 'e 4</p>	<p>tu'uloa</p> <p>Ke ma'u ha 'ataakai tokangaekina tu'uloa mo matu'uaki 'a e feliuliuaki 'o e 'ea'.</p> <p>Ke ma'u ha pule lelei tu'uloa' mo ha me'atokoni 'oku malu.</p>	<p>ngaahi ma'u'aga fakamatala 'a e toutai.</p> <p>2) Ke to e fakatokolahi mai 'a e kau ngāue ki he tanaki 'o e ngaahi ma'u'anga fakamatala.</p>
---	----------	---	--	---	---

		<p>ke fakalelei'i ha fakatotolo ki ai.</p> <ul style="list-style-type: none"> Ke fakahoko ha ako ki muli taimi nounou fekau'aki mo hono 'analaiso e ma'u'anga fakamatala mo hono ngāue'aki 'a e 'ilo faka-sitetisitika faka komipiuta 			
Ola Ngāue 21: Fakalalaka mo lelei ange 'a e vā fengāue'aki 'a e Potungāue Toutai mo e kakai pea ke tokoni'i e ngaahi kolo					
Lahi 'o e ngaahi polokalama fengāue'aki 'a e potungāue toutai mo e kau faama ika, ngaahi kolo mo e kau toutai ki he ta'u	120	<p>175</p> <p>Vava'u Faama tofe (11) na'a nau kau mai ki he fakataha 'e 2= 22</p> <p>13 x Feitu'u pule'i makehe na'e fakapaasi</p> <p>13 x Feitu'u pule'i makehe na'e fakahoko 'a e fakataha fakuata mo muimui'i =4</p> <p>3 x komiti pule'i makehe na'e tufa ki ai</p>	<p>Feitu'u pule'i makehe 'e 11</p> <p>Feitu'u pule'i makehe fo'ou 'e 2 na'e kasete'i 'o fakakatoa ki he 13</p> <p>Feitu'u pule'i makehe 'e 3 na'e tufa ki ai 'a e vasuva iiki 'e 120</p> <p>Toko 7 'o e kau toutai mo e toko 6 'oku nau memipa</p>	<p>Ke ma'u ha tu'unga faka-'ekonomika tu'uloa</p> <p>Ke ma'u ha 'ataakai tokangaekina tu'uloa mo matu'uaki 'a e feliuliuaki 'o e 'ea'.</p> <p>Ke ma'u ha pule lelei tu'uloa.</p>	<p>1)Ke to e fakalahi 'a e kau ngāue</p> <p>2) Ke to e fakalelei'i 'a e palani ngāue mo e kau mai.</p>

		<p>‘a e vasuva iiki ‘e 360=3</p> <p>7 x kau toutai na’e fakahoko ‘a e talanoa mo kinautolu tu’o 6/tokotaha = 42</p> <p>6 x Potungāue na’a mau fengāue’aki tu’o 5 = 30</p> <p>2 x feitu’u pule’i makehe na’a nau loto ke nau kau ki he polokalama</p> <p>Konifelenisi fakalotofonua ki he Feitu’u Pule’i Makehe pea na’e kau ki ai ‘a e toko 155 = 1</p> <p>Fakahoko ‘a e talanoa mo e ngaahi komiuniti Feitu’u Pule’i makehe ‘oku nau loto ke nau kau ‘i he polokalama=3</p> <p>Ha’apai Faama tofe=24</p>	<p>ki he komiti pule.</p> <p>Ko e ngaahi kautaha ‘e 7 ‘oku nau pou pou mo tokoni fakapa’anga ki he ngaahi komiuniti’ ‘o fakafou ‘I he Potungāue Toutai Vava’u (VEPA, ADB, World-Bank, ACIAR, Tonga Skills, Australia High Commissioner & Tonga Health)</p> <p>Faama tofe ‘e 3</p> <p>Tonga Skills</p> <p>Ako taukei ngāue ma’a Tonga</p> <p>Ako ngāue ki he PMS</p> <p>Fakataha ki he Tokoni fakafaito’o fika ‘uluaki ki he</p>		
--	--	--	---	--	--

		<p>Muimui'i mo hono fakama'a 'a e laine tofe 'o e kau faama tofe= 3</p> <p>Tufa 'a e vasuva iiki ki he feitu'u pule'i makehe 'e 2</p> <p>Fakahoko 'a e fakataha mo e ako ngāue 'e 6</p> <p>'Eua Talanoa mo e kau toutai ki he ngaahi palopalema fakatoutai=10</p> <p>Fakahoko 'a e fakataha 'a e kau faama tu'o 5 'o kau ki ai 'a e kau toutai ke fa'u ha kautaha. Tokoni ki hono fa'u 'o e konisitutone ke nau ngāue'aki</p>	<p>kau faama mo e kau toutai = 30 memipa</p>		
Lahi 'o e ngaahi polokalama fengāue'aki 'a e	20	20 Vava'u Tokoni fakatekinikale	Tokoni fakatekinikale ki he kau faama Tofe	Ke ma'u ha tu'unga faka-'ekonomika tu'uloa	1)Fa'u ha palani ki he ngaahi tokoni fakatekinikale ki he kau toutai mo e kau faama

<p>potungāue toutai mo e kau faama ika, ngaahi kolo mo e kau toutai ki he ta'u</p>		<p>'e 6 ki he kau toutai</p> <p>Ha'apai Tokoni fakatekinikale 'e 14 ki he kau toutai</p>	<p>ke tokanga'i mo tauhi 'enau ngaahi faama tofe.</p> <p>vaka toutai 'e 4 mei Lofanga</p> <ul style="list-style-type: none"> • Fakamahu'ing 'a e naunau • Naunau faipa • vali • Monomono <p>Vaka toutai 'e 4 'a e siasi tonga hou'eiki</p> <ul style="list-style-type: none"> • Fakamahu'ing 'a e naunau • Monomono • Faipa <ul style="list-style-type: none"> • Vali <p>Vaka 'e 1 'o Sitaleki</p> <ul style="list-style-type: none"> • Monomono mo hono fakamahu'ing' a e naunau • Faipa • Vali 	<p>Ke ma'u ha 'ataakai tokangaekina tu'uloa mo matu'uaki 'a e feliuliuaki 'o e 'ea'.</p> <p>Ke ma'u ha pule lelei tu'uloa.</p>	<p>2) Fakalahi e 'ilo mo e taukei ngāue</p> <p>3) Fakalelei'i mo fakalahi e fale ngāue</p> <p>Hokohoko atu e ako ki hono tokanga'i 'o e faama, mo e fa'u lipooti ki he kau faama tofe.</p> <p>Hokohoko atu hono muimui'i e ngaahi ngāue 'a e ngaahi komiti pule 'a e ngaahi kolo Feitu'u Pule'i Makehe lolotonga 'e 8 pea mo e ngaahi feitu'u pule'i makehe fo'ou 'e 8.</p> <p>Fakahoko e ako ki hono tauhi mo tokanga'i e fanga ki'i vasuva iiki mo e ngaahi feitu'u ke tauhi ai mo e feitu'u pule'i makehe</p> <p>Ngāue ki he ngaahi lipooti ke fakahū taimi totonu</p> <p>Fakahoko e ngaahi ako ki he tauhi lao ki he ngaahi kolo feitu'u pule'i makehe</p> <p>Fakahoko e ngaahi tokoni</p>
--	--	---	--	--	--

			<p>Vaka 'e taha 'o Loseli</p> <ul style="list-style-type: none"> • Faipa mo e monomono <p>Kupenga 'e 2 'o Taufua Vaka</p> <ul style="list-style-type: none"> • Monomono e kupenga 'e taha • Ako mo e to'utupu ki he ngaahi 'ilo ki he ngaahi nono'o fakatoutai 		fakatekinikale ki he kau toutai.
Ola Ngāue 22: Fakatupulekina 'a e fakatotoloi ki he toutai loloto mo e toutai mamaha ke tokoni ki he fai tu'utu'u ni..					
Lahi 'o e ngaahi savea mo e fakatotolo 'oku fakahoko kihe tu'unga 'o e me'amo'ui 'o e tahi mamaha ki he ta'u 'o fakakatatau ki he taimi 'oku tuku mai ai ke fakahoko	6	7 savea ki he mokohunu ki he SMA Tongatapu (Ha'atafu) SMA 'e 3 'i Ha'apai (Matuku, Mango, Fonoi) 2 'i he SMA 'a Vava'u (Holeva mo Koloa)	Ngaahi SMA komiuniti	Ke ma'u ha tu'unga faka-'ekonomika tu'uloa Ke ma'u ha 'ataakai tokangaekina tu'uloa mo matu'uaki 'a e feliuliuaki 'o e 'ea'. Ke ma'u ha pule lelei tu'uloa.	1) Fakatokolahi e kau ngāue; 2) Tulituli ki he taimi
Lahi 'o e lipooti faka	6	7	Potungāue toutai	Ke ma'u ha tu'unga	1)Fakatokolahi e kau ngāue;

saienisi kuo fa'u he ta'u pea tanaki ki he ta'u 'o fakatatau kihe taimi 'oku tuku mai		(Fakahū e ngaahi lipooti fakasaienisi)	mo e ngaahi kolo Feitu'u Pule'i Makehe	faka-'ekonomika tu'uloa Ke ma'u ha 'ataakai tokangaekina tu'uloa mo matu'uaki 'a e feliuliuaki 'o e 'ea'. Ke ma'u ha pule lelei tu'uloa.	
Lahi 'o e ngaahi fakatotolo mo muimui'i mo vakai'i 'a e tu'unga 'oku 'i ai e toutai ki he ika loloto (Valu, Palu)	4	4 (Fa'ahinga 'o Valu, Fa'ahinga 'o e Palu, Ihumoana, Ngufeke loloto)	Potungāue Toutai Toutai loloto (Fa'ahinga 'o e Palu, Ihumoana, Ngufeke loloto) Kupu felave'i (Ngaahi kautaha toutai mo e kau toutai) Pule'anga 'o Tonga.	Ke ma'u ha tu'unga faka-'ekonomika tu'uloa Ke ma'u ha 'ataakai tokangaekina tu'uloa mo matu'uaki 'a e feliuliuaki 'o e 'ea'. Ke ma'u ha pule lelei tu'uloa. Malu e ma'u'anga me'atokoni	1) Fakahū mai ha tokotaha tanaki mo fakama'opo'opo fakamatala toutai. 2) Fakalalakaka e founa pule'i e ngaahi fakamatala toutai (Hiki mei he Ma'u'anga tanaki fakamatala ki he Palu ki he TufManz teitapeisi Tu'apule'anga) 3) Fakahoko ha ako mo e Komuniti 'a e Pasifiki Tonga ki he polokalama toutai mamaha & toutai, mo e ngāue'aki 'o e polokalama ki he tanaki fakamatala (toutai Valu mo e toutai iiki) 4) Ako ki he 'eiki vaka toutai ki hono fakahoko 'o e founa

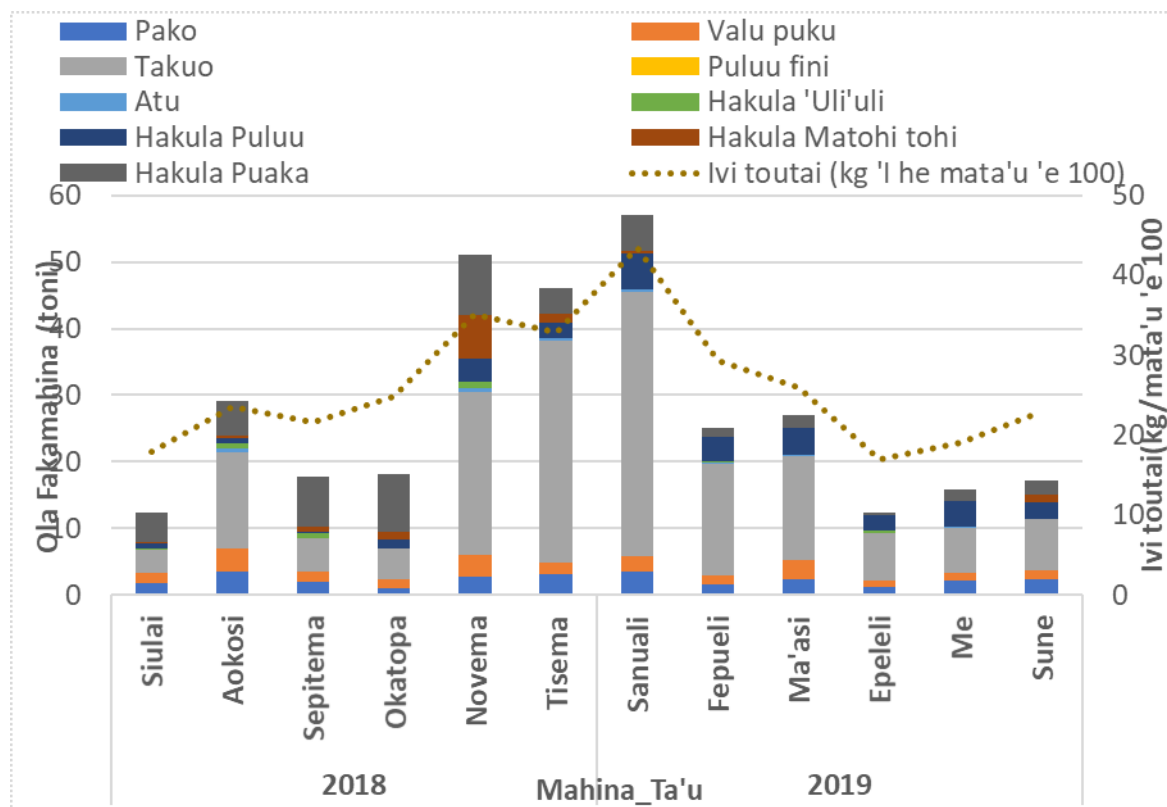
					fo'ou ki he tanaki fakamatala 5) Toutai'i mo e ika mounu 'i he poloseki NIWA
Lahi 'o e ngaahi lipooti fakasaienisi kuo fakahū atu ki he ngaahi sino fakavaha'a fonua mo fakatu'apule'anga 'o fakatatau ki he ngaahi tu'utu'uni.	2	2 (Fakahū taimi totonu e Lipooti Konga 1 & fakafuofua fakata'u 'o e ola 'oe toutai Valu ki he WCPFC& SPC Lipooti fakata'u mo fakakuata 'o e tu'unga 'o e fa'ahinga 'o e Valu, Palu, Ihumoana, Ngufeke loloto mo e toutai iiki)	Ngaahi kautaha fakamamani lahi ki he toutai Valu (WCPFC & SPC) Potungāue toutai mo e ngaahi potungāue kehe 'a e pule'anga; Ngaahi kupu felave'i he toutai loloto)	Ke ma'u ha tu'unga faka-'ekonomika tu'uloa Ke ma'u ha 'ataakai tokangaekina tu'uloa mo matu'uaki 'a e feliuliuaki 'o e 'ea'. Ke ma'u ha pule lelei tu'uloa. Malu e ma'u'anga me'atokoni	Ngaahi ako 'oku fiema'u; i. Analaiso 'o e fakamatala toutai 'o ngāue'aki e R ii. Ta mape 'o ngāue'aki e me'angāue QGIS iii. Analaiso 'o e ngaahi fakamatala fakasaienisi Fau ha ngaahi lipooti fakakuata ki he tu'unga 'o e toutai Valu mo e Palu 'o ngāue'aki e R.
Ola Ngāue 23: Mateuteu ke matu'uaki mo fakahoko ha ngāue ki he kau toutai 'i ha uesia mei ha fakatamaki faka-e-natula i he sekitoa toutai					
Lahi 'o e tokotaha/'api toutai na'e uesia he maumau faka-e-natula 'oku lava ke tokoni'i	404	Ko e polokalama tokoni ki he fakaakeake 'a e toutai mei he afa ko GITA na'e fakahoko pe ki he kau toutai na'e hoko ai e maumau lahi ki he'enau naunau toutai, vaka toutai,	Kau toutai mo e Potungāue Toutai	Ke ma'u ha tu'unga faka-'ekonomika tu'uloa Ke ma'u ha 'ataakai tokangaekina tu'uloa mo matu'uaki 'a e feliuliuaki 'o e 'ea'. Ke ma'u ha pule lelei	Fakalelei'i mo fakalahi e ako ki hono matu'uaki 'o e fakatamaki fakaenatula mo e ivi ngāue ki hono fakaakeake ki he sekitoa toutai

		kupenga, mo e ngaahi naunau kehe pe. 23 x Pa ika 16 x Vaka Toutai Palu		tu'uloa. Malu e ma'u'anga me'atokoni	
--	--	---	--	--	--

Tepile 2: Ola fakakātoa ‘o e toutai (mt) mo e ivi toutai (lahi ‘o e mata’u, lahi ‘o e vaka na’e toutai, lahi ‘o e ngaahi folau toutai) ‘a e ngaahi vaka fakalotofonua, ‘i he fa’ahinga ‘o e valu, ‘i he vaha’a taimi ‘o Siulai 2018 ki he Sune 2019. (Ma’u’anga fakamatala: Tanaki’anga fakamatala Dorado – Tufmanz)

Fonua lesisita ai e vaka	Ta'u	Mahina	Lahi 'oe vaka	Lahi e folau toutai	Aho Toutai	Lahi e mata'u ('I he 100)	Fa'ahinga 'oe Valu					Fa'ahinga 'oe Hakula				Katoa Faka mahina	Ivi toutai (kg 'I he mata'u 'e 100)
							Pako	Valu puku	Takuo	Puluu fini	Atu	Hakula 'Uli'uli	Hakula Puluu	Hakula Matohi tohi	Hakula Puaka		
TO	2018	Siulai	3	8	42	684	1.9	1.4	3.5	-	0.1	0.2	0.7	0.1	4.5	12.3	17.9
		Aokosi	4	13	74	1241	3.6	3.4	14.4	-	0.7	0.7	0.7	0.5	5.2	29.2	23.5
		Sepitema	4	12	49	823	2	1.5	5	-	0.1	0.7	0.2	0.7	7.5	17.8	21.6
		Okatopa	4	12	44	734	1	1.3	4.8	-	0		1.3	1.1	8.6	18.2	24.9
		Novema	4	15	88	1450	2.8	3.2	24.5	-	0.6	0.9	3.5	6.6	8.9	51	35.1
		Tisema	4	15	82	1409	3.1	1.8	33.2	-	0.5		2.2	1.5	3.8	46.2	32.8
	2019	Sanuali	4	15	81	1316	3.6	2.3	39.5	-	0.4	0	5.4	0.5	5.4	57.2	43.5
		Fepueli	4	11	52	859	1.6	1.4	16.8	-	0.1	0.2	3.7		1.3	25.2	29.3
		Ma'asi	4	13	61	1046	2.3	3	15.6	-	0.1		4		2.1	27.2	26
		Epeleli	4	10	48	728	1.3	0.8	7.2	-	0	0.4	2.3	0	0.4	12.3	17
		Me	4	12	56	837	2.1	1.2	6.8	-	0.1	0.1	3.8		1.8	15.9	19
		Sune	4	12	47	747	2.4	1.3	7.8	-	0		2.5	1.1	2.1	17.1	22.9
KATOA 2018-2019				148	724	11874	27.7	22.6	179.1	0	2.8	3.3	30.4	12	51.7	329.5	26.1

Fakatata 7: Ola fakamahina (mt) e toutai valu pea mo e ivi toutai (kilokalami ‘i he mata’u ‘e 100) ‘a e ngaahi vaka fakalotofonua ‘oku toutai ‘i he potutahi ‘o Tonga, ‘i he vaha’a taimi ‘o Siulai 2018 ki Sune 2019

Tepile 3: Fakafuofua ki he ola (mt) 'o e toutai 'a e ngaahi vaka fakalotofonua ki he ngaahi ika kehe 'i he toutai valu, 'i he potu tahi 'o Tonga ki he ta'u fakapa'anga 2018/2019 (Ma'u'anga fakamatala: Tanaki'anga fakamatala *Dorado – Lipooti 12*)

Ika Kehe 'I he toutai valu	2018						2019						Katoa
	Suilai	Aokosi	Sepitem	Okatopa	Novema	Tisema	Sanuali	Fepueli	Ma'asi	Epeleli	Ma'asi	Sune	
Hakula Ihe	0.2	0.3	0.5	0.6	0.6	0.1	0.2	0	0.5	1	0.8	0.5	5.3
Mahimahi	2.4	10.4	6.2	7.7	32.5	21.6	10.4	5.9	7.3	4.7	6.7	4.1	120
Hakula La	0	1.3	0.4	0.1	0.4	1.1	2.9	2.1	1.7	1.1	1.3	1.5	13.9
Valu Iouniu	0.1	0.7	0.7	0.2	0.8	1.9	1.4	1.1	0.8	0.4	0.5	0.2	8.8
Neiufi	1.5	3.5	1.8	1.8	1.7	0.7	0.3	0.3	0.1	0	1.2	1.2	14.1
Ono	0	0.1	0.2	0.2	0.5	0.6	0.5	0.4	0.2	0.2	0.1	0	3
Ika kehe	0	0	0.1	0	0.1	0	0	0	0	0.1	0	0	0.3
Katoa Fakamahina	4.3	16.3	9.8	10.6	36.5	26.1	15.7	9.8	10.7	7.5	10.7	7.6	166

Tepile 4: Ola fakakatoa 'o e toutai (mt) mo e ivi toutai (lahi 'oe mata'u) 'a e ngaahi vaka toutai muli, 'i he fa'ahinga 'o e valu, lolotong'a e vaha'a taimi 'o Siulai 2018 ki he Sune 2019. (Ma'u'anga fakamatala: Tanaki'anga fakamatala *Dorado – Tufmanz*)

Fonua lesisita ai e vaka	Ta'u	Mahina	Lahi 'oe vaka	Lahi e folau toutai	Aho Toutai	Lahi e mata'u ('I he 100)	Fa'ahinga 'oe Valu					Fa'ahinga 'oe Hakula				Katoa Faka mahina	Ivi toutai (kg 'I he
							Pako	Valu puku	Takuo	Puluu fini	Atu	Hakula 'Uli'uli	Hakula Puluu	Hakula Matohi tohi	Hakula Puaka		
Lesisita vaka muli	2018	Siulai	4	8	65	1591	85.1	4.7	13		1.2	0.2	2.8	0.9	0.1	108.2	68
		Aokosi	4	5	71	1753	70.4	3.9	18.3		1.3		2.3	1.1	0.8	98.2	56
		Sepitema	4	4	54	1275	27.9	2.5	7.7		0.4		1.6	2.5	0.4	43.1	33.8
		Okatopa	3	4	52	1386	37.6	4.3	3.4		0.1		2.5	1.3	0.6	49.8	35.9
		Novema	4	5	96	2798	86.5	4.5	12.7	0.1	1.1		3.2	0.6	0.8	109.5	39.1
		Tisema	4	6	97	2936	131.3	3.8	22.2		1.1		3.5	1.6	1.3	164.8	56.1
	2019	Sanuali	7	8	143	4129	137.1	7.3	76.2		2		7	0.5	1.6	231.6	56.1
		Fepueli	7	10	136	3872	88.1	5.6	61.2		1.4		4.8	0.3	0.5	161.9	41.8
		Ma'asi	7	11	169	4890	127.2	7.4	51.6		1.6	0.1	5.2	0.1	1.1	194.3	39.7
		Epeleli	9	11	156	4356	94.3	9.6	32.6		0.7	0.6	4.1	0.6	1.1	143.7	33
		Me	8	9	201	5899	153.4	13.2	48.2		1.5	0.6	4.7	3.2	1.9	226.8	38.5
		Sune	7	8	118	3388	84.9	6.9	24.4		1.1	0.5	2.3	1.3	0.9	122.2	36.1
KATO A 2018-2019			89	1358	38273	1123.7	73.8	371.7	0.1	13.5	2	44.1	14.1	11.2	1654.2	44.5	

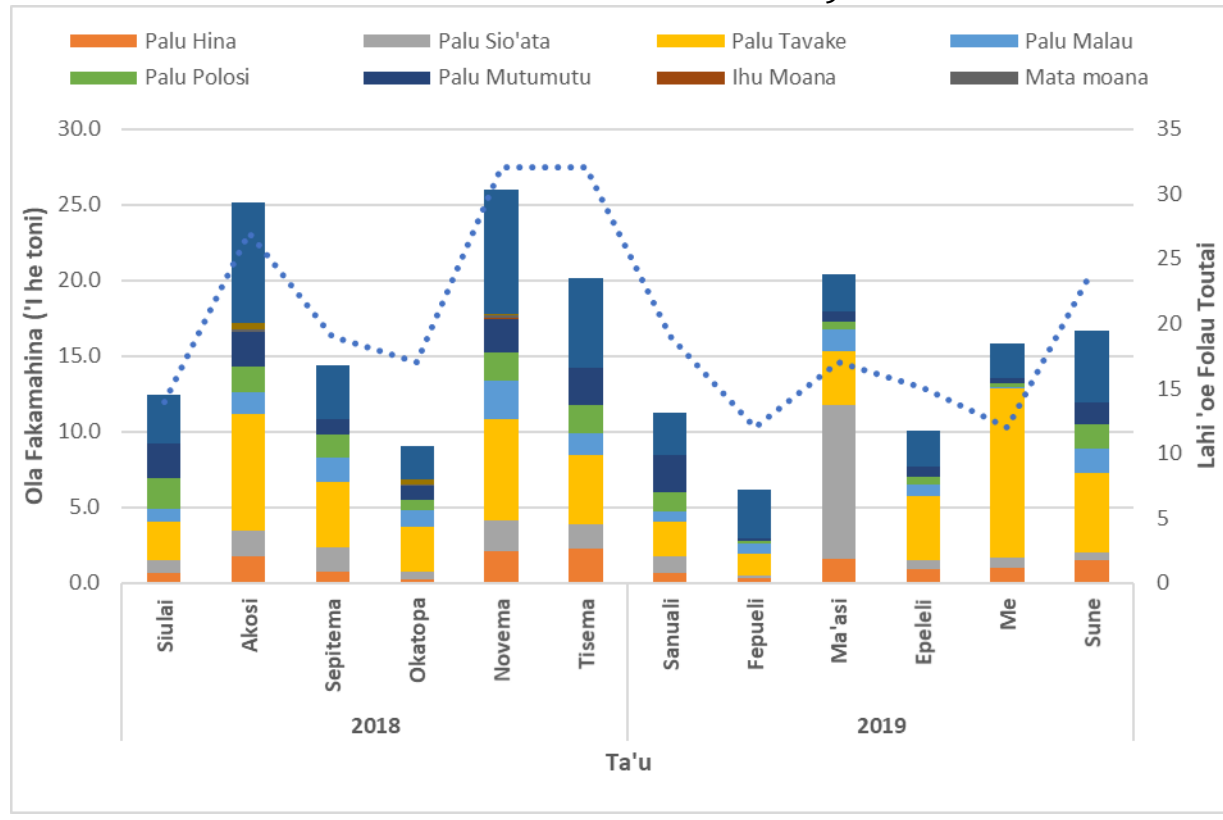
Tepile 5: Ola 'o e toutai (mt) 'a e ngaahi vaka toutai muli ki he ngaahi ika kehe 'i he toutai valu 'i he vaha'a taimi 'o Siulai 2018 – Sune 2019

Ika Kehe 'i he toutai valu	2018						2019						Katoa
	Suilai	Aokosi	Sepitema	Okatopa	Novema	Tisema	Sanuali	Fepueli	Ma'asi	Epeleli	Ma'asi	Sune	
Hakula Ihe	1.8	2	1.1	0.2	0.3	0.5	0.3	0.1	0.5	1.2	0.9	0.5	9.5
Mahimahi	0.8	1.3	1.1	0.6	0.6	0.9	0.8	0.8	0.5	0.6	0.4	0.5	9.0
Hakula La	0.5	0.5	0.5	0.3	0.2	0	0.6	0.4	0.5	0.5	0.4	0.8	5.0
Valu Iouniu	2	3.2	2.6	2.4	2.9	3.7	6.7	4.9	2.1	2.4	3.2	2.7	38.9
Neiuifi	1.3	1.5	1.3	0.9	1.1	0.8	0.3	0.3	0.3	0.7	0.8	0.6	9.8
Ono	0	0	0	0.1	0.6	0.7	0.3	0.1	0.2	0	0	0	1.9
Aho	2	2.2	1.6	0	0.6	0.1	3.9	3.1	7.1	5.5	7.8	2.6	36.4
Sifisifi	0.7	0	0	0	0.2	0	0	0	0.1	0	0	0.1	1.1
Ika Kehe	1.2	2	2.7	1.5	1.7	1.9	1.8	1.6	1.6	2.2	2.5	1.9	22.4
Katoa Fakamahina	10.1	12.6	10.9	6.0	8.1	8.6	14.7	11.3	12.8	13.2	16.1	9.8	134.1

Tepile 6: Ola fakakatoa 'o e toutai ki he fa'ahinga 'o e palu 'i he mahina takitaha, 'i he vaha'a taimi 'o Siulai 2018 – Sune 2019. (Ma'u'anga fakamatala: Tanaki'anga fakamatala ki he toutai palu)

Ta'u	Mahina	Lahi e folau Toutai	Palu Hina	Palu Sio'ata	Palu Tavake	Palu Malau	Palu Polosi	Palu Mutumutu	Ihu Moana	Mata moana	Fakanofu Tu'i	Ikahehe	Ola Fakamahina
2018	Siulai	14	0.7	0.8	2.5	0.8	2.0	2.3	0.0	0.0	0.0	3.2	12.4
	Akosi	27	1.8	1.6	7.8	1.4	1.7	2.3	0.0	0.1	0.5	7.9	25.1
	Sepitema	19	0.7	1.6	4.4	1.6	1.5	1.0	0.0	0.0	0.0	3.6	14.3
	Okatopa	17	0.2	0.5	3.0	1.0	0.7	0.9	0.0	0.1	0.4	2.2	9.1
	Novema	32	2.1	2.0	6.8	2.5	1.9	2.2	0.1	0.1	0.1	8.2	26.0
	Tisema	32	2.3	1.6	4.6	1.5	1.9	2.4	0.0	0.0	0.1	5.9	20.1
2019	Sanuali	19	0.7	1.1	2.3	0.6	1.3	2.4	0.0	0.0	0.0	2.8	11.3
	Fepueli	12	0.3	0.2	1.4	0.7	0.2	0.2	0.0	0.0	0.0	3.2	6.2
	Ma'asi	17	1.6	10.2	3.5	1.5	0.5	0.7	0.0	0.0	0.0	2.4	20.4
	Epeleli	15	0.9	0.6	4.2	0.8	0.5	0.6	0.0	0.0	0.0	2.4	10.1
	Me	12	1.0	0.7	11.2	0.1	0.2	0.3	0.0	0.0	0.0	2.3	15.8
	Sune	24	1.5	0.5	5.2	1.6	1.6	1.4	0.0	0.0	0.0	4.8	16.7
Katoa Fakafa'ahinga			13.8	21.5	56.9	14.1	14.0	16.8	0.1	0.4	1.1	48.9	187.5

Fika 8: Ko e ola (mt) 'o e toutai ki he fa'ahinga 'o e palu pea mo e lahi 'o e folau toutai 'i he mahina takitaha ki he vaha'a taimi mei Siulai 2018 ki Sune 2019.

Maa'imoa faka'ali'ali Ngoue (RAS)

Na'e fakahoko 'a e Maa'imoa Faka'ali'ali Ngoue, Toutai, Takimamata mo e Fefakatau'aki 'i Tongatapu, Ha'apai, Vava'u, Niuafou'u, Niuatoputapu mo 'Eua. Ko e kaveinga 'o e Maa'imoa Faka'ali'ali Ngoue, Toutai, Takimamata mo e Fefakatau'aki ko e "To'ukai mo hono lohu"

Faama'i mo hono fakafanau 'o e Mokohunu

Table 7: Ko e lahi e ngaahi polokalama fakatupu mokohunu ki he 2018-19.

'Aho	Fa'ahinga 'o e mokohunu	Nga'ito lalahi	Juveniles
1/12/2018	Nga'ito	44	300,000pcs
15/12/2018	Nga'ito	20	300,000pcs
25/12/2018	Nga'ito	22	300,000pcs (est)
1/1/2019	Lomu	38	10,0000pcs (est)
17/02/2019	Nga'ito	102	10million eggs
18/02/2019	Nga'ito	102	10million eggs
16/04/2019	Nga'ito	5 mei Polo'a, 23 mei Niutao	100 million eggs again
31/05/19 date for getting brood stock	Golden sandfish	60	
1/06/2019	Golden sandfish		50 million

Faama'i mo hono fakafanau 'o e Tofe

Tepile 8: Ko e lahi e ngaahi polokalama fakatupu ki he Tofe ‘i he 2018-19.

‘Aho	Tofe
7/11/2018	Tofe iiki ‘e 1000
7/02/2019	Fua ‘e 10 miliona

Faama’i mo hono fakafanau ‘o e Vasuva

Tepile 9: Ko e lahi ‘o e polokalama fakatupu vasuva ‘i he 2018-19.

‘Aho	Fa’ahinga ‘o e vasuva	Lahi ‘o e fua
28/12/2018	Squamosa	2.200000 (tangike ‘e 2)
28/12/2018	Derasa	1.200000 (tangike ‘e 2)

Na’e tukuange ‘a e kilo ‘e 17.4 ‘o e fanga ki’i vasuva iiki ki he ‘elia ‘o pea na’e ngaue’aki ‘a e me’angaue ‘oku ne tala ‘a e ‘elia ‘o e feitu’u. (S21.05’51.57” mo e W175.14’37.79”).

Toutai ‘o e Ngūfeke moana

Tepile 10: Ola fakakatoa (kg) mo e Ivi toutai (lahi 'oe mata'u) 'oe kalasi 'o e Ngufeke (Diamond Back (DBS_W) and Neon Flying (NFS_W)) ki he fa'ahi ta'u 2018/19.

Ta'u	Mahna	Taimi toutai (houa)	Lahi 'oe laine	Lahi 'oe mata'u	DBS	DBS_W	NFS	NFS_W
2018	Aokosi	12	51	204	12	150	118	690
2019	Ma'asi	16	20	80	16	190	0	0
	Me	30	30	120	6	60	9	22
	Sune	50	50	200	7	95	30	148

2.2.6 Va'a Muimui'i Lao 'a e Toutai

Ngaahi Ola fakafonua- TSDF					
<p>A: Longomo'ui e 'ilo, poto mo e taukei faka'ekonōmika. D: Taliui ki he pule lelei mo fakamalohi'a e pule 'a e lao'. F: Lelei ange 'a hono pule'i 'o e kelekele mo e 'ataakai pea ke fakasi'isi'i e tu'u laveangofua ki he feliuliuaki 'o e 'ea.</p>					
Me'afua Ngāue (KPIs)	Taketi	Ngaahi ngāue na'e lava (makatu'unga 'i he taketi mo e me'afua ngāue)	Tafa'aki 'oku kaungatonu kiai	Uesia Fakalukufua	Palani ki he kaha'u
Ola ngāue 24: Pule'i lelei 'o e va'a ngāue, 'aki ha va fetokoni'aki mo e fetu'utaki lelei, 'o makatu'unga 'i he ngaahi taimi kuo tukupau ki he ola ngāue.					
Tanaki 'a e ngaahi ngāue 'o e va'a ki he Palani Fakata'u tolu, Patiseti pea mo e Palani fakata'u taha.	6	6	Potungāue Toutai, Potungāue Pa'anga, Komisoni ki he kau ngāue Fakapule'anga, Kapineti mo e Falealea	Toloi 'a hono ma'u 'a e taimi tukupau 'o e ngaahi ngāue 'oku fokotu'u fakaloto'i potungāue ki he Palani Fakata'u tolu, Patiseti pea mo e Palani Pule Fakata'u.	Ke to e lelei ange 'a hono muimui'i 'a e taimi tukupau 'o e ngaahi ngāue 'oku fokotu'u fakaloto potungāue.
Tanaki 'a e ngaahi ngāue 'o e va'a ki he fakafuofua 'o e fakamole fakapa'anga ki he ta'u.	1	1	Potungāue Toutai mo e Potungāue Pa'anga	Toloi 'a hono ma'u 'a e taimi tukupau 'o e ngaahi ngāue 'oku fokotu'u fakaloto potungāue ki he fakafuofua 'o e	Ke to e lelei ange 'a hono muimui'i 'a e taimi tukupau 'o e ngaahi ngāue 'oku fokotu'u fakaloto potungāue.

				fakamole fakapa'anga ki he ta'u.	
Tanaki 'a e ngaahi ngāue 'o e va'a ki he Palani Fakatau Fakapule'anga ki he ta'u.	1	1	Potungāue Toutai, Potungaue Pa'anga	Ngaahi fiema'u fakatau fakapule'anga fo'ou 'oku 'ikai ke kau 'i he Palani Fakatau Fakapule'anga ki he ta'u.	Ke to e lelei ange 'a hono fakapapau'i 'o e ngaahi fiema'u fakatau fakapule'anga ke kau 'i he Palani Fakatau Fakapule'anga ki he ta'u.
Tanaki 'a e ngaahi ngāue 'o e va'a ki he Ako Fakalalakaka ki he ta'u.	1	1	Potungāue Toutai mo e Komisoni ki he kau ngāue Fakapule'anga	Toloi 'a hono ma'u 'a e taimi tukupau 'o e ngaahi ngāue 'oku fokotu'u fakaloto potungāue ki he Ako Fakalalakaka ki he ta'u.	Ke to e lelei ange 'a hono muimui'i 'a e taimi tukupau 'o e ngaahi ngāue 'oku fokotu'u fakaloto potungāue.
Tanaki 'a e ngaahi ngāue 'a e tafa'aki 'o e va'a ki he fakamole fakapa'anga ki he mahina.	12	12	Potungāue Toutai mo e Potungāue Pa'anga	Toloi 'a hono ma'u 'a e taimi tukupau 'o e ngaahi ngāue 'oku fokotu'u fakaloto potungāue ki he fakamole fakapa'anga ki he mahina.	Ke to e lelei ange 'a hono muimui'i 'a e taimi tukupau 'o e ngaahi ngāue 'oku fokotu'u fakaloto potungāue.
Tanaki 'a e ngaahi ngāue 'o e va'a ki he Lipooti Fakata'u.	1	1	Potungāue Toutai, Komisoni ki he kau ngāue Fakapule'anga, Kapineti mo e Falealea	Toloi 'a hono ma'u 'a e taimi tukupau 'o e ngaahi ngāue 'oku fokotu'u fakaloto	Ke to e lelei ange 'a hono muimui'i 'a e taimi tukupau 'o e ngaahi ngāue 'oku fokotu'u fakaloto potungāue.

				potungāue ki he Lipooti Fakata'u	
Fakafofonga 'o e va'a 'i he fakataha fakakuata 'a e Kau Taki 'o e Ngaahi Va'a.	4	8	Potungāue Toutai	Founga lipooti 'oku 'ikai ke fu'u kaunga tonu mo e ngaahi ola ngāue.	Ke to e lelei ange 'a e founga lipooti 'o e ngaahi ola ngāue mo hono me'afua ngāue.
Fakataha fakamahina 'a e Va'a	12	12	Potungāue Toutai	Toe lelei ange 'a hono muimui'i 'a e fakahoko fatongia 'o e va'a	Hokohoko atu pe 'a e fakataha he mahina kotoa
Tanaki 'a e ngaahi ngāue 'o e va'a ki hono vakai'i 'a e fakamatala ngāue 'o e Potungāue ki he ta'u fakatatau ki he ola ngāue 'o e Palani fakata'u tolu mo e ta'u taha.	1	1	Potungāue Toutai mo e Komisoni ki he kau ngāue Fakapule'anga	Feto'aki 'i he felotoi 'i hono vakai'i 'o e fakamatala ngāue 'i he va 'a e tokotaha ngāue mo e taki ngāue.	Ke to e leleiange 'a e femahino'aki 'o e fakamatala ngāue 'a e tokotaha ngāue mo e taki ngāue 'i he taimi 'oku fakahoko ai 'a hono vakai'i 'a e fakamatala ngāue ki he ta'u.
Tanaki 'a e ngaahi ngāue 'a e tafa'aki 'o e va'a ki he Founga Pule'i 'o e Fakahoko Ngāue (PMS)	2	2	Potungāue Toutai, Potungāue Pa'anga mo e Komisoni ki he kau ngāue Fakapule'anga	1) Ta'ekakato pe 'ikai ke kakato 'a e fakamatala fakaikiiki 'o e fakahoko fatongia. 2) Tolo'i 'a hono ma'u 'a e taimi tukupau 'o e ngaahi ngāue 'oku fokotu'u	1) Fakahoko ma'u pe 'a e ako ki he kau ngāue fekau'aki mo e ngaahi 'elia 'oku fokotu'u ko ha tafa'aki 'oku matavaivai. 2) Ke to e lelei ange 'a hono muimui'i 'a e taimi tukupau 'o e ngaahi ngāue 'oku fokotu'u fakaloto potungāue.

				fakaloto potungāue ki he founga pule'i 'o e fakahoko ngāue.	
Ola ngāue 25: Ke to e longo mo'uiange mo matu' aki malu hono fakahoko ngāue ki he laiseni pehe ki hono tokanga'i 'a e polokalama tu'utu'uni ngāue ki hono muimui'i 'o e Toutai ta'efakalao 'o fou he founga 'oku matu'aki malu.					
Ko hono to e vakai'i mo fakapapau'i 'a e tu'utu'uni ngāue ki hono muimui'i 'a e lao toutai.	1	4	Potungāue Toutai mo e Timi ngāue 'a e ngaahi Potungāue felave'i 'a e Pule'anga ki hono muimui'i e lao toutai mo e tu'utu'uni	'ikai malava ke muimui e kaungāue ki he hokohoko 'o e tu'utu'uni ki hono muimui'i 'o e Lao Toutai mo e tu'utu'uni, 'i he taimi 'oku fakahoko ai ha fakatotolo'i ha toutai ta'e-fakalao, sivi 'o ha vaka, pehe ki hono fakahoko honau fatongia ko e kau 'ofisa-fakamafai. Si'isi'i mo e ngaahi fakamatala falala'anga oku tanaki 'i he taimi totonu. Fiema'u ke lahi e ngaahi ako ke fakahoko ki he kaungāue ke tokoni ki hono fakalalakaka'i 'enau	Kau katoa 'a e kaungāue 'o e Va'a muimui'i e lao Toutai ki hono fa'u 'o e hokohoko ki he ngaahi tu'utu'uni fakangāue ki hono muimui'i 'o e tu'utu'uni.

				taukei.	
Lahi 'o e ngāue ki hono sivi'ivi' na'e fakahoko 'o fakatatau ki he tu'utu'uni ngāue.	80	155	Potungāue Toutai, Potungāue Polisi, Kau 'Eikivaka, Va'a Tautahi 'a e kau tau 'a 'ene 'Afio.	'ikai ke fakahoko ma'u pe 'e he kaungāue 'a e founa ki hono sivi mo fakapapau'i 'oku muimui e kakai ki he lao tupu mei he kaungatamaki fakakaungāue, ikai ke ma'u ha taukei fe'unga, pea iku 'o toloi e ngāue pea a'u pe ki hono tuku 'o ikai to e fakahoko e ngāue ko ia.	'Oku fiema'u ke 'omai 'a e ngaahi maumau lao kotoa pe ke talanoa'i , pea ke vakai'i pe 'oku fu'u fakatu'utamaki, pe 'ikai ke fu'u fakatu'utamaki, kae lava ke ma'u ha fakafuofua lelei ki he ngaahi tu'utu'uni ke fakahoko, pe ko hono faka'ilo pe ko e tohi fakatokanga.
Lahi e peseti 'o e ngaahi laiseni mo e tohi ngofua 'oku foaki 'i loto he 'aho ngāue 'e 3 na'e ma'u ai 'a e tohi kole.	100	80%	Potungāue Toutai Tokotaha ma'u Laiseni (vaka toutai, Kautaha 'ave ika mo'ui ki tu'apule'anga, pa ika, faama ika) Tokotaha Folau'eve'eva (Tonga mo Tu'apule'anga) Tokotaha fekumi fakasaienisi	Ko hono toloi e taimi 'oku fakahoko ki hono siofi e ngaahi foomu Laiseni tupu mei he 'ikai ha founa fakalele 'o e ngaue tu'u ma'u ke muimui ki ai 'a e 'ofisa 'i hono fakahoko 'o e ngaue pea mo hono faile fakalelei 'o e ngaahi foomu ki hono to e vakai'i 'amui 'o ka	Fakahoko ha ngaahi polokalama ke mau fetalatalanoa'aki vaofi ai mo e kau ma'u Laiseni koe'uhi ke ta'ota'ofi 'a e ngaahi palopalema felave'i mo 'enau ngaue pea mo hono to e toloi 'enau Laiseni fo'ou 'oku fakahu mai. Ke fakalele ha ngaahi ako fakaloto Potungāue pe 'a e toutai ki Tongatapu, Vava'u, Ha'apai pea mo e ongo Niua felave'l mo e ngaahi ngaue 'oku fakahoko he va'a Laiseni koe'uhi

				<p>fiema'u.</p> <p>Ke toe fakalelei'l 'a e tauhi 'o e lekooti 'o tatau pe 'i he misini fakatekinikale pea mo e tohi faile.</p>	<p>ko e ngaahi taimi 'oku hoko ai ha ngaahi palopalema mei motu 'oku nau malava lelei pe 'o fakahoko hono solova 'o 'ikai to e fakaongoongo mai ki he 'ofisi 'i Tongatapu ni.</p> <p>Ako'i 'a e kau 'ofisa mei he ngaahi va'a kehe ke nau tokoni mai ki hono fai 'a e ngaahi ngaue fakalaiseni 'i he taimi 'oku mama'o atu ai 'a e 'ofisa Laiseni 'i he ngaahi 'uhinga ko e mahaki fakaesino pe ko e folau fakatu'apule'anga pe ha mo ha to e ngaahi 'uhinga kehe pe.</p>
<p>Lahi e peseti hono foaki ngaahi tohi fakamo'oni 'o e to'o e tukuhau 'i loto he 'aho ngāue 'e 3 na'e ma'u ai 'a e tohi kole.</p>	100	100%	<p>Potungaue Toutai</p> <p>Tokotaha ma'u Laiseni ki he faama ika</p> <p>Mo e vaka toutai</p> <p>Tokotaha 'oku 'o'ona e ngaahi vaka iiki kuo lesisita 'e he Potungāue</p>	<p>'Ikai ha ngaahi palopalema felave'l mo e ngaue ko 'eni 'i he taimi na'e fakahoko ai lipooti ko 'eni.</p>	<p>Ko hono to e siofi ange 'a e tokotaha ma'u ngofua ke mahino pe 'oku 'ikai ke ne maumau'i 'a e tu'utu'uni ngaue 'a ia 'oku foaki fakataha mo e ngaahi tohi ngofua ki he ngāue ko 'eni.</p>
<p>Ko hono toe vakai'i mo sivi'i fakatau 'ae tu'utu'u ni ngāue ki he ngaahi Laiseni ki he Toutai.</p>	1	90%	<p>Potungaue Toutai</p> <p>Tokotaha ma'u Laiseni ki he faama ika</p> <p>Mo e vaka toutai</p>	<p>'Oku 'i ai 'a e ngaahi tu'utu'uni ngaue 'oku foaki mo e ngaahi Laiseni 'oku 'ikai te ne fakahaa'l</p>	<p>Ko hono sivi'l fakata'u 'o e ngaahi tu'utu'uni ngaue ki he Laiseni kotoa oe ke fakakau ia 'l he palani ngaue 'o e va'a ni.</p> <p>Ke fakahoko ha ki'i talatalanoa</p>

			<p>Tokotaha 'oku 'o'ona e ngaahi vaka iiki kuo lesisita 'e he Potungaue</p> <p>Tokotaha fekumi fakasaienisi</p> <p>Tokotaha ma'u Laiseni (vaka toutai, Kautaha 'ave ika mo'ui ki tu'apule'anga, pa ika, faama ika)</p>	<p>mo fakafaikehekehe'i ha me'a mo'ui 'a ia 'oku tapui ke uta ki muli 'i he taumu'a fakakomesiale hange ko ia ko e ngaahi tala'i 'anga 'e ni'ihii 'a ia 'oku malu'i kinautolu 'e he ngaahi konivesio 'o e lao toutai 'a e ngaahi pule'anga fakatahataha.</p> <p>Ko e ngaahi ngaue ki hono muimui'i 'o e lao 'oku 'ikai ke ne poupoua 'a e ngaahi tu'utu'uni ngaue 'e ni'ihii kuo foaki fakataha mo e ngaahi Laiseni hange ko hono sivi'i 'o e ngaahi feo ke hu ki tu'apule'anga, fakapapau'i e ngaahi feitu'u 'oku fai mei ai e toutai'i ko 'eni 'o e feo 'e he kau ma'u Laiseni 'a ia ko e ngaahi feitu'u pe</p>	<p>mo e kakai tautautefito ki he kau ma'u Laiseni felave'i mo e mahu'inga e muimui pau ki he ngaahi tu'utu'uni ngaue 'oku foaki kia kinautolu fakataha mo 'enau Laiseni koe'uhi he 'oku kau 'eni he me'a mahu'inga 'oku sivi'i 'aki 'enau foomu kole laiseni fo'ou hoko.</p>
--	--	--	--	---	--

				<p>'eni 'oku ha he tu'utu'uni ngaue kuo foaki kia kinautolu pea mo e ngaahi naunau toutai ta'efakalao ke siofi 'oku 'ikai ngaue'aki 'e he kau toutai.</p> <p>Ko e palani ki hono muimui'i e tu'unga fakahaiesini 'o e ngaahi kautaha ika</p> <p>'oku fiema'u ke fakafo'ou 'a ia ko e palani ko 'eni 'oku ha pe ia he tu'utu'uni ngaue 'oku foaki fakataha mo e Laiseni.</p>	
<p>Peseti 'o e vaka toutai kuo 'osi lesisita ki he toutai mamaha pea 'oku si'i hifo he mita 'e 8</p>	100	100%	<p>Kau toutai mamaha Potungaue Toutai</p>	<p>Fiema'u ke fakahu 'a e foomu lesisita ki loto ki he teitapeisi 'a e MCS 'a ia 'oku 'i he malumalu 'i he polokalama muimui'i 'o e toutai 'i he matafanga 'a e SPC.</p>	<p>Lolotonga lele pe 'a e ngaue ka 'oku fiema'u ke fakakau 'a e potungaue felāve'i kae tautau tefito ki he tafa'aki ngaue ki hono lesisita 'o e fanga ki'i vaka iiki 'i he Malini</p>

				'I he lolotonga ni, 'oku fakahu pe ki he foomu excel	
Fakahū 'a e fakamatala (koloa hū atu ki tu'apule'anga, toutai 'o e me'a mo'ui 'o 'oseni, koloa mei 'oseni fakataumu'a ki he ma'u me'a tokoni, koloa tute faka'atā)	100	100%	Ngaahi kupu felāve'i Potungāue Toutai	Fiema'u ke 'a e teitapeisi lolotonga ke hiki'i hake ke fenapasi mo e 'analaiso 'o e fakamatala 'oku fiema'u ke vahevahe mo e potungāue felāve'i 'o kau ki ai 'a e ngaahi lipooti CITES	Fakamatala ki he ngaahi koloa mei 'oseni kuo fakahu ki he ngofua CITES ke feau 'a e ngaahi fiema'u fakalipooti 'a e Sekelitali ki he CITES ke fakakakato 'aki 'a e fatongia 'o Tonga ko e memipa ki he konivēsio.
Ol'a e ngāue 26: Ke to e hiki'i hake ngaahi ngāue ki hono muimui'i mo le'ohi e ngaahi vaka toutai fakavaha'a Pule'anga pehe ki he fakaloto-Fonua 'i he 'uhinga ki hono malu'i e ngaahi vaka toutai ta'efakalao.					
Ko e lahi 'o e ngaahi folau toutai 'a e ngaahi vaka toutai muli kuo fakaheka ai e kau Taulama Fakamafai 'a e Potungāue	12	23	Potungāue Toutai Taulama Fakamafai Kautaha Toutai/ Fakafofonga	A'usia e taumu'a ngāue. Tupu mei he to e lahiange e ngaahi vaka toutai na'e laiseni, na'e to e lahi ai pe mo e ngaahi folau toutai na'e fakaheka ai e kau Taulama Fakamafai	'Oku 'i ai e fiema'u ke kei fakahoko pe hono teu'i mo ako'i ha kau Taulama Fakamafai fo'ou, ke malava ke ne feau e tu'utu'uni ki hono fakaheka e Taulama Fakamafai 'i he folau toutai kotoa pe 'a e ngaahi vaka toutai muli . 'I he taimi e ni'ihī 'oku fakahifo mai ai 'a e kau Taulama Fakamafai ke kau ki he ngaahi ako mo e fakataha 'oku fiema'u

					ke nau kau ki ai.
Ko e lahi 'o e ngaahi folau toutai 'a e ngaahi vaka toutai faka lotofonua kuo fakaheka ai e kau Taulama Fakamafai 'a e Potungāue	24	15	Potungāue Touati Taulama Fakamafai KautahaToutai/ Fakafofonga	'ikai ke a'usi'a e taumu'a ko 'eni tupu mei he tokosi'i e kau taulama fakamafai' kae hiki hake 'a e tokolahi 'o e 'u vaka toutai muli. 'Oku mu'omu'a ma'u pe ke fakaheka 'a e kau taulama fakamafai he ngaahi vaka toutai muli pea ko e toenga pea toki fakaheka he ngaahi vaka toutai fakalotofonua.	'Oku kei fiema'u pe ke fakahū mai ha kau 'ofisa taulama fakamafai ke feau 'a e ngaahi fiema'u taulama fakamafai ki he ngaahi vaka muli mo e fakalotofonua.
Lahi 'o e Peseti 'o e ngaahi folau toutai 'oku fakaheka ai e kau Taulama Fakamaafai,'i he ngaahi vaka talite mo 'Amelika pe mo Cook Island.	100	100	Potungāue Toutai Taulama Fakamafai Ngaahi kautaha/ Fakafofonga FFA Kakai 'o e Pasifiki	'Oku fakakakato ma'u pe e ngaahi fiema'u 'a e FFA mo Cook Island 'i he taimi 'oku nau kole mai ai ha taulama fakamafai ke fakaheka 'i he 'enau ngaahi vaka. 'Oku fakalotolahi'i	Fiema'u ke fa'u ha alepau moe FFA 'o hange ko e ngaahi ta'u kimu'a, 'a ia na'e tu'uma'u pe 'a e lahi 'o e folau ki he'etau kau 'ofisa Taulama Fakamafai pea 'oku fu'u mama'o ange ia ki he tali ki ha toki fiema'u. Ko e lahi ange 'a e folau 'a e 'ofisa taulama fakamafai, ko e lahi ange ia 'a e pa'anga 'oku ne

				<p>ma'u pe 'a e kau taulama fakamafai ke nau tanaki mai ha ngaahi fakamatala lelei mo falala'anga koe'uhi ke nau ma'u ha ngaahi totongi oku to e leleiange.</p> <p>Ko e ngaahi vaka ko 'eni 'oku to e ma'olunga ange 'enau totongi 'i hono fakahoa kihe totongi he vaka toutai muli mo e vaka toutai fakalotonoua</p>	tanaki mai.
Lahi 'a hono fakatonutonu mo fakamaaka e ngaahi fakamatala 'oku tanaki mai 'e he Taulama Fakamafai 'o fakatatau kihe founga ngāue	36	38	Potungāue Toutai Taulama Fakamafai Taulama Fakatonutonu SPC & FFA	'Ausia 'a e taketi, lahi 'a e kau 'ofisa taulama fakatonutonu na'e ako'i pea fakamafai'i ke ne fakahoko 'a e fakatonutonu	Kumi ha tokoni fakapa'anga ki he 'ofisa taulama fakatonutonu ke kau ki he ngaahi ako mo e fakataha fakafeitu'u ke langa hake 'a e tu'unga 'ilo mo e poto'i ngāue.
Tokolahi 'o e kau Taulama Fakamafai na'a nau kau atu kihe ngaahi ako faka	3	9	Potungāue Toutai Taulama Fakamafai		Kumi ha tokoni ke fakapa'anga'aki ha ngaahi ako ke fakatokolahi e kau taulama fakamafai , pea mo fakakau atu

feitu'u 'ihe Pasifiki					e Taulama fakamafai ki he ngaahi ako fakafeitu'u 'i he Pasifiki ke fakalalakaka ai 'e nau 'ilo mo e taukei ngāue
Lahi 'o e ngaahi fakamatala na'e tanaki 'ehe Taulama Fakamafai kuo fakahū totonu mo maa ki he taimi na'e fai ki ai e femahino'aki	36	30	Potungāue Toutai SPC & FFA Kau ma'u vaka	Lolotonga ni ko e toko taha pe 'oku ne fakahū e ngaahi fakamatala 'oku tanaki mai 'e he Taulama Fakamafai.'Oku 'ave leva 'a e ngaahi fakamatala 'oku tanaki mai mei he ngaahi vaka toutai muli ki he SPC ke nau fakahū, ka e fakahū leva e ngaahi fakamatala mei he ngaahi vaka fakalotofonua 'i he 'ofisi 'o e Potungāue Toutai	Fakatokolahi e kaungāue 'aki ha toko taha pe ua ke tokoni ki hono fakahū e ngaahi fakamatala 'oku tanaki mai 'e he Taulama Fakamafai
Lahi 'o e ngaahi 'ata ki hono muimu'i 'o e ngaahi vaka toutai takitaha	55	68	Potngāue Toutai 'Eikivaka, Ma'u vaka mo e Fakafofonga	A'usia 'a e taketi pea lahi mo hono muimui'i 'a e 'u vaka toutai koe'uhi ko e tokolahi ange lahi 'o e vaka muli kuo laiseni	Fiema'u ha 'initaneti mavahe pe ma'ae tafa'aki VMS

<p>Peseti 'o e founa ki muimui'i mo hono lekooti 'o e ngaahi ola ki he toutai ta'efakalao bea mo e toutai'i 'o e ngaahi me'amo'ui 'oku 'i he lisi 'o e konivesio ki he me'amou'i kuo kamata ke molia atu mei he fonua mo 'oseni.</p>	<p>100</p>	<p>75</p>	<p>Potungāue Toutai Tokotaha ma'u Laiseni (vaka toutai, Kautaha 'ave ika mo'ui ki tu'apule'anga, pā ika, faama ika) Tokotaha toutai fakalotofonua</p>	<p>'Oku 'ikai ha lao mo ha tu'utu'uni fakalotofonua felave'i mo e konivēsio ki he ngaahi me'a mo'ui kuo kamata ke molia atu, 'a ia ko e ngaahi palani toutai kuo 'osi fa'u he Potungāue, fakataha mo e ngaahi tu'utu'uni ngāue 'oku foaki fakataha mo e Laiseni, 'oku ngāue'aki ia ki hono fakafelave'i mo e konivesio mo hono muimui'i ofi koe'uhī ke faingofua hono solova 'a e ngaahi palopalema 'oku hoko mai felave'i mo e konivesio ko 'eni. Ko e lahi 'o e kau ma'u Laiseni, 'oku 'ikai te nau 'ilo kinautolu ki he fo'i konivesio ko 'eni</p>	<p>'Oku fakaangaanga ke liliu e tohi ngofua ki he uta ki tu'apule'anga 'a e ngaahi me'amo'ui 'oku ha he konivēsio (CITES) ke ngāue'aki 'e he potungāue. Fokotu'utu'u ha ngaahi polokalama televisone, fakataha fakakolo, 'a'ahi ki he ngaahi 'apiako ke talatalanoa felave'i mo e konivēsio ko 'eni mo 'ene mahu'inga ki hotau fonua pehe foki ki hono ngaahi lelei tautautefito ki hono uta atu 'a e ngaahi me'a mo'ui ki tu'apule'anga.</p>
--	------------	-----------	--	--	--

				(CITES). Ko hono lekooti mo lipooti 'o e ngaahi palopalema mo e ngāue felave'i mo e konivesio (CITES) ko 'eni.	
Lahi 'a hono ngāue'aki e vakale'o mo e laulāpuna ki hono siofi mo malu'i e potu tahi o Tonga	7	9	Potungāue Toutai Kakai 'o e Fonua	Na'e a'usia 'a e taumu'a ko 'eni , tupu mei he to e lahiange hono le'ohi mo siofi 'e he ngaahi vaka le'o mo e laulāpuna 'a e potu tahi 'o Tonga ni. Na'e fakapa'anga mei he pa'anga tokoni 'a 'Aositelelia mo Nu'usila.	Ngāue vaofi mo e ngaahi Potungāue fekau'aki ka e tautautefito ki he ngaahi kautaha mei muli 'oku nau fakapa'anga 'a hono le'ohi 'a e potutahi 'o Tonga ni.

2.2.7 Polokalama ki hono Tokanga'i 'o e Potutahi Feitu'u Pasifiki (PROP) 'Iuniti Pule'I 'o e Poloseki (PMU)

Ngaahi Ola fakafonua- TSDf

A: Longomo'ui e 'ilo, poto mo e taukei faka'ekonōmika.

D: Taliui ki he pule lelei mo fakamalohi'a e pule 'a e lao'.

F: Lelei ange 'a hono pule'i 'o e kelekele mo e 'ataakai pea ke fakasi'isi'i e tu'u laveangofua ki he feliuliuaki 'o e 'ea.

Me'afua Ngāue (KPIs)	Taketi	Ngaahi ngāue na'e lava (makatu'unga 'i	Tafa'aki 'oku kaungatonu kiai	Uesia Fakalukufua	Palani ki he kaha'u
----------------------	--------	--	-------------------------------	-------------------	---------------------

		he taketi mo e me'afua ngāue)			
Ola Ngāue 27: Fakahoko 'a e pule lelei ki hono pule'i 'a e poloseki ki hono fakahoko ki he Palani ki he Sekitōa Toutai					
Fa'u 'a e tohi fakahinohino ngāue ki hono fakahoko 'oe poloseki PROP, pea toutou vakai'i mo 'Atita'i	'lo/'Ikai	'lo	Ngaahi Potungaue felave'i Sekitōa felave'i	Neongo 'a hono tali 'e he CEO pea moe TWG, 'oku kei fakatatali ki he ngaahi fakalelei to e tanaki mai mei he Pangikee 'a Mamani.	'I hono ma'u kotoa 'a e ngaahi tanaki mai 'e fai leva hono siofi mo felotoi ki he ngaahi fokotu'u ke aofanagatuku lolotonga 'a e misiona mei he Pangikē 'a Mamani (WB) 'i he 8- 11 'Okatopa
Lahi 'o e ngaahi fakataha fakamahina 'o e ngaahi kupu fekau'aki ki hono fakalele 'a e poloseki PROP	12	3 (‘Epeli - Sune)	Potungaue Toutai 'Iuniti Pule'i Poloseki	Hokohoko atu pe 'a e fakataha 'ikai ke to e si'i hifo he tuó taha he mahina mo e kau HODs mo e HOS; fakauike 'a e fakataha 'a e timi PSOP.	Kau mai ki ai mo e kau ngāue 'o e ngaahi va'a ki he ngaahi alea 'i he 'uhinga ke lahi ange 'a e ngaahi fakakaukau tanaki mai mo to e loloto ange 'ilo.
Lahi 'o e ngaahi ngaue fakatau koloa kuo kakato 'i loto 'i he mahina 'e 4 hili hono tali.	3	7	Ngaahi Potungaue felave'i 'Iuniti Pule'i Poloseki	Ngaue ki hono fakapapau'i 'o e kau unga ngāue kimu'a pea kamata 'a PMU, fakatau 'o e misini hiki tatau mo e me'alele 'i loto he mahina 'e 3 mei hono tali.	Taimi nounou ka e vave 'a e taimi ke tali ai 'a e palani
Lahi 'oe ngaahi lipooti kuo fakahū ki he Pangikē 'a	12	-	Ngaahi Potungaue felave'i	Taimi lipooti faka'ofisiale kamata 'i Siulai 2019 (pea	Mei Siulai, lipooti fakamahina ke kakato pea fakahū 'i he uike hono ua 'o e mahina hoko Mei

Mamani 'i he taimi totonu.			'Iuniti Pule'i Poloseki	kamata 'o e poloseki) 'o fakatatau ki he kaveinga kuo a'usia. Lipooti fakaangaanga (ki he founa mo e kano lipooti) fakahū ki he Potungāue 'i Mē, 2019	'Aokosi, kamata fakahū atu lipooti fakakuata, pa'anga, fakatau koloa, mo e M&E.
Ola Ngāue 28: Pule'i lelei 'a e 'Iuniti 'oku ne tokanga'i 'a hono fakalele 'a e poloseki PROP kai kiai 'a e aleapau 'oe kau unga ngāue mo hono tokanga'i 'o e pa'anga 'o fakatatau ki he tu'utu'uni 'a e Pangikee 'a Mamani					
Peseti 'o e kau unga ngaue kuo fakangaue'i mo maau 'enau aleapau 'i loto 'i he mahina 'e 4 hili hono tali.	100	-	Ngaahi Potungāue felave'i 'Iuniti Pule'i Poloseki	Ke kamata 'i Siulai 2019 'o hangē ko e Palani Ngāue 'a e 'Iuniti 'oku nau pule'i mo fakalele 'a e poloseki	Hokohoko atu pe 'a hono ngaue'l 'o e ngaahi taketi 'o hangē 'oku hā he palani ngāue
Tu'utu'uni ngaue 'a e kau unga ngaue ke muimui'i fakata'u 'oku fenapasi moe me'afua ki he fakahoko fatongia 'a e kau ngaue	2	'Io	Ngaahi Potungāue felave'i 'Iuniti Pule'i Poloseki	Lipooti ngāue fakauike 'a e kau ngāue 'o e PMU 'oku fakahū ke ne muimui'i 'oku fakahoko pe 'a e ngāue ki he ngaahi taumu'a ngāue. Ngaahi tu'utu'uni ngāue PMS 'oku fakalelei'i pea tali ma'ae PMU pea 'e	Ngaahi Tala Fatongia ke to e vakai'i (liliu 'oka fiema'u) ka e 'oua to e tomui ange 'i Me,2020.

				ngaue'aki ia ki hono sivi 'o e fakahoko fatongia mei Tisema 2019 ki Sanuali 2020	
Palani, pule'i lelei 'a e patiseti ki he poloseki PROP pea mo muimu'i 'oku 'ikai ke laka hake 'a e fakamole 'i he palani patiseti 'o fakatatau mo e ngaahi taimi pau 'oku tuku mai 'e he Pangikē 'a Mamani mo e Potungāue.	'lo/'Ikai	'lo	Ngaahi Potungāue felave'i 'Iuniti Pule'i Poloseki	Fakamatala pa'anga fakamahina (kau ki ai 'a e fakama'opo'opo 'o e patiseti) 'i loto he taimi fiema'u pea mo hono toutou vakai'i 'e he CSU mo e Potungāue Pa'anga. Pa'anga Teuteu 'o e Poloseki na'e ngaue'aki 'i he vaha'a taimi ko 'eni pea 'oku ma'opo'opo mo totonu 'a e fakamatala pa'anga pea 'i loto pe he patiseti.	Fuofua Lipooti fakataimi 'ikai ke 'Atita'i (fakakuata) ke fakahū ki he Pangikē 'a Mamani 'i he 'aho 15 'Aokosi 2019.

*'lo/'Ikai

2.3 Tafa'aki Pule'i 'o e Pa'anga

2.3.1 Patiseti

Ko e fakakātoa 'o e patiseti ki he pa'anga hu mai', na'e hiki hake mei he **\$3,667,300** 'i he ta'u fakapa'anga 2017/18 ki he **\$4,260,200** 'i he ta'u fakapa'anga 2018/19. Ko e tanaki pa'anga mei he ngaahi ma'u'anga pa'anga pau, na'e tupu 'aki 'a e **\$576,416** mei he **\$2,823,542** he 2017/18 ki he **\$3,399,958** he 2018/19.

Ko e vahenga ko e 'inasi lahi taha ia he patiseti 'o e ta'u fakapa'anga 2018/19 ko e **47.1%**. Ko e toenga leva 'o e patiseti **52.9%** ko e pa'anga ngāue ia'. Ko e fakaikiiki mo hono vahevahe 'o e patiseti 'oku ha he tepile 'i lalo.

Fakafehoanaki 'o e Pa'anga 'o e ta'u fakapa'anga 2017/18 mo e 2018/19 mo hono ngaahi vahevahe:

Pa'anga Hu mai mo hono Vahevahe	2017/18 (T\$)	2018/19	Faikehekehe
Kau ngāue tu'uma'u (10)	1,819,300	2,007,400	188,100
Kau ngāue lau'aho (11)	-	42,600	42,600
Fefononga'aki mo e fetu'utaki (12)	541,500	624,000	82,500
Tokanga'i mo tauhi me'angāue (13)	387,000	413,500	26,500
Totongi koloa mo e fakahoko ngāue (14)	628,700	798,000	169,300
Me'a'ofa fakangāue mo e 'inasi (15)	116,300	121,300	5,000
Ngaahi koloa (20)	174,500	253,400	78,900
Fakakatoa	3,667,300	4,260,200	592,900

2.3.2 Tanaki Pa'anga

Ko e katoa 'o e lipooti ki he pa'anga tanaki', na'e fe'unga mo e **\$3,399,958**, 'a ia ko e **\$2,374,664 (69.8%)** na'e ma'u ia mei he pa'anga Talite Toutai mo 'Amelika; **\$360,275 (10.6%)** na'e tanaki ia mei he ngaahi laiseni toutai, ko e , **\$606,328 (17.8%)** na'e tanaki ia mei he ngaahi totongi ngāue'aki ngaahi naunau toutai pea ko e **1.8%** (\$58,691) mei hono fakatau atu ngaahi koloa toutai.

Tanaki pa'anga mei he ngaahi ma'u'anga pa'anga tukupau

<i>Ma'u'anga pa'anga</i>	Patiseti 2018/19	Tanaki pa'anga 'aho Sune 30,2019	+/- palanisi	Peseti (%)
Talite Toutai mo 'Amelika	1,351,400	2,374,664	1,114,486	176%
Fakatau atu 'o e ngaahi koloa toutai	60,000	58,691	140,369	98%
Totongi ngāue'aki 'o e naunau toutai	907,300	606,329	- 66,045	67%
Ngaahi laiseni	681,300	360,275	- 81,268	53%
Fakakatoa	3,000,000	3,399,958	944,215	113%

Tanaki pa'anga mei he ngaahi ma'u'anga pa'anga 'ikai tukupau mo e ngaahi poloseki fakalalakaka

Ma'u'anga pa'anga	Pa'anga ngāue mei he 2017/18	Pa'anga fo'ou 2018/19	Patiseti Liliu	Collection 2018/19	Tanaki	Palanisi	Peseti (%)
Tukuhau fakatau	79,929				109,187	-	
Ponite pa ika	1,300				1,600	-	
Ngaahi poloseki fakalalakaka	1,378,131	389,154	1,780,037	465,295		1,314,742	
Fakakatoa	1,117,883	389,154	1,780,037	465,295	1,10,787	1,314,742	73.8%

Tanaki pa'anga mo hono fakahoa 'o e Ta'u Fakapa'anga 2017/18 mo e Ta'u Fakapa'anga 2018/19

Ma'u'anga Pa'anga	Ta'u Fakapa'anga 2017/18	Ta'u Fakapa'anga 2018/19	Faikehekehe (+/-)
Ma'u'anga pa'anga tukupau	1,706,000	3,000,000	1,294,000
Fakatau atu 'o e ngaahi koloa toutai	215,369	58,691	-156,678
Talite Toutai mo 'Amelika	2,034,586	2,374,664	340,078
Totongi Ngāue'aki 'o e ngaahi naunau toutai	443,955	606,329	162,374
Ngaahi Laiseni	129,632	360,275	230,643
Katoa	2,823,542	3,399,958	576,416
Ma'u'anga pa'anga 'ikai tukupau			
Tukuhau fakatau	79,929	109,187	29,258
Ponite pa ika	1,300	1,600	300

Ngaahi poloseki fakalakalaka	1,036,564	1,780,037	743,473
Katoa	1,117,793	1,890,824	773,031
Fakakatoa	3,941,335	5,290,782	1,349,447

2.4 Fefakatau'aki Fakapule'anga

Ta'u fakapa'anga	Lahi 'o e kole na'e fakahū	Lahi 'o e kole na'e tali	Lahi 'o e kole na'e fenapasi mo e lao	Lahi 'o e kole na'e 'ikai fenapasi mo e lao	% na'e fenapasi mo e lao	% na'e 'ikai fenapasi mo e lao
2017 - 2018	19	14	14	0	100%	0%
2018 - 2019	5	4	4	0	100%	0%

Founga Fefakatau'aki fakapule'anga	2017 – 2018 FY	2018 – 2019 FY
Fiema'u Fakamahu'inga	10	3
Talamahu'inga Fakangatangata	3	1
Kautaha pe 'e taha	0	0
Talamahu'inga Filifili pe	0	0

2.5 Pule'i 'o e koloa 'a e Pule'anga

Lesisita 'a e naunau 'o e Potungāue Toutai 'i he 30 Sune 2019

Ngaahi naunau	Mahu'inga 'i he Ta'u Fakapa'anga 2017/18	Mahu'inga 'i he Ta'u Fakapa'anga 2018/19	'Uhinga
Fale mo e ngāue mamafa	\$12,971,125.29	\$12,502,247.09	Ko hono to e fakafo'ou e 'ato 'o e fale tangike fakafanau 'a e Toutai hili ia hono maumau'i 'e he Saikolone Gita pea mo hono lang'a e tau'anga me'alele fo'ou ma'ae ngaahi me'alele 'a e Potungāue.

Me'alele	\$325,561.36	\$427,092.77	To e hiki hake mahu'inga 'o e ngāue na'e fakahoko ko e'uhi pe kuopau ke fakahoko e sivi fakakuata ki he me'alele fakakatoa 'e 10.
Polokalama Komipiuta	-	-	'ikai Ngāue'aki
Naunau Komipiuta	\$103,429.00	\$111,380.32	To e hiki hake mahu'inga ko e'uhi ko e to e tokolahi ange kau ngāue fo'ou pea mo hono fakalelei e ngaahi me'angāue ki he ICT.
Ngaahi me'angāue kehe kau ai misini pulusi, hiki tatau pea mo e naunau faka'ofisi	\$140,373.70	\$218,464.12	To e hiki hake mahu'inga ko e'uhi ko e to e tokolahi ange kau ngāue fo'ou pea mo hono fakalelei e ngaahi me'angāue ki he ICT.
Naunau faka'ofisi	\$36,140.27	\$50,329.17	Tokolahi e kau ngāue pea mo fetongi e ngaahi naunau 'ofisi motu'a.
Me'angāue	\$140,373.70	\$218,464.12	Tokolahi ange kau ngāue
Mahu'inga fakakatoa	\$13,717,003.32	\$13,527,977.59	Holo'aki 6.45%

3. Ngaahi Pole Fakangāue

3.1 Ngaahi pole fakangāue

Va'a Ngāue	Ngaahi Pole	Founga tokoni
Ngaahi pole fakalukufua	Fua ó e fakahoko ngāue	Talatalanoa mo e KOMISONI KI HE KAU NGĀUE fekau'aki mo e tuku tau'ataina 'i he lipooti fakakuata pea mo e ngaahi me'a fo'ou tanaki
	Tokosií kau ngāue	Teuteu 'a e kole ki he ngaahi lakanga fo'ou ma'a e Potungāue.
	Fakangatangata 'a e pa'anga Patiseti	Fakalahi 'a e vahevahe 'i he Patiseti pea fakamatala'i 'a e 'uhinga ke malohi
	Siísii me'angāue fakatekinikale (vaka mo e me'alele)	Kumi ha pa'anga ke kumi aki á e naunau fakatekinikale.
	'ikai maú 'a e taukei ngāue fe'unga ki hono puleí mo fakalakalaka ó e ngaahi poloseki	Fakahoko ha ako ki he fe'unga ki hono puleí mo fakalakalaka ó e ngaahi poloseki
	Siisii á e faingamalie ako (nounou pe loloa)	Fakahoko ha savea fakatau kihe fiema'u ako 'a e potungāue pea muimui'i hono fakahoko
	Siísii á e 'ofisi tautau tefito ki he 'otumotu	Kole ha pa'anga ki he ngaahi kautaha muli pea mo hiki'i hange 'a e Patiseti tukupau 'a e Potungāue pea mo fakamatala'i ke 'uhinga malohi
'Ofisi 'o e 'Ofisa Pule Ngāue	Siisii á e me'angāue fakatekinikale ki he ata mo e lea	Kole ha pa'anga ki he ngaahi kautaha muli pea mo hiki'i hange 'a e Patiseti tukupau 'a e Potungāue pea mo fakamatala'i ke 'uhinga malohi
	'ikai ha founga ako feúnga ki he komiuniti	Teuteu ha ako felave'i mo e ngaahi founga
Va'a Saienisi 'o e Toutai	Tuútuúni fe'unga ki he Feituu Puleí Makehe mo e toutai fakakomesiale.	Toe vakai'i 'a e Fakahinohino lao ki he Feitu'u Pule'i Makehe
	Fakalahi á e fale fakafanau ke kau ai 'a Vavaú ke malava 'o fakafanau á e kalasi 'e 2 'i he taimi 'e taha.	Fiema'u ha pa'anga mo ha kongá kelekele

	Fakalalaka hono fakatupu 'o e limu ki he fafanga ka e lava ke tupu lelei 'a e me'a mo'ui 'oku fakafanau.	Fakalalaka tu'unga 'ilo á e kau ngāue mo e naunau ki he loki fakatotolo ki he fakatupu ó e limu fafanga.
	Fakalahi hono fakafanau 'o e vasuva ke ne feau á e fiema'u ki he maketi ó e ika mo'ui.	Fakatokolahi á e kau ngāue ki he vaá faama'í ó e me'a mo'ui.
	Muimui'í á e tupulekina á e Feitu'u Pule'í Makehe 'aki 'a hono fakahoko ó e ngaahi fakataha.	Fiema'u ke fakatokolahi á e kau ngāue ki he Feitu'u Pule'í Makehe mo e vaá ngāue ki tuá mo e ngaahi motu.
	Fokotuú ó e ngaahi Feitu'u Pule'í Makehe fo'ou.	Fiema'u á e kau ngāue ki he va'a Feituú Pule'i Makehe.
	Fiema'u ke falalaánga á e tanaki fakamatala toutai.	Fakalalaka á e ilo mo ako'i á e kau ngāue va'a Saianisi ki he tanaki fakamatala ki he toutai.
	Fakalahi á e me'a tauhele ika (FAD).	Fakalalaka á e tu'unga 'ilo á e kau ngāue.
	Fakalalaka á e tokoni ki he faama tofe mo hono fakamaketií.	Fiema'u ke fakahoko á e ako ki hono ta 'o e kupesi mo e fakamaketi 'o e tofe.
	Fakalalaka á e tokoni ki hono faama'í ó e limu 'o kau ki ai mo e pulopula.	Tokoni fakatekinikale mei he SPC
	Fiema'u á e ako ki he ngaahi kupu fekauáki ki he tauhi á e tu'unga lelei ó e ika, pule'í ó e toutai mo e pule'i 'o e pisinisi	Fiema'u ke fokotu'utu'u 'a e polokalama ki he sekitoa toutai mo e Potungāue Toutai.
	Peseti ma'ulalo hono tanaki 'o e fakamatala toutai mei he toutai valu mo e palu.	Fakatokolahi kau tanaki fakamatala
	Si'isi'i 'a e tanaki fakamatala mei he toutai mamaha mo e matafanga.	Fiema'u kau ngāue tanaki fakamatala.
	Si'isi'i á e tanaki fakamatala fakasaianisi ki he palu ke malava 'o fakafuofuai honau tokolahi.	Fakalele'í á e fengāueaki fakataha á e Potungāue mo e kau ma'u vaka toutai palu. Fiema'u mo e pa'anga ke fakatau mai 'aki 'a e ika ki he savea.
Fisheries Compliance Division (FCD)	'Oku hoko 'a e naunau ki he fefononga'aki ko e taha ia 'i he ngaahi pole 'oku ne fakafe'atungia'i 'a e ngāue ki hono pule'i 'a e toutai 'i he	Ke fakahoko 'e he tafa'aki muimui'i 'o e lao ki he kakai 'o e fonua, ha polokalama ke fakamamafa'i 'a e mahu'inga ke fakahoko lelei 'e he 'ofisa toutai 'a honau ngaahi

	<p>matafanga (i.e vaka ke ngāue'aki ki hono muimui'i 'o e lao), tautefito 'oka hoko ha toutai ta'efakalao (fana ika, ngāue'aki e naunau uku kasa).</p>	<p>fatongia ki hono muimui'i 'o e lao ki he toutai', neongo 'a e ngaahi pole 'oku nau fehangahangai mo ia, tautefito 'o kapau 'e hoko ha toutai ta'efakalao pe ko hano maumui'i ha kongā 'o e Lao Toutai.</p>
	<p>Fiema'u ke 'i ai ha 'ofisa fakamafai ki hono sivi 'o e ngaahi vaka toutai 'i he ngaahi potu tahi 'ata.</p>	<p>Ke fakahoko ha ako ki he kau 'ofisa 'i he va'a ki hono muimui'i 'o e Lao Toutai</p>
	<p>Fiema'u ke fa'u ha founa ngāue ke muimui ki ai e kau 'ofisa toutai 'i hono muimui'i e lao ki he ngaahi matafanga.</p>	<p>Fiema'u ha tokoni fakatekinikale ke tokoni ki hono vakai'i mo hano to e fa'u ha founa ngāue fo'ou ke muimui ki ai e fakahoko fatongia 'a e kau ofisa 'i he tafa'aki ni.</p>
	<p>Ke faka'ai'ai e kakai 'o e fonua ke nau tokoni ki hono lipooti mai e ngaahi toutai ta'efakalao 'oku fakahoko 'e he kakai.</p>	<p>Ke toe lahiange e talatalanoa mo e ngaahi kolo, fakahoko ha ngaahi polokalama letio mo televisone ki he kakai 'o e fonua fekau'aki mo e toutai ta'e fakalao, ke fai ha ngāue fakataha mo e va'a silapa ako, pea ke ilo'i 'e he kakai ko e ngaahi fakamatala 'oku tuku mai ki he Potungāue 'oku tauhi malu 'aupito ia 'o 'ikai malava ke mama atu ki tu'a.</p>
	<p>Ke fakapapau'i ko e 'ofisa toutai fakamafai 'oku ne ma'u 'a e taukei ki hono fakahoko e ngāue ki hono muimui'i 'o e Lao ki he Toutai pehe ki hono faka'ilo e maumau lao.</p>	<p>Ke ako'i lelei 'a e kau 'ofisa fakamafai ki ha tu'unga 'oku to e lelei ange, 'o 'ikai ngata pe 'i he taukei 'oku 'asi 'i he 'enau aleapau ngāue, ka 'e malava foki ke fakalakalaka 'enau taukei 'i he ngāue 'a e ngaahi va'a kehe. Ko e tah'a eni he founa 'oku fakahoko 'e he FCD ke hiki'i hake ai e fakahoko fatongia 'a e kaungāue, pea ke a'usia 'a e taumu'a ngāue 'a e Potungāue.</p>
	<p>Ke fokotu'u ha timi ngāue ki hono muimui'i e Toutai ta'efakalao 'i he malumalu 'o e aleapau ki hono pule'i 'o e taulanga.</p>	<p>Ke fakahoko ma'u pe 'a e fakataha 'a e timi ngāue, ke lava 'o fakalakalaka'i ai 'enau taukei 'i he ngāue MCS.</p>
	<p>Ke fa'u ha Palani Faka-fonua ki hono tau'i 'o e Toutai Ta'efakalao</p>	<p>Ke fa'u ha palani ngāue ke lava o mapule'i 'aki e kole laiseni kotoa pe 'a e ngaahi vaka'oku ngofua ke toutai 'i he potu tahi 'o Tonga ni, 'o ngāue'aki 'a e me'angāue fakasatelaite (VMS). 'Oku</p>

	makatu'unga 'eni 'i he fiema'u 'a e Potungāue ke tanaki ha ngaahi fakamatala 'oku mo'oni mo totonu, pea ke lava 'o fakafehoanaki e ngaahi fakamatala mei he VMS mo e fakamatala 'oku tanaki mei he kau taulama fakamafai. 'E tokoni eni ke vave mo toe faingofua ange 'a e fakahoko fatongia.
Ke fakamalohi'i e ngaahi tu'utu'uni ki he laiseni 'o e ngaahi vaka toutai, pa ika, ngaahi kautaha uta Tuna ki tu'apule'anga, toutai palu mo e ika mo'ui.	'Oku fiema'u ke fakahoko 'e he Potungāue, ha polokalama ke 'ilo 'e he kakai e fonua 'a e ngaahi tu'utu'uni ki he kole laiseni toutai kotoa pe. Ko e founa 'eni e malava ke fakapapau'i ai 'oku muimui e tokotaha ngāue ki he tu'utu'uni 'a e ngāue'anga mo e Lao Toutai. pea ke fakasi'isi'i hono maumau'i 'a e lao 'e he kakai.
'ikai ke fu'u mahino ki he kakai 'a e fakamatala fekau'aki mo e ngaahi koloa 'oku hū atu ki tu'a pule'anga	Fakakakato ha fengāue'aki malohi ki hono tokanga'i 'a e malu 'a e kakai 'o e fonua pea mo hono ngaahi kupu fekau'aki mei muli ki ha founa 'e to e lelei ange ai 'a e fakahoko fatongia ki he kakai 'o tautau tefito ke fakakau ki he ngaahi fiema'u fakalaiseni, launga mo e fakafe'atungia' pea 'e kei hokohoko atu 'a fakahoko fatongia 'i ha tu'unga fakapolofesinale.
Fiema'u ke fengāue'aki vaofi mo e ngaahi Potungāue fekau'aki ki ha tefito'i ngāue ki hono muimui'i 'o e lao ki ha founa 'oku toe lelei ange.	Fiema'u ha mataotao fakatekinikale ke ngāue fakataha mo e timi ngāue ke malava ke toe hiki hake 'a e tu'unga 'o e fakahoko fatongia 'i he taimi 'oku fengāue'aki fakataha ai mo e ngaahi kupu fekau'aki 'o hange ko e kau tau 'a 'ene 'Afio (HMAF) 'i he taimi 'oku nau takai ai 'o 'a'ahi 'a e potu tahi pea mo e 'atā'i he fengāue'aki fakataha mo Nu'usila mo 'Aositelelia, va'a fakahaofi mo'ui ki tahi 'a e kau Polisi 'i he taimi 'oku fakahoko ai 'a e polokalama muimui'i 'o e Lao mo e tu'utu'uni ki he Toutai.
Fa'u ha tu'utu'uni ngāue 'i he malumalu 'o e aleapau ki he malu 'a e ngaahi taulanga & vakai'i mo	Fakahoko ha fakataha mo e timi ngāue ki ha fakalaka 'i he tu'unga fakahoko ngāue 'i he va'a muimui

	timi ngāue.	lao. Fema'u ke ako'i 'a e timi ngāue ki he ngaahi muimui mo vakai'i 'a e ngaahi me'a fakalao ki he vaka toutai laiseni muli pea mo e vaka laiseni fakalotofonua.
	Fa'u ha palani ngāue fakalotofonua (NPOA) ki he Toutai Ta'efakalao mo 'ikai ke lipooti (IUU)	Ko e palani ngāue ke ne muimui'i 'a e 'u vaka 'oku laiseni ke nau toutai 'i loto 'i he kongā tahi toutai'anga faka'ekonomika (EEZ), kae malava ke ma'u 'a e fakamatala 'i he 'ofisi kimu'a pea malava ke fakahoa mo e ma'u'anga fakamatala 'a e 'ofisa taulama fakamafai ke faingofua mo fakasi'isi'i 'a e mole 'a e taimi
Taulama Fakamafai	Ke ako'i e kau taulama fakamafai lolotonga ke nau a'usia e tu'unga taulama fakamafai MSC.	Ma'u 'a e pa'anga mei he pa'anga tokoni 'a Siapani (JTF) pea palani ke fakahoko 'a e ako he 'aho 02 – 04 'Okatopa 2019
Me'angāue ki hono muimui'i ngaahi vaka toutai	Fiema'u 'a e Me'angāue ki hono muimui'i ngaahi vaka toutai (VMS) ki he ngaahi vaka fakalotofonua	Kumi 'a e ha pa'anga ke fakatau 'aki 'a e me'angāue ki hono muimui'i 'o e vaka toutai (VMS) ki he ngaahi vaka toutai
	Fetō'aki 'a e initaneti	Fema'u ke laini kehe pe 'a e initaneti ki he tafa'aki VMS

3.2 Ngaahi Fakatu'utāmaki mo hono Pule'i

Potungāue Toutai Ola Ngāue Mahu'inga	Fakatu'utāmaki	Founga Pule'i
Vaá kotoa	<ul style="list-style-type: none"> Fakaetamaki fakaenatula hange ko e afaa, peaukula mo e tafea 	<ul style="list-style-type: none"> Fakapapau'i óku ilo'i é he kau ngāue á e palani ki hono pule'i ó e fakatamaki kuo ósi fa'u mo hono ngāueáki.
Vaá kotoa	<ul style="list-style-type: none"> Fakatu'utāmaki pe lavea í he fefolauáki fakangāue. 	<ul style="list-style-type: none"> Fakapapau'i 'oku 'ilo'i 'e he kau ngāue á e ngaahi fakatu'utāmaki pea 'ikai ke nau feinga ke kau ai mo e fakahaofi mo'ui fakavavevave pea pehe ki he malu'i mo'ui.
Vaá kotoa	<ul style="list-style-type: none"> Fefonongaáki me'alele 	<ul style="list-style-type: none"> Fakapapau'i óku malu á e me'alele pea lele 'o fakatau ki he vave fakalao.

Vaá kotoa	<ul style="list-style-type: none"> • Puke mo e ngaahi mahaki kehekehe pe 	<ul style="list-style-type: none"> • Huhu malu'i, kinautolu 'oku puke fi'ema'u ke 'oua te nau hau' 'o ngāue kau ki ai mo e mo'ui haisini mo ma'a
Vaá kotoa	<ul style="list-style-type: none"> • Fohia mo e velahia 'i he laá. 	<ul style="list-style-type: none"> • Tui á e vala malu'i, matasio'ata pea 'ave á e vai inu.
Vaá teknikale (saianisi, muimui' 'o e lao toutai, ngāue ki tuá)	<ul style="list-style-type: none"> • Ngāueaki á e vaka, uku, monomono mo fakalelei. 	<ul style="list-style-type: none"> • Ákoi lelei 'a e kau ngāue pea 'i ai mo e me'angāue malu'i • Lao ki he founga uku.
Saianisi	<ul style="list-style-type: none"> • Ngāueaki á e kemikale 	<ul style="list-style-type: none"> • Ako'i lelei á e kau ngāue pea ngāue'aki á e meá malu'i
Saianisi (tanaki fakamatala 'i uafu)	<ul style="list-style-type: none"> • Hekea, tō 	<ul style="list-style-type: none"> • Tui á e sū maluí pea ngāue tokanga
Muimui'i á e Lao Toutai	<ul style="list-style-type: none"> • 'Ohofi pe fakalavea 	<ul style="list-style-type: none"> • Akoi malu'i, palani lelei á e ngāue, 'oua 'e ngāue tokotaha.

4 Fakamatala mo e Muimui ki he Ngaahi Tu'utu'uni

4.1 Fakamatala 'Aotita

Ko e fakamatala 'Aotita fakamuimui taha ki he Potungāue Toutai', na'e fakahoko ia mei Sune 'o e ta'u 2014' ki Sune 'o e 2016.

4.2 Ngaahi Tu'utu'uni FakaMinisitā mo e Kapineti

'Aho 'o e Tu'utu'uni	Fika 'o e Tu'utu'uni Kapineti	Taumu'a
06.07.2018	384	Fokotu'u ke liliu ki he fakahinohino lao (kolo tu'u matatahi) 2009.
27.07.2019	503	Aleapau 'a e Potungāue Toutai mo e kautaha faama 'o e me'amo'ui 'a Tonga (Vast Ocean Tonga)
27.07.2019	504	Fakahū atu ki he Kapineti ke fakakau 'a e ngofua ke tali 'a e liliu ki he Talita mo 'Amelika.
27.07.2019	514	Lipooti ki he ola 'o e fakataha faka-Minisitā (FFC Min 15) Rarotonga, Cook Island, 4th - 5th July 2018
10.08.2018	582	Fokotu'u ke liliu 'a e lao tu'utu'uni ki he ngaahi kolo tu'u matafanga Ref CD No.384 of 6th July 2018.
29.08.2018	705	Fale peki ki Tu'imatamoana
07.09.2018	762	Tali 'e he Kapineti' 'a e Tu'utu'uni Toutai Fakalotofonua ko ha halafononga ke tokoni ki hono fakalele 'o e ngāue ki he Palani Sekitoa Toutai 2016 - 2024
02.11.2018	1008	Fakataha lahi ki he kau ma'ulakanga ma'olunga na'e fakahoko 'i Niu'ioke 'i Sepitema 2018, ko e teuteu ki he konifelenisi ki he 'ikonomika lanu pulū tu'uloa pea na'e kau atu ki ai 'a e 'Eiki Minisitā Toutai.
16.11.2018	1062	2018 Fakataha fakata'u 'a e Komisoni Toutai ki he Uesite mo e Pasifiki (WCPFC15)
28.11.2018	1113	Ola 'o e Me'afua Fakahoko Ngāue 12 Novema 2018
12.12.2018	1145	Ngofua faka-tipilometika ki he Kautaha Toutai 'a e Pasifiki (FFA) ke nau tō mai 'i Tonga ni mei he 'aho 13 - 20 Tisema 2018.
09.01.2019	3	Fakafofonga 'a Tonga ki he konifelenisi 'i Nairobi, Kenya he 'aho 26 - 28 Novema 2018 fekau'aki mo e 'Ekonomika Pulū (Blue economy)
23.01.2019	67	Lipooti felave'i mo e ola mei he fakataha hono 15 'a e Komisoni Tuna (WCPFC 15)

06.02.2019	111	Liliu ki he Fakahinohino lao Toutai (Kolo Matatahi) 2019.
06.02.2019	136	Pepa ki he Komisoni ó e Puleánga Fakatahataha fekau'aki mo e ngata'anga ó e Continental Shelf 'o Tonga ni ki he tafa'aki fakahahake 'o Kermadec fakatatau ki he kongá VI 'o e kupu (Annex II) ó e Konivesio ki he Lao o 'Oseni á e Ngaahi Puleánga Fakatahatala (UNCLOS),
08.02.2019	143	Palepale Maketi 'i Patangata.
15.02.2019	178	Toe fakamanatu Tu'utu'uni ki he Fakatau fakapule'anga 2015. Ref CD No.158 of 13 Fepueli 2019.
15.02.2019	177	Palani Patiseti pea mo e anga hono fokotu'utu'u ki he 2019/2020 - 2021/2022.
22.02.2019	235	Maa'imoa faka'ali'ali Ngoue 2019.
08.03.2019	309	Vahe'i 'o e Uafu Tu'imatamoana ke langa ai 'a e senitā ki hono ngaohi mo fa'o 'o e ika (Processing and Packing facility).
26.04.2019	523	Patiseti Fakaangaanga 2019/20 - 2021/22.
08.05.2019	573	Tu'unga 'oku 'i ai 'a e ngāue kuo fakahoko ki he Tu'utu'uni Ngāue Fakalotofonua 'a e Toutai pea mo e fakatatali ki he tali mei he kau Minisitā 'o e Kapineti fekau'aki mo hono tukuange mai 'a e Tu'utu'uni Ngāue ki he pa'anga tupu mei muli pea mo e ngāue'anga felave'i.
12.06.2019	646	Fokotu'u atu 'a e liliu ki he Fakahinohino ki he lao Toutai 2009 ki he Ngaahi kolo tu'u matatahi (Coastal Communities).
	657	Lipooti Fakata'u 'a e Potungāue Toutai ki he ta'u fakapa'anga 2017/2018.

Ngaahi Tu'utu'uni 'a e 'Eiki Minisitā
--

58 x Ngaahi folau ki Tu'apule'anga na'e tali
--

56 x Lipooti folau ki tu'apule'anga kuo fakahū pea tali

1 x Palani Pule na'e tali

7 x Aleapau ngāue ki he kau ngāue lau'aho na'e tali

4.3 Pule Lelei

Aleapau mo e Talite Fakavaha'a Pule'anga

'Oku kau atu foki 'a Tonga ki he ngaahi fatongia 'i he aleapau mo e talite fakavaha'a pule'anga 'oku nau tokoni ki hono toutai'i fakapotopoto 'o e me'a mo'ui mei 'oseni.

KAUTAHA TOUTAI 'A E PASIFIKI Ko Tonga 'oku kau 'i he memipa ki he Kautaha Toutai 'a e Pasifiki (FFA) 'a ia oku nau 'ofisi 'i Honiala, 'Otumotu Solomone', na'e fakamo'oni 'a Tonga ki he Konivēsio 'i he 1979. 'Oku tokoni'i 'e he Kautaha Toutai 'a e Pasifiki' (FFA) 'a e fonua memipa 'e 17 ke pule'i, fakatolonga pea mo ngāue'aki 'a e toutai valu 'i ha founa fakalalakaka fakafonua pea mo fakapapu'i 'a e ngāue fakataha fakafeitu'u.

KOMIUNITI 'A E PASIFIKI TONGA 'Oku memipa 'a Tonga 'i he 'ofisi 'o e Sekelitali ki he Komiuniti 'a e Pasifiki pea 'oku tu'u honau 'ofisi 'i Noumea, Niukaletonia. Ko 'enau taumu'a ke tokoni fakatekinikale, fakapolofesinale, fakasaienisi, fekumi, palani mo pule'i 'a e taukei 'a e kakai 'o e 'otu motu Pasifiki pea teuteu 'a e ngaahi fakamatala fakapatonu mo e fale'i, ke fakafaingamalie'i 'a e faitu'utu'uni totonu ke fakalalakaka 'a e tu'unga 'o e toutai 'i he kaha'u.

KOMISONI TOUTAI KI HE UESITE MO E PASIFIKI Konivesio Toutai ki he Uesite mo e Pasifiki 'o fakataumu'a ke fakapapau'i, malava 'o pule'i, toutai fakapotopoto mo tu'uloa 'o e valu 'i he Uesite mo e Pasifiki.

UNCLOS Konivesio ki he Lao Toutai 'a e ngaahi pule'anga fakatahataha 'i he 1982 (UNCLOS), 'a ia ko e aleapau fakavaha'apuleanga 'oku ne 'oange 'a e mafai, totonu mo e fatongia 'o e fonua ke nau ngāue fakapotopoto'aki 'a e 'oseni, 'ataakai ke pule'i lelei 'a e me'a mo'ui 'o 'oseni.

UNFSA Alepau 'o e ngaahi fonua fakatahataha ki he lahi 'o e ika 'i oseni 'a ia 'oku fakataumu'a pe ki he valu mo e kalasi pe ko ia. 'Oku 'i ai mo e ngaahi tu'utu'uni fekau'aki mo hono toutai fakapotopoto 'o makatu'unga 'i he ngaahi fakamatala fakasaianisi pe fakafiofi pe. Ko e ngaahi fonua kuo nau fakamo'oni ki he aleapau ko eni ke nau ngāue fakataha ke fakapapau'i e malu'i mo fakatolonga 'a e toutai 'i loto 'i honau kongā tahi toutai'anga faka'ekonomika.

Lao ki hono fakahoko 'o e toutai. Ko e Lao ki hono fakahoko 'o e Toutai 'oku 'ikai ko ha aleapau fakalao ia ka 'oku tau'ataina pe 'a e ngaahi fonua pe te nau fai ki ai. 'Oku taumu'a pe mo ia ki hono fakatolonga mo e toutai fakapotopoto 'o makatu'unga 'i he tu'unga 'e lahi fe'unga 'o e ika 'oku toe.

CITES Konivesio fakavaha'apule'anga ki hono fakafetau'aki 'o e me'a mo'ui 'oku faka'au ke 'osi 'o tatau pe ki he 'akau mo e monumanu. 'Oku fakataumu'a ke fakapapau'i 'e 'ikai hoko 'a e fefakatau'aki ke faka'auha 'a e 'akau mo e monumanu 'oku faka'au ke 'osi ka ke fakatolonga mo fakangatangata pe 'a ia 'oku laka hake 'i he kalasi 'e 35,000 'o e monumanu mo e 'akau 'oku malu'i.

Talite Toutai mo 'Amelika. Ko e talite toutai 'a e ngaahi fonua 'o e Pasifiki 'oku memipa 'i he FFA 'o fakangofua 'a e 'u vaka toutai kupenga 'a Amelika ke nau toutai 'i hotau potutahi. Na'e kamata 'a e talite toutai ko 'eni i he 1987.

Talite Niue: Ko e Talite Aleapu Niue na'e fakamo'oni ki ai 'a Tonga ni 'i he 2015 'i he fengāue'aki fakataha 'a e ngaahi fonua 'o e Pasifiki ke tau'i 'a e toutai ta'e fakalao he 'oku hoko ko e palopalema fakamamani lahi.

OIE Kautaha Fakavaha'a Pule'anga ki he mo'ui lelei 'a e fangamonumanu. 'Oku tokanga 'a e kautaha ko 'eni ki he ngaahi mahaki 'o e fangamonumanu pea na'e fokotu'u 'i Sanuali 25, 1924. 'i Me 2003 na'e hoko ai honau 'ofisi ko e 'Ofisi Fakamamani ki he mo'ui 'a e fangamonumanu. 'Oku te'eki ke fakamo'oni 'a Tonga ki he aleapau ko 'eni ka 'oku tau ngāue pe 'o fou 'i he Komiuniti 'a e Pasifiki

Aleapau ki he Ngaahi Taulanga Fakavaha'a Pule'anga (PSMA) Aleapau ki hono ngāue'aki 'o e uafu ke fakafepaki'i 'a e toutai ta'efakalao na'e

4.4 Ngaahi Tu'utu'u Ngāue Faka-Pule'anga

'Oku pou pou kakato mo tokoni á e Potungāue' ki he ngaahi tuútuuni ngāue ki he kau ngāue fakapule'anga' á ia 'oku 'i he malumalu 'o e Lao ki he Ngāue Faka-Pule'anga 2002.

'Oku 'i ai á e fatongia 'o e Potungāue ki he Komisoni Toutai ki he Uesite' mo e Pasifiki' (WCPFC) (á ia 'oku ha 'i he Konivesio 'o e Lao Toutai 'a e Ngaahi Pule'anga Fakatahataha (UNCLOS)), ko hono fakahū atu 'a e ngaahi lipooti ki he Komisoni ki he valu. Ko e lipooti ni 'oku malava ke fakahoko kakato 'o fenapasi mo e taimi totonu 'o e lipooti.

Na'e to e hiki'i hake 'a hono vakai'i 'e he Potungāue 'a 'ene ngaahi tuútuúni' mo e founa fakahoko ngāue 'o talu meí he 'ene mavahe 'o hoko ko e Potungāue tu'u tokotaha hili ko ia 'a e mavahe mai meí he Potungāue Ngoue, Me'atokoni, Vao'akau mo e Toutai.

Ko e ngāue mahu'inga na'e fakahoko ke faipau ki he tu'utu'uni ngāue fo'ou 'a e Pule'anga' ki he Palani Ta'u Tolu (CP) pea mo hono fakahoko 'o e Me'afua Fakahoko Ngāue (PMS).

'Oku kei hokohoko atu pe 'a e ngaahi ako 'oku fakahoko 'o kau atu ki ai 'a e kau ngāue' ('o hangē 'oku hā atu 'i 'olunga') 'o fakataumu'a ke toe fakalalakaka, ngāue pea mo ola lelei ange 'a e fakahoko fatongia'.

Naé 'i ai mo e ngaahi ako na'e fakahoko (hange ko ia óku ha í 'olunga) 'o makatu'unga ke toe lelei ange mo fakafiemalie á e fakahoko fatongia.

'Oku pou pou á e Potungāue Toutai ki he Kautaha Toutai ó e Pasifiki' (FFA) 'i he polokalama ngāue 2016, ki hono tufotufa tatau á e faingamalie ki he tangata/fe'fine 'a ia na'e tali pea fakapaasi 'e he Komiti Alealea ki he Toutai 'a e kau Minisitā (FFCMin) ke faka'ai'ai 'a e tufotufa tatau 'o e faingamālie 'i he ngāue'anga pea ke tokoni ke ta'ofi 'a e 'a vahevahe ki he kau 'a e kakai fe'fine' ki he ngaahi fakahoko fatongia 'i he sekitoa toutai.

4.5 Poate mo e Ngaahi Komiti

‘I he Lao ki hono Puleí ó e Toutai 2002, konga 8, Kuo pau ke fokotuú é he ‘Eiki Minisitā ha Komiti Pule Faleí ki he Toutai’, á ia kuo pau ke ‘oatu ‘a e ngaahi faleí ki he ‘Eiki Minisitā, í ha ngaahi fakakaukau fekauáki ki hono fakatolonga, puleí, mo ha founga ‘e tu’uloa mo fakalalakaka ai ‘a e toutai í hotau Puleánga’.

Ko e komiti kuopau ke fakakau ‘a e kau memipa ‘oku ha atu ‘i lalo. Ko e memipa kehe meí he kau memipa tuúmaú kuo pau ke fokotuú kinautolu ki he taú e tolu.

Komiti fale’i ki hono Pule’i ‘o e Toutai (FMAC)

Tu’unga	Hingoa
Sea	‘Ofisa Pule Ngāue ‘o e Toutai
Memipa	Sekelitali ki he Potungāue Fonua pe ko hono fakafongonga
Memipa	Sekelitali ki he Ngāue á e Kakai Fefakataúaki mo e ngaahi Ngāueánga pe ko hono fakafongonga.
Memipa	Memipa ‘e taha ke ne fakafongonga’i á e ngaahi fiemaú á e kau toutai fakakomesiale e fili é he Kautaha Uta ika ki Tuápuleánga á Tonga.
Memipa	Memipa é taha ke ne fakafongonga’i á e ngaahi fiemaú á e kakai fefine é fili é he Minisitā.
Memipa	Memip’a e tokoua kena fakafongonga’i á e kau toutai fakalotofonua kuo fili é he Minisitā
Memipa	Memip’a e taha ke fakafongonga’i á e ngaahi kolo matatahi ke fili é he ‘Eiki Palemia
Memipa	Mo ha taha kehe ‘o ‘ikai laka hake ‘i he toko ua, ‘oku fakakaukau ‘a e Sekelitali ‘oku taau ke fakakau.

Ngaahi Komiti Fakalotofale ‘a e Potungāue Toutai

- Komiti Tekinikale Pule
- Kulupu Ngāue ki he Fakamatala
- Komiti ki hono Pule’i ‘o e Valu
- Komiti ki hono Pule’i ‘o e Toutai Palu
- Komiti ki he Palani Sekitoa Toutai ‘a Tonga
- Kulupu ki hono Pule’i ‘o e Poloseki (Poloseki ‘oku fakapa’anga ‘e Nu’usila ki he Toutai Palu)
- Komiti Pule ki hono Fāma’i ‘o e Me’a mo’ui

Vahe 5: Fakamā'opo'opo

Ko e ta'u fakapa'anga 2018/19, ko e ta'u 'aki ia hono tolu 'a e hoko 'a e Potungāue Toutai' ko ha Potungāue tu'u tokotaha 'i he ngaahi Potungāue 'a e Pule'anga pea pehe ki he fokotu'utu'u fo'ou ki he 'Eiki Minisitā Hon. Semisi Fakahau ke kei hokohoko atu pe' mo nofo taha ki he ngaahi fatongia faka-Toutai pe.

'Oku kei hokohoko atu pe 'a e fe'ao ko ia 'etau koloa mei 'oseni mo e palopalema 'o e fu'u lahi 'a hono toutai'i, feliuliuaki 'o e 'ea, lahi 'a e 'esiti 'i he tahi, ma'olunga ange 'a e fukahi tahi pea mo e mafana 'o e 'ea'. 'Oku kei lahi pe mo e ngaahi pole 'oku ne uesia 'a 'etau koloa 'o 'oseni pea mo hono 'ātakai, ko e ngāue 'a e Potungāue' mo e ngaahi kupu fekau'aki' óku kei mahuínga ke fakapapauí ko étau visone', ke tupulekina á e lelei fakaékonomika', sosiale' pea mo e 'ātakai tu'uloa ó e toutai ke ne hiki hake á e tuúnga ó e nofo á e kakai Tonga.

Ko e taha 'o e ngāue lavame'a 'a e Potungāue na'e nga'unu kimu'a', ko e malava ko ia ke fakapa'anga 'a e ngāue ki he Palani Sekitoa Toutai 'o fakafou mai 'a e \$10 miliona mei' he Pangikē 'a Mamani ki he poloseki Halafononga ki ha Ngātai Tu'uloa.

'Oku mau fakamālō ki he 'Eiki Minisitā ki he'ene pou pou ki hono fakalalakaka 'o e toutai' pea pehē ki he vā fengāue'aki fakataha mo e ngaahi kupu fekau'aki' 'a 'enau pou pou mo e ngāue malohi.